

**Česká zemědělská univerzita v Praze**

**Provozně ekonomická fakulta**

**Katedra humanitních věd**



**Diplomová práce**

**Ekologické zemědělství jako nástroj evropské politiky**

**Bc. Andrea Culková**

© 2015 ČZU v Praze

# ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra humanitních věd

Provozně ekonomická fakulta

## ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Andrea Culková

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

**Ekologické zemědělství jako nástroj evropské politiky**

Název anglicky

**Organic agriculture as a political tool of the European policy**

---

### Cíle práce

Hlavním cílem práce je prozkoumat fungování ekologického sektoru, na nějž je nahlíženo jako na nástroj evropské politiky (zaměřené na udržitelný rozvoj venkova a udržitelnou produkci potravin) a ověřit, do jaké míry je jeho vývoj v České republice formován institucionálními prostředky. Východiskem dané práce je kontrast mezi ekologickým zemědělstvím coby sociálním hnutím, které má své kořeny na počátku 20. století v západní Evropě, a ekologickým zemědělstvím ve formalizované podobě, které je podporováno státem a jeho existence je spojena s poskytováním dotací. Specifické cíle práce se týkají následujících otázek: (a) jaká je role dotací v systému ekologického zemědělství, (b) jak jsou tyto dotace chápány zemědělci, (c) co ekologickému sektoru přináší jeho formalizace a spojení s formální politickou podporou (otázka tzv. konvencionalizace), (d) jak je vývoj ekologického zemědělství v ČR formován institucionálním rámcem a specificky dotačním systémem.

### Metodika

Daná práce obsahuje empirickou studii, která staví na kvantitativní analýze sekundárních dat popisujících vývoj ekologického sektoru v České republice. Empirická část bude dle potřeby doplněna o primární studii (opřenu o omezený počet kvalitativních rozhovorů) za účelem zaplnění "mezer" a kontextualizaci informací.

## Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

## Klíčová slova

ekologické zemědělství, biopotraviny, konvencionalizace, dotace, motivy, udržitelnost

---

## Doporučené zdroje informací

DABBERT, S. et al. Organic Farming. Policies and Prospects. London: Zed Books, 2004.

DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum, 1996.

DITTRICHOVÁ, Š., HEŘMANSKÁ, I. ROZSYPAL, R. Lištičky na vinici. Program rozvoje venkova a příčiny stagnace lokální produkce v ČR. Brno: Spolek poradců v ekologickém zemědělství v ČR, o.s., 2008.

URBAN, J. ŠARAPATKA, B. Ekologické zemědělství I, II. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003.

VAN DER PLOEG, J.D., et. al. Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. Sociologia Ruralis, 2000, vol. 40, pp 391-408.

ZAGATA, L. The analysis of the current forms of organic chicken husbandry in the Czech Republic and their social consequences. Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika), 2009, roč. 55, č 6, s. 271-283.

---

## Předběžný termín obhajoby

2015/02 (únor)

## Vedoucí práce

Ing. Lukáš Zagata, Ph.D.

---

Elektronicky schváleno dne 27. 3. 2013

**doc. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.**

Vedoucí katedry

---

Elektronicky schváleno dne 3. 3. 2014

**Ing. Martin Pelikán, Ph.D.**

Děkan

V Praze dne 14. 03. 2015

### Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Ekologické zemědělství jako nástroj evropské politiky" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 14.3.2015

---

## Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. Ing. Lukášovi Zagatovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za jeho odbornou pomoc a za cenné rady a doporučení, které mi poskytl během zpracování diplomové práce.

# **Ekologické zemědělství jako nástroj evropské politiky**

---

## **Organic farming as a political tool of the European policy**

### **Souhrn**

Diplomová práce analyzuje sektor ekologického zemědělství v České republice, na který je nahlíženo jako na nástroj evropské politiky, který do určité míry formují institucionální prostředky. Cílem práce je zjistit, jaká je skutečná role dotací, jaký je jejich dopad na sektor ekologického zemědělství a zda se nerozchází ekologické zemědělství ve spojení s formální politickou podporou se svými cíli.

Diplomová práce prezentuje výsledky kvantitativní analýzy statistických dat popisujících vývoj ekologického zemědělství v ČR, která porovnává se statistickými daty o dotacích poskytnutých ekologickým zemědělcům v rámci agroenvironmentálních opatření. Dále diplomová práce zahrnuje primární studii, která vychází z kvalitativních rozhovorů s ekologickými zemědělci. Autorka v závěru uvádí, že ekologické zemědělství se v ČR dynamicky rozvíjí teprve v posledním desetiletí. Pro další rozvoj je nutné zajištění řádného a stabilního legislativního prostředí. Správně nastavené dotace jsou důležitým motivačním prostředkem pro konvenční zemědělce k déle trvajícím vyzkoušení způsobu ekologického hospodaření.

### **Summary**

This thesis analyses of the organic farming sector in Czech Republic, which is seen as an instrument of the European policy formed by the institutional tools. Aim of this work is to identify the real role of subsidies, their impact on the organic farming sector and if the organic farming in coherence with formal political support not move away from the principles.

The thesis presents results of the quantitative analysis of the statistical data describing the development of the organic farming sector in Czech Republic and compare it with statistics about agri-environmental subsidies given to the organic farmers. Furthermore, the thesis also includes primary study based on the qualitative interviews with the organic farmers.

Author summarises in the conclusion that the organic farming in CZ is dynamically developing in last ten years. It is necessary to guarantee correct and stable legislation system for next development. Well balanced subsidies are important motivation for farmers producing conventionally to try to producing organically in longterm way.

**Klíčová slova:** ekologické zemědělství, biopotraviny, konvencionalizace, dotace, motivy, udržitelnost

**Keywords:** organic farming, organic food, conventionalization, subsidy, motives, sustainability

## Obsah

1. Úvod .....	11
2. Cíl práce a metodika .....	12
2.1 Cíl práce.....	12
2.2 Metodika.....	12
3. Teoretická východiska .....	14
3.1 Historický vývoj ekologického zemědělství v Evropě .....	14
3.2 Historický vývoj ekologického zemědělství v ČR .....	16
3.3 Hypotéza konvencionalizace v kontextu České republiky .....	17
3.4 Okolnosti vzniku ekologického zemědělství .....	18
3.4.1 Vymezení základních pojmů EZ .....	19
3.4.2 Alternativní formy zemědělství .....	21
3.5 Současné způsoby zemědělského hospodaření a jejich definování.....	25
3.5.1 Konvenční zemědělství.....	25
3.5.2 Ekologické zemědělství.....	26
3.5.3 Integrované zemědělství .....	26
3.6 Multifunkční model ekologického zemědělství .....	27
3.6.1 Trvale udržitelný rozvoj a ekologické zemědělství.....	30
3.6.2 Trvale udržitelné zemědělství.....	31
3.6.3 Udržitelná produkce potravin .....	33
3.6.4 Udržitelný rozvoj venkova .....	34
3.7 Principy, cíle a zásady ekologického zemědělství.....	35
3.7.1 Principy ekologického zemědělství .....	35
3.7.2 Cíle a zásady ekologického zemědělství .....	36
3.8 Právní úprava EZ a další dokumenty.....	37



3.8.1	Právní úprava ekologického zemědělství v EU.....	37
3.8.2	Právní úprava ekologického zemědělství v ČR.....	38
3.8.3	Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2011 – 2015	41
3.9	Společná zemědělská politika.....	42
3.9.1	Společná zemědělská politika 2004 – 2013.....	43
3.9.2	Reforma společné zemědělské politiky 2014 – 2020 .....	45
4.	Praktická část .....	47
4.1	Vývoj sektoru EZ v ČR ve vztahu k poskytovaným dotacím .....	47
4.1.1	Analýza počtu ekologických zemědělců .....	47
4.1.2	Analýza struktury půdního fondu .....	52
4.2	Přístup a chápání zemědělských dotací u ekologických zemědělců.....	72
5.	Výsledky a diskuse .....	78
6.	Závěr .....	86
7.	Seznam použitých zdrojů.....	88
8.	Seznam použitých zkratk .....	93
9.	Přílohy.....	95

## Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Počet subjektů hospodařících v EZ a data ze žádostí o dotaci v letech 2001 - 2013 .....	48
Tabulka č. 2: Počet žadatelů v rámci AEO/EZ, 2004 - 2013.....	51
Tabulka č. 3: Struktura půdního fondu v ekologickém zemědělství 2001 - 2013 .....	53
Tabulka č. 4: Struktura půdního fondu v žádostech AEO/EZ 2004 - 2013.....	53
Tabulka č. 5: Sazby dotací v EZ v letech 2001 – 2013 .....	57
Tabulka č. 6: Sazby dotací v rámci AEO/EZ, PRV 2007 - 2013 .....	57
Tabulka č. 7: Podíl travních porostů v AEO/EZ dle výše sazby („čisté“ a „nečisté“) 2008 - 2013 .....	61
Tabulka č. 8: Výměra zatravněné orné půdy v rámci AEO Zatravnění orné půdy a dopad na ornou půdu v EZ 2004 - 2013.....	63
Tabulka č. 9: Plochy sadů v rámci AEO/EZ, 2010 - 2013 .....	70

# 1. Úvod

Zemědělství dnes směřuje k vyšším cílům než dříve. Jeho snahou není jen vyprodukovat dostatečné množství potravin a touto produkcí zajistit nasycení lidské populace. Zemědělství se snaží dostát zvyšujícím se požadavkům na kvalitu potravin, navázat na požadavky trvale udržitelného rozvoje a cíleně směřuje k ochraně životního prostředí a k zastavení devastace naší planety.

Ekologické zemědělství je druh hospodaření, který dbá na životní prostředí. Patří k sledovanému a diskutovanému tématu. Kvalita života, životního prostředí, udržitelný rozvoj se dotýká všech věkových kategorií obyvatelstva. Dnešní moderní doba, která přináší prudký rozvoj techniky a průmyslu přímo nabádá k zastavení a k zamyšlení se nad tím, jak žijeme, jak se chováme k přírodě a sami k sobě. Ekologické zemědělství je zemědělství budoucnosti a dnes již nepředstavuje pouze okrajovou záležitost. Na tento způsob hospodaření přešlo mnoho zemědělců, kteří se tomuto alternativnímu způsobu hospodaření věnují již několik let.

Diplomová práce je zaměřena na prozkoumání fungování ekologického sektoru v České republice. Na sektor ekologického zemědělství je nahlíženo jako na nástroj evropské politiky, který do určité míry formují institucionální prostředky. Těmito prostředky jsou myšleny především legislativa a právní předpisy jako rámec, do nějž je ekologické zemědělství zasazeno, a dále dotace jako motivační pilíř pro vstup a setrvání v ekologickém zemědělství a pro formování struktury ekologického zemědělství.

Jsou tyto nástroje „establishmentu“ přijatelné pro myšlenku ekologického zemědělství, které se zrodilo původně jako sociální hnutí? Jaká je skutečná role dotací a jaký je jejich dopad na sektor ekologického zemědělství? Nerozchází se ekologické zemědělství ve spojení s formální politickou podporou se svými cíli? Tato diplomová práce se pokusí analyzovat vývoj českého ekologického zemědělství právě pod vlivem „ekologických dotací“ a alespoň částečně odpovědět na výše uvedené otázky.

## 2. Cíl práce a metodika

### 2.1 Cíl práce

Cílem práce je prozkoumání fungování ekologického sektoru, na něž je nahlíženo jako na nástroj evropské politiky (zaměřené na udržitelný rozvoj venkova a udržitelnou produkci potravin) a ověřit, do jaké míry je jeho vývoj v České republice formován institucionálními prostředky. Východiskem dané práce je kontrast mezi ekologickým zemědělstvím ve formalizované podobě, které je podporováno státem a jeho existence je spojena s poskytováním dotací.

Specifické cíle práce se týkají následujících otázek: a) jaká je role dotací v systému ekologického zemědělství, b) jak jsou tyto dotace chápány zemědělci a jak ovlivňují jejich praxi, (c) co ekologickému sektoru přináší jeho formalizace a spojení s formální politickou podporou, (d) jak je vývoj ekologického zemědělství v České republice formován institucionálním rámcem a specificky dotačním systémem.

### 2.2 Metodika

Pro zodpovězení cílů diplomové práce byly zpracovány kvantitativní analýzy dat popisující vývoj ekologického sektoru v ČR. Konkrétně je sledován ukazatel počtu ekologicky hospodařících subjektů a ukazatel celková výměra zemědělské půdy evidované v režimu ekologického zemědělství, a to v závislosti na objemu poskytovaných dotací v rámci EZ, primárně v rámci titulu ekologické zemědělství v agroenvironmentálních opatření. Pro potřeby analýz byly získány sady dat z Ministerstva zemědělství a Státního zemědělského intervenčního fondu, a to za delší časové období. Ministerstvo zemědělství poskytlo data za jednotlivé roky v období 2001 – 2013, vždy k 31.12. daného roku, Státní zemědělský intervenční fond poskytl data za jednotlivé roky v období 2004 – 2013. Poskytnutá data jsou jediným zdrojem zpracovaných tabulek a grafů, které jsou očíslovány, popsány a vloženy do textu diplomové práce.

V empirické části diplomové práce je dále využita část dat, které jsem získala při rozhovorech s ekologickými zemědělci, ve kterých byla sledována úloha dotací

v ekologickém zemědělství a to, jak tyto dotace ovlivňují praxi zemědělců. Cílem studie bylo objasnit, jakou měrou dotace „zasahují“ do života zemědělců a jak konkrétně jsou tyto dotace zemědělci chápány. Výzkum byl proveden na omezeném počtu kvalitativních rozhovorů. Za tímto účelem bylo vytvořeno deset otázek v souladu se standardními postupy (viz Příloha č. 1.). Výzkum probíhal v průběhu zpracování diplomové práce, z každého rozhovoru byl pořízen doslovný přepis, jehož obsah byl analyzován s využitím kvalitativních postupů.

V diplomové práci je použita odborná literatura, která se týká daného tématu. Klíčovými podklady jsou české a zahraniční odborné publikace, sbírky zákonů, příslušné vyhlášky a předpisy, odůvodnění návrhů nařízení vlády, Ročenky o ekologickém zemědělství, Výroční zprávy Ministerstva zemědělství. V práci jsou taktéž využívány informace, které jsou dostupné na internetových stránkách a v odborných časopisech a publikacích. Veškeré použité zdroje jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

## 3. Teoretická východiska

### 3.1 Historický vývoj ekologického zemědělství v Evropě

Počátky vzniku ekologického zemědělství ve střední a západní Evropě můžeme datovat do období po první světové válce. V německy mluvících zemích vzniká jednak škola přírodního zemědělství, které se vrací k důslednějšímu uplatňování biologicky zaměřených znalostí v zemědělské produkci a dále biodynamické zemědělství, jehož výchozí bod tvořil antroposofický obraz člověka a přírody. Vznikem těchto systémů, stejně jako organicko-biologického zemědělství, organického zemědělství a dalších směrů, byla snaha řešit určité problémy, které se ve společnosti objevily v souvislosti s modernizačními procesy (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Od poloviny 19. a na přelomu 20. století probíhala značná industrializace a urbanizace, což se projevilo v negativních změnách životních podmínek obyvatelstva. Byla hledána východiska v přírodě a lidé se obraceli k přírodnímu nebo přírodě blízkému životnímu stylu. Přesídlení na venkov mohlo v té době znamenat určitou nezávislost a jistotu. Problémy se však nevyhnuly ani zemědělství. V rámci hospodářské krize byla snížena kupní síla obyvatelstva a omezila se i poptávka po zemědělských produktech. Proti nízké cenové hladině zemědělských výrobků stály vysoké ceny strojů, průmyslových hnojiv a dalších vstupů. Intenzifikace v té době navíc nemusela zajistit zvýšení produkce, o čemž svědčí například výsledky německého zemědělství ve 20. letech minulého století. Vedle těchto provozních a ekonomických problémů se začíná měnit i selský způsob života, zesiluje se zapojení zemědělství do industriálního světa, omezují se určité krajové tradice. Tím se postupně vytrácí i základní princip zemědělství, jímž je určitá nezávislost a samostatnost (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

V průběhu 20. století bylo ekologické zemědělství podporováno konkrétním sociálním hnutím, které bylo aktivní v jednotlivých západoevropských zemích a USA. Jejich představy o ekologickém zemědělství (v souladu s přírodními procesy) formovaly a formují ideologickou opozici vůči konvenčnímu zemědělství. Z historie pramení, že ekologické zemědělství získalo transformační potenciál, který začal být uplatňován v praxi na počátku 70. let 20. století (Zagata, 2009).

V 70. letech byla založena mezinárodní federace hnutí ekologických zemědělců IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements), která spojila organizace organického světa a stěžejním způsobem zasáhla do dalšího rozvoje ekologického zemědělství. IFOAM dnes sdružuje více než 750 členských organizací, kterými jsou výzkumné a vzdělávací instituce, poradci, svazy ekologických zemědělců, producenti, zpracovatelé a obchodníci. Tato organizace hraje velmi důležitou roli ve spolupráci výměně informací, sjednocuje někdy značně odlišné standardy v ekologickém zemědělství. V průběhu osmdesátých let začal stoupat zájem o ekologické zemědělství ve všech evropských zemích.

Hlavním důvodem tohoto vývoje bylo formální i politické přijetí ekologických metod a jejich zařazení do oficiální evropské politiky 90. let 20. století. V tomto bodě došlo také k vyzdvižení dlouhotrvajícího dilema v oblasti ekologického hnutí. Na jedné straně ekologičtí aktivisté chtěli rozšířit trh, což na stranu druhou vyžadovalo spolupráci s konvenčními strukturami v rámci zpracovávání a distribuce potravin, což následně přinášelo šanci stát se ekologickým zemědělcem i pro ty, kteří nebyli zcela oddáni radikálním představám ekologického hnutí (Zagata, 2009).

V roce 1991 bylo přijato nařízení Rady EHS č. 2092/91 o ekologickém zemědělství a označování zemědělských produktů a potravin. Šlo o první zákonnou normu definující produkční postupy ekologického zemědělství a hlavně určující závazné mechanismy pro kontrolu, certifikaci a označování. Ekozemědělci, zpracovatelé a obchodníci s biopotraviny dostali možnost výhradního používání označení „bio“ a „eko“ pro své produkty. Bylo to důležité nařízení, které posílilo důvěru spotřebitelů a umožnilo jednotlivým státům EHS ekologické zemědělce dotovat (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Devadesátá léta minulého století se tak stala nejbouřlivějším obdobím rozvoje ekologického zemědělství, který vyvrcholil na přelomu tisíciletí. Metodami EZ se začal intenzivně zabývat i výzkum a díky vědeckému pokroku v posledních desetiletích začaly ztrácet na významu původní směry a metody prezentované před 30 lety. Mezinárodní uznání EZ a přijetí nařízení Rady č. 2092/91 o ekologickém zemědělství oslabilo pozice jednotlivých svazů, jejich směrnic a značek. Setřely se rozdíly mezi jednotlivými metodami EZ, zemědělci již hospodaří podle obecně definovaných směrnic. Jednou z mála

výjimek je biodynamické zemědělství, které klade důraz na idealistické chápání světa (popsáno v kapitole 3.4.2.2). Ostatní metody EZ postupně splynuly v jednu, která se označuje jako ekologické zemědělství (Urban, Šarapatka kol., 2003).

Ekologické zemědělské systémy zdůrazňují od svého počátku způsob jednání zemědělců podle přírodních systémů. Reforma životního stylu byla v dobách vzniku systémů orientovaných k přírodě spojována s romantickými představami o přírodě, která představovala protiklad k urbanizovaným celkům (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Ekologické zemědělství prošlo klasickými vývojovými fázemi jako každá nová převratná myšlenka, která bývá nejprve zesměšňována, později potírána a nakonec se stává samozřejmostí. Ekologické zemědělství je náročným oborem a vyžaduje skutečně vzdělané a schopné hospodáře. Hlavním předpokladem úspěchu je zájem o věc a osobní angažovanost všech pracovníků zemědělského podniku (Šarapatka, Urban a kol., 2006).

## **3.2 Historický vývoj ekologického zemědělství v ČR**

V Československu byly první důležitější zmínky o ekologickém zemědělství publikovány teprve na sklonku socialistické éry, to je v letech 1985 – 1987. Koncem osmdesátých let začaly vycházet různé publikace, které propagovaly zdravou výživu jako hlavní možnou prevenci před civilizačními chorobami. Zdravá strava byla v té době hlavním impulsem, aby se začalo i u nás hovořit o ekologickém pěstování rostlin a ekologickém chovu zvířat (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Praktické základy celého systému kontrolovaného ekologického zemědělství v ČR položili, také ještě před revolucí v roce 1989, samotní zemědělci. Šlo zejména o skupinu agronomů z Moravy, vědeckých a odborných pracovníků, kteří využili formální zastřešení Československou vědeckotechnickou společností a v rámci Biotechnologické komise založili „Odbornou skupinu pro alternativní zemědělství“ (1988). Tato skupina se nezabývala výzkumem ani teorií. Její členové převzali základní informace ze zahraničí a začali podnikat praktické kroky pro ověřování ekologického zemědělství v našich podmínkách. V ČR se neujala žádná zvláštní metoda EZ. Od zavedení dotací v roce 1990 je vývoj EZ jasně určován výší a strukturou finančních podpor (Urban, Šarapatka a kol., 2003).



V roce 1990 se konala ve Velké Bystřici Mezinárodní konference o ekologickém zemědělství, které se zúčastnili odborníci z mezinárodní organizace IFOAM. Tuto konferenci zorganizovala skupina lidí, pod zastřešením Československé vědeckotechnické společnosti. Tato akce vyvolala velký ohlas u veřejnosti se zájmem o ekologické hospodaření.

Ekologické zemědělství mělo v devadesátých letech také velkou podporu tehdejšího náměstka ministra zemědělství Ing. Richarda Bartáka, CSc. Na Ministerstvu zemědělství vzniklo nové oddělení pro ekologické zemědělství, bylo prosazeno formální přijetí rámcové směrnice IFOAM a přidělení prvních dotací. V této době vznikají v Československé federativní republice svazy ekologického zemědělství, ze kterých se později udržel pouze svaz PRO-BIO.

### **3.3 Hypotéza konvencionalizace v kontextu České republiky**

Tento pojem vešel ve známost poté, co byla publikována empirická studie z Kalifornie, ve které Buck a kolektiv představuje důkaz toho, že ekologické zemědělství se začíná podobat konvenčnímu zemědělství, protože používá postupy jako je intenzifikace, substituce manuální práce kapitálem, zvýšené množství vstupů vznikajících mimo farmu (Zagata, 2009).

Podobný postoj byl v českém kontextu aplikován Zagatou (2008), který se soustředil na přístupy zemědělců. Na základě empirické práce upozorňuje na to, že dichotomická klasifikace zemědělců na tradiční a pragmaticky jednající jedince, jak naznačuje teorie konvencionalizace, možná není platná. Skutečné postupy zemědělců jsou vlastně ohraničeny institučními formami nastavení trhu, ve kterých působí. Toto nastavení je také nutí ke kompromisům a balancování hodnot ve smyslu zůstat a cítit se ekologickým zemědělcem a přežít ekonomicky (Zagata, 2009).

Podle Zagaty (2007) ekologické zemědělství v České republice nevyrůstá z praxe organického hnutí jako v západní Evropě. Existuje zde díky dotacím, ale také díky specifickému hodnotovému zaměření zemědělců, které je přítomno v jejich praxi navzdory historii a chybějící tradici tohoto způsobu hospodaření u nás. Aplikace hypotézy konvencionalizace v kontextu České republiky je poněkud obtížná ze dvou důvodů:

**Zaprvé** český zemědělský sektor a zvláště jeho ekologická část má odlišnou strukturu, která činí původní kritéria nepoužitelnými. **Druhou** a pravděpodobně důležitější skutečností je, že historie českého ekologického zemědělství v sobě nezahrnuje postup od společenských hnutí k oficiálnímu systému a je tudíž bezpředmětné posuzovat, do jaké míry se současná podoba odchyluje od původních základů a hodnot, které nikdy nebyly součástí její historie.

### 3.4 Okolnosti vzniku ekologického zemědělství

Ekologické zemědělství je v Evropě i u nás uznávanou metodou. Pouze ekologičtí zemědělci mohou své produkty (suroviny i potraviny) označovat jako BIO nebo EKO podle nařízení Rady EHS č. 2092/91 o ekologickém zemědělství a označování zemědělských produktů a potravin (*poznámka autorky – aktuálně již platí nařízení Rady č. 834/2007*). Jejich šetrné hospodaření je dnes nutno kompenzovat dotacemi. Kromě spotřebitelů, ekonomů a politiků tento způsob hospodaření uznávají i vědci. Jako model setrvalého zemědělství jej doporučují pro zachování kulturní krajiny a udržení osídlenosti na venkově. Tradiční zemědělství se začalo měnit již začátkem dvacátého století. Stále více obyvatel venkova směřovalo do měst, aby se zapojilo do rozvoje průmyslu. Nové možnosti vědy a techniky způsobily pokrok i v zemědělství. Kromě neoddiskutovatelného pokroku začínají být zřejmé i některé negativní tendence v zemědělství a to již po první světové válce (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Sami zemědělci začali reagovat na negativní vývoj v zemědělství tím, že vědomě a prozíravě začali hospodařit alternativně. Tehdejší hospodařící rolníci neměli k vylepšení svého hospodaření státní dotace a podpory, ekologické zemědělství pro ně byl krok do neznáma s nejistými výsledky. K alternativnímu hospodaření byl nutný osobní přístup a hlavně odhodlanost pro správnou věc.

Podle Urbana, Šarapatky a kol., (2003), se hlavními ideami ekologického zemědělství stává hospodaření v souladu s přírodou s co nejmenší závislostí na vnějších vstupech. Ideální je smíšený systémově uzavřený ekologický podnik s vazbou rostlinné a živočišné produkce, s ornou půdou i s trvalými travními porosty nebo s pícninami na orné půdě.

### 3.4.1 Vymezení základních pojmů EZ

Podle směrnice FAO/WHO Codex Alimentarius pro ekologické potraviny je ekologické zemědělství „holistický“ systém řízení produkce, jenž podporuje a zlepšuje zdravotní stav agrárního ekosystému, včetně biodiverzity, biologických cyklů a biologické aktivity půdy. Zdůrazňuje používání výrobních způsobů proti používání výstupů z hospodaření, a přitom se řídí tím, že regionální podmínky vyžadují systémy přizpůsobené danému místu. Toho dosahuje používáním, kde to je možné, agronomických, biologických a fyzikálních metod, oproti používání syntetických látek, s cílem dosáhnout všech specifických funkcí systému. Ekologické zemědělství má ve společnosti dvě role. Je současně poskytovatelem veřejných statků (financovaných z veřejných prostředků) a přitom specifickou metodou výroby potravinářských produktů (podléhajícím pravidlům trhu (Moudrý a kol, 2007).

EZ je tedy holistický výrobní (produkční) systém, který propaguje a zvyšuje zdravý zemědělský ekosystém, včetně přírodní rozmanitosti přírodních cyklů půdní biologické aktivity. Využívá vnějších vlivů a bere v potaz místní podmínky, kterým se přizpůsobuje. Dokonale využívá všech možných kulturních, biologických a mechanických metod na rozdíl od syntetických materiálů, aby byla splněna specifická funkce v daném systému (Dabbert, Häring, Zanolli, 2004).

Ekologický produkční systém je navržen tak, aby:

- a) Zvyšoval biologickou rozmanitost v celém systému.
- b) Zvyšoval půdní biologickou aktivitu.
- c) Udržoval dlouhodobou úrodnost.
- d) Recykloval zbytky rostlinného a živočišného původu za účelem vrácení živin do půdy a minimalizoval využívání neobnovitelných zdrojů.
- e) Spoléhal se na obnovitelné zdroje v lokálních agrosystémech.
- f) Podporoval zdravé využívání půdy, vody a vzduchu a zároveň minimalizoval všechny formy znečišťování, které mohou vznikat zemědělskou produkcí.
- g) Řídit zemědělskou produkcí s důrazem na pečlivé výrobní metody za účelem udržování organické integrity a nezbytně důležité vlastnosti produktů ve všech fázích.

- h) Budoval a přeměňoval stávající farmy v určitém časovém období, které je určováno specifickými faktory, jako je původ a historie půdy (krajiny), typy úrody a živočišné produkce (Dabbert, Häring, Zanolli, 2004).

**Ekologické zemědělství** je zvláštní druh zemědělského hospodaření, který dbá na životní prostředí a jeho jednotlivé složky stanovením omezení či zákazů používání látek a postupů, které zatěžují, znečišťují nebo zamožují životní prostředí nebo zvyšují rizika kontaminace potravního řetězce, a který zvýšeně dbá na vnější životní projevy a chování a na pohodu chovaných hospodářských zvířat v souladu s požadavky zvláštního právního předpisu (Moudrý a kol., 2007).

Shodná definice ekologického zemědělství byla až do konce roku 2005 uvedena v Zákoně č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství, poté byla z důvodu harmonizace s právem EU po vstupu České republiky do Evropské unie odstraněna.

Mezinárodní federace hnutí ekologických zemědělců (IFOAM) po několika letech intenzivních jednání přijala a definovala ekologické zemědělství takto:

**Ekologické zemědělství** je zemědělský produkční systém, který zachovává zdraví půd, ekosystémů a lidí. Spoléhá na ekologické postupy, rozmanitost a koloběhy přizpůsobené místním podmínkám, místo využívání vstupů s nepříznivými dopady. Ekologické zemědělství spojuje tradice, inovace a vědu ku prospěchu společnému životnímu prostředí, podpoře spravedlivých vztahů a dobré kvality života všech zúčastněných (<http://infohub.ifoam.org/en/what-organic/definition-organic-agriculture>).

**Ekofarma** je uzavřená hospodářská jednotka zahrnující pozemky, hospodářské budovy, provozní zařízení a popřípadě i povolená hospodářská zvířata, sloužící ekologickému zemědělství (Zákon č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství).

**Bioprodukt** je surovina rostlinného nebo živočišného původu nebo hospodářské zvíře získané v ekologickém zemědělství podle předpisů Evropské unie (Zákon č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství).

**Biopotravina** je potravina vyrobená za podmínek uvedených v Zákoně č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství a předpisech EU, splňující požadavky na jakost a zdravotní

nezávadnost stanovené zvláštními právními předpisy, splňující požadavky na jakost a zdravotní nezávadnost stanovené Zákonem o potravinách včetně prováděcích předpisů.

### **3.4.2 Alternativní formy zemědělství**

Alternativní zemědělství je souhrnným názvem pro zemědělské metody, které jsou šetrnější k životnímu prostředí, chovaným zvířatům atd. Produkty alternativního zemědělství jsou u uvedených hledisek hodnotnější než produkty zemědělství konvenčního (stávajícího). Protože všechny tyto metody směřují k ekologickým principům, je možné je nazývat jak alternativní, tak i ekologické (Brožová, 2009).

Existuje několik alternativních forem zemědělství, které se významně podílely na vzniku a rozvoji současné podoby zemědělství ekologického.

Podle (Urbana, Šarapatky a kol., 2003) rozlišujeme:

- Přírodní zemědělství
- Biologicko-dynamické zemědělství (biodynamické hospodaření)
- Organicko-biologické zemědělství
- Organické zemědělství v anglicky mluvících zemích (organic agriculture)
- Biologické zemědělství v německy mluvících zemích (biologischer Landbau)
- Biologické zemědělství ve francouzsky mluvících zemích (L'Agriculture biologique)

Většina původních metod ekologického zemědělství dnes splynula v jeden směr. Je však dobré a přínosné tyto metody EZ znát, protože mnoho základních doporučení jednotlivých metod je v ekologickém zemědělství i v dnešní době.

#### **3.4.2.1 Přírodní zemědělství**

Přírodní zemědělství nebylo slučitelné se životem ve městě. Realizace a uskutečnění tohoto druhu zemědělství souvisela s opuštěním městských center a přesídlením se na venkov.

Šlo o práci a život ve venkovském prostředí, samozásobení pěstováním ovoce a zeleniny, vegetariánskou výživu hodnotnými produkty a tělesnou práci, udržující zdraví a výkonnost (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Přírodní zemědělství mělo tyto zásady:

- hospodaření bez chovu dobytka, případně jen s nízkým zatížením půdy dobyt看kem,
- zajištění vysoce kvalitních zemědělských produktů,
- biologické porozumění půdní úrodnosti a z toho vycházející hospodaření s humusem (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Přírodní zemědělství bylo prvním organizovaným systémem hospodaření podle zásad reformy života s určitým návratem k přírodě. Bylo i teoretickým předstupněm dalších systémů, např. organicko-biologického nebo biologického zemědělství (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

#### **3.4.2.2 *Biologicko-dynamické zemědělství***

Základní principy biodynamického zemědělství vycházejí z antropozofické filozofie, založené na názorech J. W. von Goetheho, který považoval intuitivní myšlení a pozorování přírody za nový způsob chápání světa a stavěl ho do protikladu s fyzikálně mechanistickým a analytickým myšlením, které v té době dominovalo. (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Základy biodynamického zemědělství tvořila řada přednášek německého filozofa Dr. Rudolfa Steinera „Duchovně vědecké základy k zemědělské prosperitě“. Změna zemědělského podniku na biodynamické zemědělství nebyla vždy jednoduchá, vznikala zde i určitý rozpor mezi tradiční křesťanskou vírou sedláků a abstraktním antropozofickým myšlením. V biodynamickém zemědělství je kladen důraz na pojmání farmy jako jednotného, samostatného celku, na vzájemné vztahy mezi půdou, rostlinami a zvířaty, na celkovou soběstačnost farmy a její celkový rozvoj. Biologicko-dynamické zemědělství se stále rozvíjí a odlišuje se od ekologického zemědělství, je rozšířeno po celém světě, nejvíce však v Evropě. Tento biodynamický přístup striktně vylučuje používání chemických a syntetických hnojiv, zakazuje také užívání umělých látek při zpracování. Tento způsob

hospodaření vyžaduje opatření, která vedou k posílení a obnovení živých procesů v půdě a v potravinách (Urban, Šarapatka a kol. 2003).

Šarapatka, Urban a kol. (2006) uvádí, že základem této teorie je, že vše živé je dobře vyvážený celek nejen v pozemské, ale i v kosmické souvislosti. Z tohoto pohledu jsou antropozofy považována zemědělská hospodářství za dobře vyvážené organismy složené z půdy, rostlin, zvířat i člověka. Ve všem živé pak působí jisté formující síly, jež mají svůj původ v kosmu.

Biodynamičtí zemědělci mají svůj svaz Demeter. Je to společnost, která prosazuje holistický, celostní přístup. Ochranná známka Demeter se užívá pro označení produktů biodynamického zemědělství. Tento certifikát je udělován po splnění dalších kritérií, která jsou nad rámec ekologického zemědělství. Užívání této značky je vázáno velice přísnými kontrolami a smluvními podmínkami.

### **3.4.2.3 Organicko-biologické zemědělství**

Organicko-biologické zemědělství se začalo šířit po druhé světové válce. Již v první polovině 20. století dochází k postupné industrializace zemědělství. Ve 40. letech jsou pak tradiční rodinná hospodářství existenčně ohrožena. Vznikají buď moderní, nebo nerentabilní podniky. Organicko-biologické zemědělství se začalo šířit díky německému lékaři H. P. Ruschovi a švýcarským biologům, manželům M. a H. Müllerovým a doznalo největšího rozšíření v německy hovořících zemích a ve Skandinávii. K této metodě se stále hlásí svazy, jako např. Bioland, Naturland, Bio Ernte aj. (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Organicko-biologická metoda vyháží z toho, že kvalitní plnohodnotné produkty je možné získat pouze ze zdravé půdy. Rovnováha v půdě je považována za tak dokonalou, že není možné ji narušovat necitlivými a rušivými zásahy (Šarapatka, Urban a kol., 2006).

Zdravá půda, zdravé potraviny, zdraví lidé, to bylo motto užívané již v začátcích organicko-biologického zemědělství (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Půda se v organicko-biologickém zemědělství hnojí mrvou a komposty, nesmí se užívat mrva zvířat léčených antibiotiky. V osevních postupech se střídají zrniny s okopaninami a leguminózami, půda je neustále pod vegetačním krytem, základem

meziplodin jsou leguminózy. Často se hnojí kompostem, meziplodiny se zaorávají co nejpozději, nejlépe až na jaře. Orá se minimálně, jen na těžkých půdách, jinde se používá jen povrchové kypření a zapravování podmiatači (Šarapatka, Urban a kol., 2006).

#### **3.4.2.4 Organické zemědělství v anglicky mluvících zemích (*organic agriculture*)**

Zakladatelem tohoto systému byl sir Albert Howard, absolvent botaniky na univerzitě v Cambridgi. Pracoval i v Indii, kde ho zaujaly porosty minimálně napadené chorobami a škůdci (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

Začal studovat techniky místních zemědělců, především maximální recirkulaci organických látek a kompostování odpadů. Definice organického zemědělství v podstatě odpovídá dnešní obecné definici ekologického zemědělství (Šarapatka, Urban a kol., 2006).

V původní podobě je ovlivněno místem svého vzniku, tj. podmínkami Velké Británie s typickým klimatem a velkou tradicí v pastvě zvířat (Urban, Šarapatka a kol., 2003).

#### **3.4.2.5 Biologické zemědělství v německy mluvících zemích (*biologischer Landbau*)**

K základním pilířům patří práce J. Görbinga, který ve 40. letech 20. stol. propracoval rýčovou metodu pro posuzování kvality půdy a zabýval se tvorbou půdních drobtů. Význam optimální půdní struktury byl respektován i při tvorbě osevních postupů. Významná role byla přikládána i zelenému hnojení (Šarapatka, Urban a kol., 2006).

V 50. až 60. letech minulého století se rozvíjel další ekologický zemědělský systém – biologické zemědělství, které navázalo na již uplatňovaný biologicko-dynamický a organicko-biologický systém. Zároveň se v těchto letech biologické zemědělství vedle biologicko-dynamického zemědělství stalo agrárně politickou alternativou k chemické a technické industrializaci zemědělství (Urban, Šarapatka a kol., 2003).



### **3.4.2.6 Biologické zemědělství ve francouzsky mluvících zemích (*L'Agriculture biologique*)**

Ve Francii vzniklo biologické zemědělství koncem 50. a začátkem 60. let minulého století jako reakce na rozvoj chemické a technické intenzifikace zemědělské produkce. Koncept biologického zemědělství ovlivnily nové vědecké poznatky, agrární politika poválečného období a problematika reziduí pesticidů (Šarapatka, Urban a kol., 2006).

Základem tohoto zemědělství je Metoda Lemaire – Boucher. Koncepti vypracovali v 50. letech R. Lemaire a J. Boucher a je charakteristická tím, že zemědělci na bretaňském pobřeží používali mořskou řasu jako hnojiva. Zvyšovali tak kvalitu půdy a dosahovali tak vyšší sklizně.

## **3.5 Současné způsoby zemědělského hospodaření a jejich definování**

V současné době rozlišujeme tři základní typy zemědělského hospodaření:

### **3.5.1 Konvenční zemědělství**

**Konvenční zemědělství** je obecně rozšířený název pro systém hospodaření převládající v průmyslově vyspělých zemích. Je charakteristický vyšší intenzitou hospodaření i použitím vyšších energetických a materiálových vstupů za účelem maximalizace produkce (Moudrý a kol., 2007).

Zemědělství konvenční (intenzivní), v rozsahu obhospodařované půdy jednoznačně dominuje. Tento typ hospodaření se soustřeďuje zejména na kvantitu produkce a velké výnosy. Systém konvenčního hospodaření se nezabývá životním prostředím, nesleduje změny v agroekosystémech, nesleduje zhoršování kvality půdy a její úrodnosti, půdní erozi, její vyčerpání, zdevastování krajiny, znečišťování podzemních vod, nekvalitní potraviny a dalších faktory, které jsou s tímto typem hospodaření spojené (Brožová, 2009).

### 3.5.2 Ekologické zemědělství

Vedle konvenčního způsobu hospodaření se vyvinuly další směry, které jsou nedílnou součástí zemědělské politiky a představují alternativu ke konvenčnímu zemědělskému hospodaření.

Společným jmenovatelem všech těchto alternativních způsobů jsou hlediska ekologická, která musí v pěstitelských a chovatelských přístupech dominovat. Lze tedy pro ně použít zobecňující pojem „alternativní zemědělství“, ale právě proto, že jsou alternativou k intenzivnímu zemědělství a vlastně směřují k ekologickým principům, je možné pro ně použít též souhrnný název „ekologické zemědělství“ (Brožová, 2009).

**Ekologické zemědělství** vychází se zásad setrvalého rozvoje a holistického světového názoru. Je produkčním systémem, který současně usiluje o uchování a zlepšení přírodních zdrojů a kvalitu životního prostředí. Ze systémového pojetí vyplývá snaha o vyváženost ekonomických, ekologických i sociálních aspektů a vazeb na globální i lokální úrovni. Zemědělská činnost sama je chápána jako proces přiměřené exploatace ekosystému, respektující jeho stabilitu a setrvalost. Ekologické zemědělství je někdy nesprávně zaměňováno za extenzivní či low input, ačkoliv s těmito systémy se pouze částečně překrývá (Moudrý a kol, 2007).

#### Charakteristika konvenčního a ekologického chápání vztahu člověka k přírodě

Konvenční	Ekologické
antropocentrismus	člověk je neoddelitelnou součástí přírody
převaha nad přírodou	soulad s přírodou
žádná morální zodpovědnost vůči přírodě	morální a etická zodpovědnost vůči přírodě
příroda je jen zdroj surovin	příroda má vlastní přirozenou hodnotu
exploatace	ochrana

Podle: Magdaléna Lacko-Bartošová a kolektiv, 2005

### 3.5.3 Integrované zemědělství

Vedle konvenčního a ekologického zemědělství stojí **integrované zemědělství**. Jedná se o přechodnou formu mezi výše zmíněnými směry. Hlavním cílem integrovaného zemědělství je odstranění nebo zmírnění negativních důsledků konvenčního zemědělství při

zachování jeho původního charakteru. Rozsah tohoto systému je obtížné kvantifikovat, neboť kromě toho, že existují značné rozdíly mezi jednotlivými státy z hlediska rozsahu, existují také rozdílné definice toho způsobu hospodaření (Brožová, 2009).

Integrované zemědělství používá agrochemické vstupy na základě diagnostických metod výživného stavu rostlin a okamžité zásoby živin v půdě. Aplikaci pesticidů omezuje na případy překročení prahu škodlivosti jednotlivých škodlivých činitelů. Preferuje preventivní opatření jako je střídání plodin, výběr odrůd, biologické metody regulace a vyváženost všech pěstitelských faktorů (Moudrý a kol., 2007).

### **3.6 Multifunkční model ekologického zemědělství**

Z výše uvedených charakteristik a srovnání lze vyvodit závěr, že právě ekologické zemědělství splňuje jako jediné jakousi multifunkčnost, která je spojena s ekologickými, sociálními a ekonomickými cíly. Zemědělství dnes nepředstavuje pouze produkci potravin, ale má další nezastupitelné funkce. Právě ekologické zemědělství má k multifunkčnímu modelu zemědělství nejbližší. To vyplývá i z níže uvedeného Schéma č. 1.

Schéma č. 1: Multifunkční koncept ekologického zemědělství



**Zdroj:** Šarapatka, Urban a kol., Ekologické zemědělství v praxi, 2006

Podle Šarapatky, Urbana a kol. (2006), vyplývá, že ekologické zemědělství se nachází na průsečíku všech tří cílů, i když tyto cíle a některé jejich dílčí charakteristiky nenaplní zcela. Mezi nejdůležitější pozitiva ekologického zemědělství patří:

1. Ekonomická výhodnost z dlouhodobého hlediska (levnější konvenční produkty ve srovnání s biopotravinami dosud těží z toho, že do jejich ceny nejsou promítnuty veškeré primární i sekundární náklady).

2. Ochrana životního prostředí a biodiverzity (ekologické zemědělství je vhodné pro obhospodařování zvláště chráněných území. Tento pozitivní aspekt je dobře zdůvodněn a společností doceněn. V platnosti jsou dotace na údržbu krajiny a agroenvironmentální programy).
3. Ochrana zdrojů podzemních vod, snížení znečištění vody povrchové (EZ je zvláště vhodné pro využití v oblastech s nutností ochrany kvality podzemní vody, která se brzy stane strategickou surovinou a vzhledem k možnosti zlepšení kvality vod povrchových).
4. Úspora energie a neobnovitelných zdrojů (EZ je založeno na uzavřenosti koloběhů v rámci zemědělského podniku. Jedním z hlavních cílů je omezení vstupů zvenčí a minimalizace spotřeby neobnovitelných zdrojů surovin a energie. Konvenční zemědělství je energeticky náročnější, výroba pesticidů, hnojiv atd).
5. Snížení nadprodukce (ve vyspělých zemích je nadprodukce potravin vážným problémem, který zatěžuje státní rozpočty. Proto jsou v zemích Evropské unie podporovány zemědělské metody, které cestou omezeného používání intenzifikačních faktorů snižují nadprodukcí, a to při zachování příjmové hladiny zemědělců).
6. Zlepšení kvality potravin a zdravotního stavu populace (tento aspekt není zatím doceněn. Ve většině zemí EU jsou již biopotraviny propagovány jako produkt výhodný pro zdraví spotřebitele. U nás je při propagaci zdravotní prospěšnosti biopotravin zatím nezastupitelná úloha nevládních organizací a angažovanost samotných spotřebitelů).
7. Zavedení nového perspektivního produktu (biopotraviny) pro náš i zahraniční trh (vyšší ceny za bioprodukty a za biopotraviny jsou možností pro znevýhodněné oblasti, menší zemědělské a zpracovatelské podniky).
8. Udržení přírodního rázu krajiny a stability osídlení (EZ se vyznačuje vyšší potřebou lidské práce a je vhodné i pro marginální oblasti a menší rodinné farmy. Toto podpoří udržení osídlení a napomůže obnově venkova).

### 3.6.1 Trvale udržitelný rozvoj a ekologické zemědělství

Definice trvale udržitelného rozvoje není jednotná, v současné době tento pojem patří k velice klíčovým a používaným slovům, jak v literatuře a to zejména odborné, tak na konferencích, summitech, v legislativě a bezesporu v běžné praxi. Cílem udržitelného rozvoje je chovat se tak, abychom přírodu a její bohatství zachovaly pro další generace.

Podle zákona č. 17/1992 Sb. o životním prostředí je trvale udržitelný rozvoj společnosti takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů.

Světová komise pro životní prostředí (Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky, 2010, MŽP) považuje rozvoj za udržitelný tehdy, naplní-li potřeby současné generace, aniž by ohrozil možnosti naplnit potřeby generací příštích. Základní milníky rozvíjení obsahu této definice jsou světové summity jako Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (Rio de Janeiro, 1992), Summit tisíciletí a Světový summit o udržitelném rozvoji (Johannesburg, 2002). Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR slouží jako dlouhodobý rámec pro politické rozhodování v kontextu mezinárodních závazků, které ČR přijala nebo hodlá přijmout v rámci svého členství v OSN, OECD a EU při respektování specifických podmínek a potřeb ČR.

Globálním cílem obnovení Strategie je zlepšení života současné generace i generací budoucích cestou vytvoření udržitelných komunit schopných efektivně užívat zdroje a odblokovat ekologický a sociální inovační potenciál nutný k zajištění ekonomické prosperity, ochrany životního prostředí a sociální soudržnosti (Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky, 2010, MŽP).

Od této strategické vize jsou odvozeny globální cíle:

- a) Ochrana životního prostředí (ekosystémy, biodiverzita, zdroje, udržitelná výroba a spotřeba),
- b) Sociální soudržnost (sociální soudržnost, zdraví, bezpečnost, práva, rovné příležitosti, kulturní diverzita),

- c) Ekonomická prosperita (prosperita, inovace, znalosti, eko-efektivita, životní standard, zaměstnanost),
- d) Mezinárodní odpovědnost (stabilní demokratické instituce, mír bezpečnost, svoboda, globální udržitelnost, mezinárodní závazky).

Časopis EKO 4/11, (2011) uvádí, že hlavní myšlenky obsažené v definicích a principech udržitelného rozvoje lze shrnout do čtyř zobecňujících základních požadavků:

- a) Aby všichni lidé na Zemi mohli uspokojovat své alespoň základní potřeby.
- b) Požadavek práv budoucích generací uspokojovat svoje potřeby.
- c) Požadavek respektování práv ostatních živých bytostí.
- d) Požadavek učení se z budoucnosti.

### **3.6.2 Trvale udržitelné zemědělství**

Zemědělství prochází v posledních letech přerodem k udržitelné podobě zemědělství, venkova a krajiny. Jediným produkčním systémem, který všechny parametry může naplnit je ekologické zemědělství (Brožová, 2009).

Podle Dlouhého a Urbana (2011) je jedním ze současných mýtů o ekologickém zemědělství jeho trvalá neudržitelnost. V realitě je ale tomu tak, že šancí pro trvale udržitelný rozvoj společnosti je právě ekologické zemědělství. Princip trvale udržitelného rozvoje je společným jmenovatelem pro zemědělskou politiku Evropské unie a je také zakotven v agrární politice České republiky. Závislost moderního industriálního zemědělství na přísunu vstupů zvenčí způsobila, že zemědělství se stalo konzumentem konečných přírodních zdrojů. Aby další vývoj zemědělství mohl být trvale udržitelný, měly by být splněny některé předpoklady, které vedou ke změně produkčních procesů a regulačních technologií, např.:

- Holistické myšlení a uvědomění si, že zemědělství trvalého charakteru není možné bez ohledu na vazby ekologické.
- Změna v chápání vztahu člověka k přírodě.
- Současné produkční systémy, které k produkci potravin vyžadují neustálý přísun zdrojů zvenčí s následkem neustálých ztrát do prostředí.

Podle výše uvedených autorů ekologické zemědělství, které je dnes v Evropě i ostatním světě uznávanou, zákonem přesně definovanou a kontrolovanou metodou zemědělské produkce, splňuje mnohem více podmínky trvale udržitelného rozvoje než industriální zemědělství. Ekologické zemědělství představuje ideální řešení jak spojit ohledy k přírodě, prostředí, krajině a zdraví s produkcí potravin.

V ekologickém zemědělství jsou klíčovými principy uzavřené cykly výživy a využití vnitřních zdrojů. Toto pravidlo předpokládá, že se sníží používání neobnovitelných zdrojů energie a sníží se negativní vnější vlivy. Environmentální udržitelnost je tudíž vztažena k širokým souvislostem a přístupům k zemědělství, a tak v sobě také zahrnuje sociální vztahy, které jsou její nedílnou součástí (Zagata, 2009).

Trvale udržitelný rozvoj je úzce spjat s trvale udržitelným zemědělstvím a jeho strategií. Trvale udržitelné zemědělství je takové, které je ekonomicky soběstačné, šetrné z hlediska ekologického, uspokojuje potřeby současné generace a zároveň neomezuje potřeby generací budoucích.

Zatímco současné konvenční hospodaření vykazuje řadu vedlejších negativních vlivů jako je degradace půdy, snižování biodiverzity, nedostatečná kvalita vyprodukovaných potravin. Ekologické zemědělství se jeví jako nejvhodnější způsob zemědělského hospodaření, protože je schopno dosáhnout už zmíněných cílů trvale udržitelného zemědělství.

Ekologické zemědělství a trvale udržitelný rozvoj mají mezi sebou vzájemnou vazbu a propojenost, která je dána jejich společnými cíly **ekologickými, sociálními a ekonomickými**. Zároveň také ekologické zemědělství svými definovanými principy (dle IFOAM) odpovídá a naplňuje požadavky trvale udržitelného rozvoje. Lze tedy shrnout, že z tohoto pohledu by ekologické zemědělství mělo být i trvale udržitelné.

V roce 1983 jej organizace OSN pro výživu a zemědělství FAO ((Food and agriculture organization of The United Nations) definovala jako systém chránící a zachovávající půdu, vodu, rostlinné a živočišné genové zdroje, systém negradující životní prostředí, systém který musí být zvládnutelný, ekonomicky soběstačný a sociálně akceptovatelný. Tento systém musí hledat optimální cestu mezi environmentálními



potřebami a ziskem, řešení mezi dlouhodobým přiměřených příjmů a krátkodobou maximalizací zisku, vztah mezi specializací a diverzifikací, optimální strukturu zemědělských podniků a dopady liberalizace světového agrárního trhu. Jestliže je podmínkou trvale udržitelného zemědělství systém, jenž chrání jednotlivé prvky životního prostředí, rostlinné i živočišné druhy, pak je tato podmínka splněna jednoznačně ekologickým zemědělstvím, integrované zemědělství se o to svými postupy snaží, konvenční zemědělství krajinu naopak často degraduje a snižuje diverzitu rostlinných a živočišných druhů (Brožová, 2009).

### **3.6.3 Udržitelná produkce potravin**

Jedním z mnoha cílů Akčního plánu pro rozvoj ekologického zemědělství je vytvoření konkurence schopného trhu s ekologickou produkcí, který bude vyrábět efektivně a zároveň podle principů ekologického zemědělství. Tento a další cíle jsou také důležité nástroje globální evropské politiky v sektoru ekologického zemědělství. Tradiční (konvenční) potravinářství a jeho produkce potravin se značně odlišuje od alternativních metod produkce v ekologickém zemědělství.

Podle Zagaty (2009) je tato odlišnost někdy považována za určující znak ekologického zemědělství, avšak přesné vymezení rozdílů a tudíž i vymezení ekologického od konvenčního, je předmětem diskuse.

Ekologické potravinářství se už od svých začátků snaží svými postupy a výrobou o nové výživové koncepce. Zatímco tradiční potravinářství zvyšuje kvantitu produkce, biopotravinářství naopak klade důraz na kvalitu. Konzumní a spotřební chování, stejně tak životní styl každého jedince má velký vliv na tento rozvoj. Mnoho spotřebitelů si myslí, že bio je fádňí, ceny biopotravin jsou příliš vysoké, ekologické zemědělství je příliš drahé a tím pro řadu lidí cenově nedostupné.

Vyšší cena biopotravin není v první řadě způsobena vyššími náklady ekologického zemědělce, které vznikají na základě standardů EZ (zákaz používání chemie a průmyslových hnojiv, vyšší požadavky na pohodu zvířat, nižší výnosy, nutnost používat biokrmiva). Další navýšení ceny nastává při zpracování a obchodu a je dáno menšími objemy vykupované a zpracované produkce a vyššími náklady zpracovatelů a obchodníků.

Důležitým faktorem je dále navýšení ceny obchodníkem z důvodu poptávky, která převyšuje nabídku (Dlouhý, Urban, 2011).

Podle výše uvedených autorů jsou ekologické potraviny jedním z dvaceti mýtů o ekologickém zemědělství. „Jedna z nejpodivnějších a nejhůře pochopitelných výhrad vůči biopotravinám je časté odsudivé poukazování jako na negativum, že se z bio stala dobře zpeněžitelná značka a z biozemědělství a z biostylu dobrý byznys, na kterém se vydělává“.

Ekologické potravinářství se snaží od svého začátku o nové konzumní a výživové koncepce. Biozákazníci a biospotřebitelé, kteří nakupují biopotraviny, se svým postojem staví k udržitelnějšímu způsobu života, stravují se zdravěji a zajímají se o optimální výživu.

#### **3.6.4 Udržitelný rozvoj venkova**

Formování a podpůrné aktivity na úrovni EU v otázce propojení venkova a zemědělství se objevily v roce 1988. Jednalo se o dokument „Budoucnost venkova“ Tento dokument formoval zcela nový přístup k zemědělství a k venkovu. Významnost tohoto propojení a jejich společný rozvoj je obsažen v Maastrichtské smlouvě (1993), která navazuje na Jednotný evropský akt (1986). Otázka problematiky rozvoje venkova a zemědělství je obsažena v Corkské deklaraci (1996), která uvádí:

Bod č. 1 – Preference venkova:

Trvale udržitelný rozvoj venkova musí být v programu Evropské unie zařazen na čelné místo a stát se hlavní zásadou, jež bude podpírat veškerou politiku venkova v bezprostřední budoucnosti i po rozšíření. Cílem je zvrácení migrace z venkova, boj proti chudobě, stimulace zaměstnanosti a rovnost příležitostí a také odezva na rostoucí požadavky na kvalitu, zdraví, bezpečnost, rozvoj osobnosti, volný čas a zvyšování blahobytu na venkově. Potřebu udržovat a zlepšovat kvalitu venkovského prostředí je nutno začlenit do všech politik Společenství se vztahem k rozvoji venkova. Musí být spravedlivěji vyváženy veřejné výdaje, investice do infrastruktury a vzdělávacích, zdravotních a komunikačních služeb ve venkovských a městských oblastech. Stále větší

podíl dostupných zdrojů by měl být využíván na podporu rozvoje venkova a zabezpečení ekologických cílů.

Bod č. 4 – Trvalá udržitelnost:

Politiky by měly podporovat rozvoj venkova, který trvale udržuje kvalitu a vzhled evropských venkovských krajinných oblastí (přírodní zdroje, biologická diverzita a kulturní identita) tak, aby jejich využívání dnešní generací neomezovalo možnosti budoucích generací. Při svých lokálních aktivitách si musíme být vědomi globální odpovědnosti.

### **3.7 Principy, cíle a zásady ekologického zemědělství**

#### **3.7.1 Principy ekologického zemědělství**

Mezinárodní federace ekologických zemědělců (IFOAM) zformulovala čtyři základní principy, na kterých je založeno ekologické zemědělství ([http://www.ifoam.org/sites/default/files/ifoam\\_poa.pdf](http://www.ifoam.org/sites/default/files/ifoam_poa.pdf).)

- princip zdraví,
- princip ekologie,
- princip spravedlnosti,
- princip pozornosti a péče.

##### **3.7.1.1 Princip zdraví**

Ekologické zemědělství by mělo udržovat a zlepšovat zdraví půdy, rostlin, zvířat a planety jako jednoho nedělitelného celku. Tento princip říká, že zdraví jedinců i komunit nemůže být oddělen od zdravých ekosystémů – zdravá půda produkuje zdravé plodiny, které podporují zdraví zvířat a lidí. Zdraví není jednoduchou absencí chorob, jejími klíčovými charakteristikami jsou imunita, odolnost a regenerace.

##### **3.7.1.2 Princip ekologie**

Ekologické zemědělství by mělo být založeno na živých ekologických systémech a cyklech, práci s nimi, jejich napodobení a pomoci v jejich udržení. Organické řízení musí být přizpůsobeno místním podmínkám, ekologii, kultuře a měřítkům. Vstupy by měly být

omezeny opětným využíváním, recyklací a efektivním řízením materiálů a energií k udržení a zlepšení životního prostředí a zachování zdrojů. Ekologické zemědělství by mělo udržet ekologickou rovnováhu mezi návrhy faremních systémů, původními obyvateli biotopů a udržením genetické a zemědělské různorodosti.

### **3.7.1.3 Princip spravedlnosti**

Ekologické zemědělství by mělo stavět na vztazích, které zajišťují spravedlnost s ohledem na společné příležitosti člověka a životního prostředí. Tento princip klade důraz na to, že ti kdo jsou zapojeni do ekologického zemědělství, by měli vést lidské vztahy způsobem udržujícím spravedlnost na všech úrovních – zemědělci, zaměstnanci, výrobci, distributoři, obchodníci i zákazníci.

### **3.7.1.4 Princip pozornosti a péče**

Ekologické zemědělství by mělo být řízeno preventivním a zodpovědným způsobem s cílem chránit zdraví a pohodu současných a budoucích generací a životního prostředí. Tento princip uvádí, že prevence a odpovědnost jsou klíčovými zájmy v řízení, rozvoji a výrobních postupech v ekologickém zemědělství. Věda je nutná k ujištění, že ekologické zemědělství je zdravé, bezpečné a skutečně ekologické. Ovšem samotné vědecké poznatky nestačí. Praktické zkušenosti, shromážděné vědění i tradiční a původní znalosti poskytnou správná řešení ověřená časem. Ekologické zemědělství by mělo předcházet významným rizikům přebíráním technologií odpovídajících a odmítáním těch nepředvídatelných, jako je genetické inženýrství.

## **3.7.2 Cíle a zásady ekologického zemědělství**

Kdo chce darů přírody co nejvíce využívat a přitom je šetřit, musí jí více rozumět a tedy ji více znát. Pro co nejtěsnější spolupráci zemědělce s přírodou je nezbytná dobrá znalost biologických cyklů rostlin a živočichů, bionomie škodlivých činitelů, lepší pozorovací schopnost, nepřetržité vyhodnocování informací a volba metod, které přírodě škodí co nejméně (Moudrý a kol., 2007)

Podle výše uvedeného autora mezi hlavní cíle ekologického zemědělství patří:

1. Trvalé udržení a zlepšení půdní úrodnosti.

2. Ochrana genofondu a udržení biodiverzity.
3. Zachování krajinných prvků a jejich harmonizace.
4. Hospodaření s vodou, udržení vody v krajině, ochrana povrchových a spodních vod před znečištěním.
5. Efektivní využívání energie, orientace na obnovitelné zdroje.
6. Snaha o maximální recirkulaci živin a zábrana vnosu cizorodých látek do agroekosystému.
7. Produkce kvalitních potravin a surovin.
8. Optimalizace životních podmínek pro všechny organismy včetně člověka

Ekologické zemědělství klade důraz především na péči o půdu a welfare (pohodu) zvířat.

Subjekty hospodařící v ekologii se snaží udržovat úrodnost půdy tím, že zvyšují obsah organické hmoty a humusu v ní, využívají živé organismy a mechanické způsoby produkce, nepoužívají geneticky modifikované organismy (GMO), ale pouze přírodní hnojiva a přípravky na ochranu rostlin, při pěstování plodin dochází k jejich častému střídání. Těmito šetrnými a cílenými postupy nedochází k tak velkému vyčerpání půdy a zachovává se původní ráz krajiny.

Péče o hospodářská zvířata se zaměřuje na zachování základních podmínek života a zdraví, naplnění jejich fyziologických, mentálních a psychických potřeb, vhodný výběr plemen s přihlédnutím na místní podmínky a jejich odolnost a vitalitu, výběr vhodných chovatelských postupů. Při dodržování těchto zásad hospodářská zvířata poskytují maximální užitek, které odpovídá jejich genetickému potenciálu a produkčním schopnostem.

## **3.8 Právní úprava EZ a další dokumenty**

### **3.8.1 Právní úprava ekologického zemědělství v EU**

Pravidla pro ekologické zemědělství jsou v Evropské unii přesně stanovena nařízením Rady Evropské unie. V roce 1991 přijala Rada nařízení č. 2092/1991 o ekologické výrobě zemědělských produktů a potravin původem z ekologického zemědělství. Toto nařízení poprvé v historii EU stanovilo celoevropský jednotný rámec

a pravidla pro ekologické zemědělství platná ve všech členských zemích EU. I nadále bylo umožněno svazům EZ, aby vlastní směrnice mohly používat jako nadstandard. Nařízení Rady postupem času prošlo řadou rozsáhlých změn, úprav a doplnění a bylo zrušeno a nahrazeno nařízením novým až v roce 2007.

#### **3.8.1.1 Nařízení Rady č. 834/2007**

Nařízení Rady (ES) č. 834/2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů je i nadále základním předpisem určujícím definice, postupy, systém kontroly a certifikace a stanovuje základní institucionální rámec ekologického zemědělství v rámci EU. Nařízení Rady reflektuje dynamický vývoj v oblasti ekologického zemědělství a jeho stoupající význam ve všech členských státech a nejenom jasněji cituje ekologickou produkci jako takovou a označování produktů, ale snaží se o jasnější definici cílů, zásad a pravidel ekologické produkce s cílem přispět k jejich lepší srozumitelnosti a transparentnosti a ve svém důsledku i pozitivnějšímu vnímání a důvěře spotřebitelů.

#### **3.8.1.2 Nařízení Komise č. 889/2008**

Nařízením Komise č. 889/2008 ze dne 5. 9. 2008 se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 834/2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů, pokud jde o ekologickou produkci, označování a kontrolu.

#### **3.8.1.3 Nařízení Komise č. 1235/2008**

Nařízením Komise č. 1235/2008 ze dne 8. 12. 2008 se také stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 834/2007, pokud jde o opatření pro dovoz ekologických produktů ze třetích zemí.

### **3.8.2 Právní úprava ekologického zemědělství v ČR**

Ekologické zemědělství se začalo rozvíjet jako samostatný způsob hospodaření s novými inovacemi oproti hospodaření konvenčnímu. Dříve než byla pravidla ekologického hospodaření stanovena legislativně, byla definována na úrovni organizací sdružujících jednotlivé ekologicky hospodařící zemědělce. První závazné postupy vytvořily pro své členy svazy vzniklé po roce 1990 (PRO-BIO, LIBERA, BIOWA,

NATURVITA a ALTERVIN). Byly v nich stanoveny podmínky, za nichž zemědělci obdrží certifikaci a za kterých je farma kontrolována.

System jednotného označování bioproduktů a biofarem vznikl až v roce 1992 na základě dohody Ministerstva zemědělství a jednotlivých svazů v EZ. Ministerstvo zemědělství vydalo metodický pokyn pro EZ a zároveň byl zřízen certifikační výbor. Tento systém byl funkční od 1. 1. 1993 a získal akreditaci ze strany IFOAM v roce 1995. V téže roce byl zajištěn výkon supervize celého systému třetí nezávislou osobou, kterou byla kontrolní organizace Bioland Kontrollstelle Bayern, GmbH.

### **3.8.2.1 Zákon č. 252/1997 Sb. o zemědělství**

Tento zákon vytváří rámec pro české zemědělství, které má zajistit základní výživu obyvatel, potravinovou bezpečnost a potřebné nepotravinářské suroviny. Vytváří předpoklady pro podporu mimoprodukčních funkcí zemědělství, které přispívá k ochraně životního prostředí, vytváří podmínky pro SZP a politiku rozvoje venkova EU, pro rozmanité hospodářské činnosti za účelem zvýšení kvality života ve venkovských oblastech. Upravuje základní rámec pro čerpání dotací z EU v České republice. Definuje pojem zemědělského podnikatele, způsob poskytování dotací a zavedl evidenci zemědělské půdy pro potřeby dotací (LPIS).

### **3.8.2.2 Zákon č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství**

Příprava zákona o ekologickém zemědělství byla zahájena v roce 1999. S ohledem na připravovaný vstup České republiky do EU byl tento zákon připravován v souladu s evropskými předpisy týkajícími se ekologického zemědělství. Již v březnu 2000 bylo České republice umožněno jako nečlenské zemi EU dovážet na trhy EU nezpracované i zpracované zemědělské výrobky z rostlinných surovin označené jako ekologického původu. V následujícím roce byl dovoz na trhy EU obdobně povolen také pro produkty živočišného původu včetně živých hospodářských zvířat pocházejících z EZ a jako bio označené.

Zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství nabyl účinnosti dne 1. 1. 2001. Tento zákon upravuje v návaznosti na přímo použitelný předpis Evropské unie podmínky hospodaření v ekologickém zemědělství a k němu se vztahující

osvědčování a označování bioproduktů, biopotravín a ostatních bioproduktů, a dále výkon kontroly a dozoru nad dodržováním povinností s tím spojených.

Česká republika vstoupila do EU 1. 5. 2004. Tímto dnem se staly součástí českého právního řádu také normy práva komunitárního a nařízení Rady a Komise se staly v České republice závazné a přímo aplikovatelné.

### **3.8.2.3 Právní úprava v oblasti dotací v ČR**

První fáze rozvoje ekologického zemědělství v České republice s podporou státní politiky lze datovat od počátku devadesátých let. Od těchto let začal dynamický nárůst počtu podniků v ekologickém zemědělství a obhospodařovaných ploch, a to až na 15.000 ha. Hlavní motivací byly ovšem pro farmáře dotace, které poskytovalo Ministerstvo zemědělství. Dotace byly počínaje rokem 1993 zrušeny, díky čemuž výrazně poklesl zájem farmářů ekologicky hospodařit.

Dotace do EZ byly znovu zavedeny v roce 1998. Byly vypláceny na základě nařízení vlády na plochu certifikovanou v EZ v předchozím roce (v závislosti na bodovém hodnocení) a od roku 2000 byly vypláceny na základě hektarové sazby dané novým nařízením vlády č. 505/2000 Sb. Opět došlo k dynamickému vzestupu ekologicky obhospodařovaných ploch.

Po vstupu do EU začaly být dotace do EZ vypláceny ze strukturálních fondů (s kofinancováním ČR ve výši 20% vyplácené částky), a to v rámci agroenvironmentálních opatření. V letech 2004 – 2006 byl platný Horizontální plán rozvoje venkova, podrobné podmínky poskytování dotace byly stanoveny nařízením vlády č. 242/2004 Sb.

Pro další programovací období v letech 2007 – 2013 (s aktuálním prodloužením dotačních závazků až do roku 2014) je platný Program rozvoje venkova, bližší podmínky poskytování dotace rozvádí nařízení vlády č. 79/2007 Sb.

V současné době se připravuje nové programovací období SZP (je popsáno v kapitole 3.9.2).



#### **3.8.2.4 Nařízení vlády č. 242/2004 Sb.**

Tímto nařízením vlády bylo umožněno první čerpání evropských dotací na agroenvironmentální opatření z fondů ES. Jedním z podopatření bylo ekologické zemědělství.

#### **3.8.2.5 Nařízení vlády č. 79/2007 Sb.**

Nařízení vlády č. 79/2007 ze dne 11. 4. 2007 upravuje podmínky pro poskytování dotací z fondů EU v rámci agroenvironmentálních opatření. Jedním z titulů, na něž je dotace poskytována, je v rámci podopatření postupy šetrné k životnímu prostředí i ekologické zemědělství. V čerpání dotací navazuje na předchozí nařízení vlády č. 242/2004 a umožnilo zemědělcům přijmout nový pětiletý a lépe dotovaný závazek hospodaření v EZ.

#### **3.8.3 Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2011 – 2015**

Ekologické zemědělství a výroba biopotravin mají v České republice již více než dvacetiletou tradici. Nejstarší ekologické podniky prokázaly, že tento přesně definovaný systém hospodaření je životaschopný i bez používání syntetických pesticidů, hnojiv a dalších intenzifikačních postupů (Ministerstvo zemědělství, 2011).

Strategickým dokumentem rozvoje EZ v ČR je „Akční plán pro rozvoj ekologického zemědělství“ na jehož přípravě a následné realizaci se podílejí vládní i nevládní organizace, např. PRO-BIO, EPOS. Vládou byl 14. 10. 2010 přijat Akční plán pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2011 – 2015. Mezi **hlavní cíle** Akčního plánu do roku 2015 patří:

- Vybudování stabilního, dlouhodobě prosperujícího a dlouhodobě konkurenceschopného trhu s bioprodukcí, vyráběnou efektivně a zároveň podle principů EZ, s ohledem na pohodu zvířat, životního prostředí a šetrné zpracovatelské metody.
- Dosažení efektivního propojení prvovýroby a zpracovatelských aktivit zemědělského i nezemědělského charakteru v rámci EZ (Ministerstvo zemědělství, 2011, str. 21).

Mezi **dílčí cíle** patří:

- Dosáhnout podílu ekologického zemědělství 15 % z celkové plochy zemědělské půdy v ČR, dosáhnout podílu minimálně 20 % orné půdy z celkové výměry půdy v EZ.
- Dosáhnout 3 % podíl biopotravin na celkovém množství zpracovaných potravin, zvýšit podíl českých biopotravin na 60 % na trhu s biopotravinami.
- Dosáhnout nárůst spotřeby biopotravin ročně minimálně o 20 %.
- Zvýšit důvěru spotřebitele.
- Zvýšit podíl příjmů z produkce a zpracování vůči podporám a posílení podnikatelského myšlení a konkurenceschopnosti.
- Zvýšit reálný přínos EZ pro životní prostředí a pro pohodu zvířat a zdravotní stav obyvatelstva (Ministerstvo zemědělství, 2011).

Akční plán navazuje na předchozí strategický dokument „**Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010**“, který byl přijat vládou v březnu 2004. Hlavním měřitelným cílem původního akčního plánu bylo dosažení podílu 10 % EZ na celkové výměře zemědělské půdy. Tento základní cíl byl splněn, v roce 2010 byl podíl 10,42 % na celkové výměře zemědělské půdy.

### **3.9 Společná zemědělská politika**

Významnou úlohu v propojení zemědělství a venkova hraje Společná zemědělská politika (SZP). Společná zemědělská politika byla ustavena Římskou smlouvou v roce 1957 a funguje od roku 1962. Po skončení druhé světové války státy nebyly schopné zajistit dostatečnou zemědělskou výrobu a produkci. Významnou podporu měla právě přinést SZP. Dnes je situace již zcela odlišná, EU je soběstačná a svým vývozem zemědělských produktů se staví na čelní místo ve vývozu potravin na světě.

<http://www.euractiv.cz/zemedelstvi0/link-dossier/reformy-spolen-zemdlsk-politiky>

Konkrétní podoba propojení zemědělství a venkova byla obsažena v rámci reformy SZP v „Agendě 2000“, jejíž cíle byly zaměřeny na splynutí různých strukturálních opatření a podpůrných plánů s cílem dosáhnout integrované politiky venkova.

Mezi základní cíle patří:

- Udržet funkční venkovský prostor;
- Začlenit do tohoto prostoru zemědělství jako významný faktor trvale udržitelného rozvoje venkova;
- Zabezpečit minimální hospodářskou sílu a stabilizaci venkova;
- Omezit výrobu přebytků v zemědělství a podporovat zemědělství v tvorbě kulturní krajiny, v agroenvironmentálních výkonech a výkonech sloužících k regionálnímu rozvoji.

Politika rozvoje venkova je vybudována v rámci II. pilíře SZP, multifunkční zemědělství představuje širší cíle, nejedná se tedy pouze o funkci produkční, ale klade se důraz na bezpečnost potravin, jejich kvalitu, zachování zdravého životního prostředí pro budoucí generace, zajištění dobrých životních podmínek pro zvířata, zajištění příznivých podmínek pro rozvoj života na venkově.

### **3.9.1 Společná zemědělská politika 2004 – 2013**

Další významnou roli v propojení zemědělství a venkova sehrála reforma „Mid term Review“ aplikovaná nařízením Rady 1782/2003, ve které došlo k přesunu části přímých plateb z pilíře I. ve prospěch pilíře II. Tato reforma, kterou přijali ministři zemědělství členských států EU, zásadním způsobem změnila způsob podpory zemědělců v Evropské unii. Farmáři mají větší volnost produkovat to, co požaduje trh, většina subvencí začali být vyplácena nezávisle na objemu produkce. Reforma měla farmáře přimět k větší konkurenceschopnosti a orientaci na tržní produkci a zároveň jim zajistit stabilnější příjmy.

Velký důraz byl kladen na programy v ekologické produkci, dobré zacházení se zvířaty a kvalitu výroby. Ekologičtí zemědělci měli také oproti konvenčnímu způsobu hospodaření některé výhody. Např. jednou ze zásad nové reformy bylo i povinné vyjmutí části ploch z produkce (tzv. *set aside*). Toto vyjmutí se netýkalo ploch s ekologickou produkcí.

Problematika rozvoje venkova byla řešena v určitých cyklech, tzv. programových obdobích, a to v letech 2004 – 2006 a v letech 2007 – 2013. Každý členský stát měl

povinnost pro dané programové období zpracovat programový dokument následně odsouhlasený evropskou Komisí, v případě České republiky Horizontální plán rozvoje venkova 2004 – 2006 a Program rozvoje venkova 2007 – 2013.

### **3.9.1.1 Podpora zemědělství v ČR v období 2004 – 2006**

V období 2004 – 2006 byla v České republice struktura dotací do zemědělství následující:

- **Přímé platby.** Základním pilířem poskytovaných finančních dotací byly přímé platby na plochu (SAPS – Single Area Payment Scheme), doplňkové přímé platby Top-Up (národní doplňková platba k přímým podporám) a oddělená platba na cukr SSP (Separate Sugar Payment).
- **Platby v rámci Horizontálního programu rozvoje venkova (HRDP).**
- **Platby v rámci Operačního programu zemědělství (Operační program Rozvoj venkova a multifunkční zemědělství).**
- **Národní podpory (State aid)**
- **Tržní opatření**

V letech 2004 – 2006 bylo ekologické zemědělství přímo podporováno v rámci HRDP, Osa II, agroenvironmentální opatření, titul ekologické zemědělství. Dotace byla poskytována na plochu obhospodařované zemědělské půdy v režimu EZ v rozlišení dle druhu zemědělské kultury.

### **3.9.1.2 Podpora zemědělství v ČR v období 2007 – 2013**

- **Přímé platby:**
  - **SAPS** (Jednotná platba na plochu).
  - **Oddělená platba za cukr**
  - **Oddělená platba za rajčata**
  - **Zvláštní podpora** (Jedná se o podporu na krávy chované v systému s tržní produkcí mléka, dále jen KTPM), zvláštní podpora na tele masného typu, zvláštní podpora na bahnice, popřípadě kozy, pasené na travních porostech, zvláštní podpory na brambory pro výrobu škrobu, chmel).

- **Národní doplňkové platby k přímým podporám** (platby Top-Up) – tyto podpory byly od roku 2013 včetně nahrazeny tzv. Přechodnou vnitrostátní podporou.
- **Platby v rámci Programu rozvoje venkova:**
  - o Osa 1 – Zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a lesnictví.
  - o Osa 2 – Zlepšování životního prostředí a krajiny.
  - o Osa 3 – Kvalita života ve venkovských oblastech.
  - o Osa 4 – LEADER.
- **Platby v rámci Horizontálního programu rozvoje venkova (HRDP)** – jedná se o dobíhající závazky/projekty z předchozího programovacího období, v rámci AEO/HRDP poslední závazky skončily v roce 2010.
- **Národní podpory (State aid)**
- **Tržní opatření**

Od roku 2007 bylo ekologické zemědělství přímo podporováno nejenom v rámci dotace na plochu v Ose II PRV (agroenvironmentální opatření), ale také výrazným bodovým zvýhodněním ekologických zemědělců při hodnocení investičních projektů v rámci Osy I a III PRV. Ekologičtí zemědělci tak měli mnohem vyšší šanci, že jejich projekt bude schválen a financován. V Ose I byly ekologičtí zemědělci bodově zvýhodněni v rámci opatření „Modernizace zemědělských podniků“ a „Zahájení činnosti mladých zemědělců“, v Ose III v rámci opatření „Podpora cestovního ruchu“ (agroturistika) a „Diverzifikace činností nezemědělské povahy“ (Akční plán ekologického zemědělství 2011 – 2015).

### **3.9.2 Reforma společné zemědělské politiky 2014 – 2020**

Po dlouhých diskuzích mezi evropskou Komisí, Radou a Parlamentem byl schválen v prosinci 2013 balík nařízení Rady pokračujících ve výrazných změnách z roku 2013. Rozvoj venkova upravuje nařízení Rady č. 1305/2013. Došlo k výraznějšímu propojení I. a II. pilíře SZP, členské státy mají možnost část podpor z I. pilíře přesunout do II. pilíře rozvoje venkova. V rámci I. pilíře (přímých plateb) tvoří významnou část podpory (30% prostředků) tzv. platba za ozelenění (*greening*). Ekologičtí zemědělci budou tuto

platbu získávat bez nutnosti plnění podmínek stanovených pro platbu na ozelenění, jen na základě registrace v režimu ekologického zemědělství.

Další změnou týkající se rozvoje venkova je začlenění fondu EZFRV, z něhož plynou podpory do oblasti rozvoje venkova, do fondů tzv. Společného strategického rámce (EFRR, ESF, KF, EZFRV, ENRF). Aby mohl členský stát čerpat prostředky z těchto fondů, je povinen uzavřít s Evropskou komisí Dohodu o partnerství, v níž budou uvedeny hlavní priority a oblasti podpor napříč všemi fondy pro dosažení maximální synergie a komplementarity pro využití finančních prostředků. S ohledem na úzkou provázanost I. a II. pilíře SZP je praktický dopad této změny zatím neodhadnutelný, jisté je zrušení stávající struktury, tedy jednotlivých os Programu rozvoje venkova.

První návrh Programu rozvoje venkova pro období 2014 – 2020, schválený Vládou ČR byl již zaslán evropské Komisi k zahájení technických konzultací. Je zdůrazněn význam ekologického zemědělství, jež se stalo samostatným opatřením (a to i na úrovni nařízení Rady). Je nutné podotknout, že z důvodů výrazného zdržení při přípravě předpisů týkajících se nového programového období 2014 – 2020, byl rok 2014 stanoven jako přechodný a zemědělcům bylo umožněno prodloužit své závazky například v rámci AEO i pro rok 2014.

## 4. Praktická část

### 4.1 Vývoj sektoru EZ v ČR ve vztahu k poskytovaným dotacím

Pro zodpovězení cílů diplomové práce byly zpracovány kvantitativní analýzy dat popisující vývoj ekologického sektoru v ČR. Konkrétně je sledován ukazatel počtu ekologicky hospodařících subjektů a ukazatel celková výměra zemědělské půdy evidované v režimu ekologického zemědělství, a to v závislosti na objemu poskytovaných dotací v rámci EZ, primárně v rámci titulu ekologické zemědělství v agroenvironmentálních opatření. Tento dotační titul byl vybrán záměrně z toho důvodu, že je zaměřen přímo a výlučně na sektor ekologického zemědělství a Ministerstvo zemědělství jako „policy maker“ tak prostřednictvím tohoto nástroje mohlo přímo ovlivňovat sektor ekologického zemědělství v ČR. Pro ověření hypotézy, že dotace mají zásadní vliv na dva výše uvedené ukazatele, tedy i sektor EZ, bude zároveň sledován i vliv výše sazeb v rámci dotací EZ na strukturu zemědělského půdního fondu v rámci EZ. Jedná se o skutečnost, že jednotlivé kultury v rámci EZ mají v systému agroenvironmentálních dotací odlišnou výši podpory. Pokud je hypotéza, že dotace mají významný vliv na sektor EZ pravdivá, pak by plochy zemědělských kultur s vyšší dotační sazbou měly mít větší nárůst v průběhu času, na což bude zaměřena analýza podle jednotlivých zemědělských kultur.

Pro potřeby analýz byly získány sady dat z Ministerstva zemědělství a Státního zemědělského intervenčního fondu, a to za delší časové období. Ministerstvo zemědělství poskytlo data za jednotlivé roky v období 2001 – 2013, vždy k 31.12 daného roku, Státní zemědělský intervenční fond poskytl data za jednotlivé roky v období 2004 – 2013, vždy k datu podání žádosti o dotaci či o zařazení (žádosti bylo možné podávat vždy do 15.5. daného roku s možností opožděného podání žádosti o 25 dní, ovšem se sankcí ve výši 1% za každý den zpoždění z celkové požadované dotace).

#### 4.1.1 Analýza počtu ekologických zemědělců

Počet ekologických zemědělců nepřetržitě a spojitě rostl po celé sledované období (2001 - 2013), viz Tabulka č. 1, výjimkou byl pouze rok 2005. V roce 2001 byl počet subjektů hospodařících v EZ 654, v roce 2004, v prvním roce evropských dotací v rámci

HRDP pak 836, v roce 2007 (prvním roce nového programovacího období PRV) již 1317 a v roce 2013 dosáhl počtu 4060.

Budeme-li předpokládat, že poskytování dotací v rámci AEO/EZ mohlo znamenat finanční motivaci pro nové zemědělce, aby vstoupili do systému EZ, je zřejmé, že finanční motivace byla postupná. V roce 2004 byla ukončena podpora poskytovaná na ekologické hospodaření z národních zdrojů, a podpora nově poskytovaná z evropských zdrojů (20% kofinancování z českých zdrojů) v rámci HRDP znamenala nový a komplikovanější administrativní systém pro poskytování dotací založený na nové evidenci půdy LPIS, a též zpřísněné podmínky obhospodařování půdy. Důsledkem byl v letech 2004 a 2005 zpomalený nárůst počtu nových ekologických zemědělců (810 v roce 2003, 836 v roce 2004, v roce 2005 pokles na 829).

Od roku 2006 již nastal postupný a výrazný nárůst počtu ekologických zemědělců, jimž je poskytována dotace v rámci AEO/EZ. Období nejvyššího růstu počtu ekologických zemědělců pak nastalo v letech 2007 až 2010, kdy meziroční nárůst činil více než 30% (maximum nastalo v roce 2008 a činilo 47,65%).

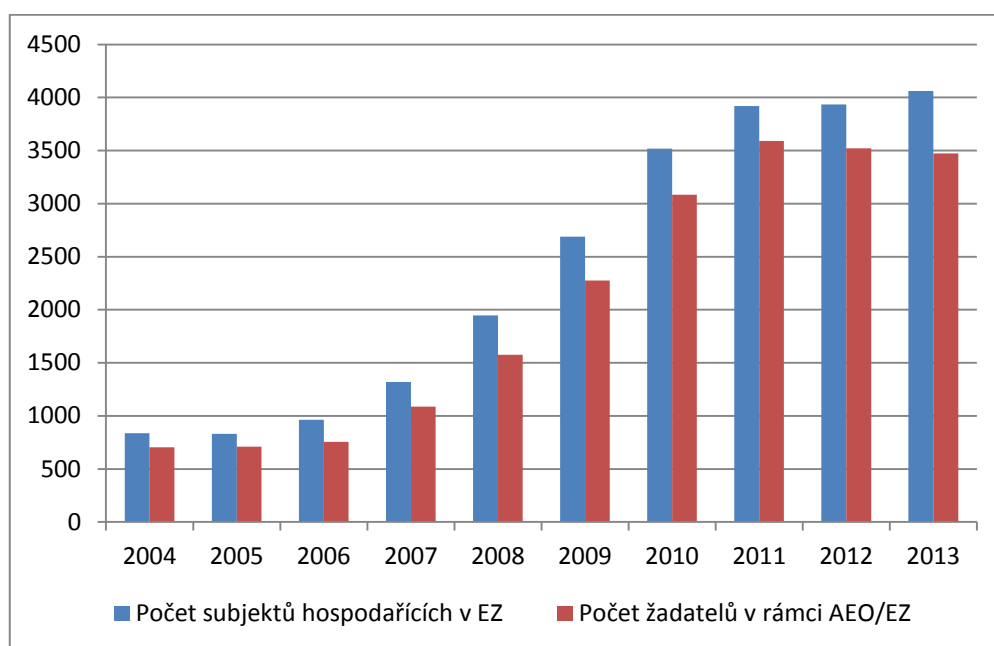
**Tabulka č. 1: Počet subjektů hospodařících v EZ a data ze žádostí o dotaci v letech 2001 - 2013**

Rok	Počet subjektů hospodařících v EZ	Meziroční nárůst v %	Počet žadatelů v rámci AEO/EZ	Vyplacené finanční prostředky v Kč
2001	654	16,16	-	167 966 104,-
2002	721	10,24	-	210 861 131,-
2003	810	12,34	-	230 810 809,-
2004	836	3,21	703	292 200 000,-
2005	829	- 0,84	711	285 828 855,-
2006	963	16,16	756	304 005 064,-
2007	1318	36,86	1086	536 410 176,-
2008	1946	47,65	1576	687 594 517,-
2009	2689	38,18	2275	980 809 000,-
2010	3517	30,79	3085	1 154 028 000,-
2011	3920	11,46	3592	1 160 709 973,-
2012	3934	0,36	3521	1 245 193 855,-
2013	4060	3,20	3473	1 256 975 454,-



Lze se účinně domnívat, že celkový nárůst subjektů hospodařících v EZ byl skutečně způsoben finanční motivací zemědělců díky poskytované dotaci v rámci titulu AEO/EZ. Při porovnání počtu ekologicky hospodařících subjektů a počet subjektů žádajících o dotaci v rámci titulu AEO/EZ je zřetelný obdobný a spojitý nárůst obou ukazatelů (viz Graf č. 1). Jejich vzájemnou závislost nejlépe charakterizuje porovnání pomocí korelačního koeficientu, byla zjištěna silná lineární závislost (0,99).

**Graf č. 1: Počet subjektů hospodařících v EZ a žadatelů v rámci AEO/EZ 2004 - 2013**



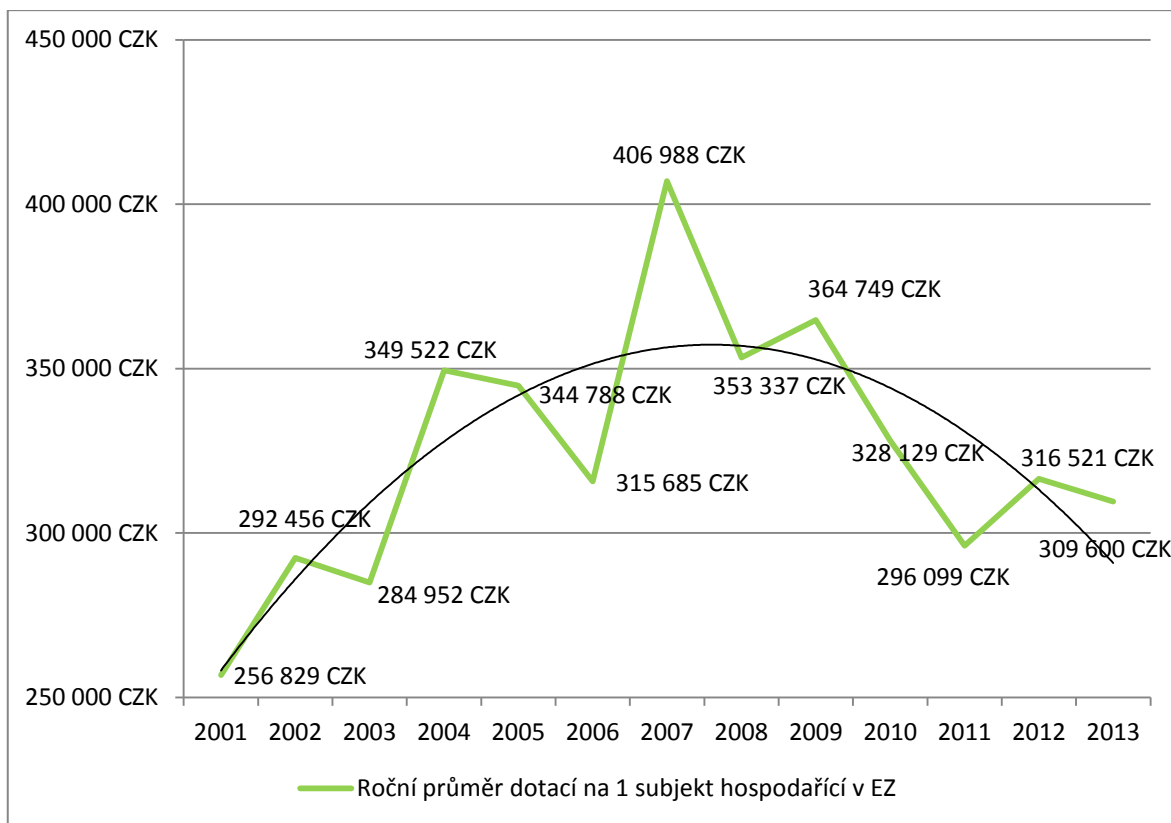
Pokud hovoříme o finanční motivaci, je nutné blíže analyzovat i objem finančních prostředků poskytovaný ekologickým zemědělcům. Při srovnání počtu ekologicky hospodařících subjektů s objemem finančních prostředků vyplacených ekologickým zemědělcům v letech 2001 – 2013 v rámci dotačních titulů pro podporu EZ, je také zřetelný a spojitý nárůst obou ukazatelů. Prostřednictvím korelačního koeficientu byla opět prokázána silná lineární závislost (0,99).

Z pohledu víceletého průměru roční částky na 1 zemědělce hospodařícího v EZ, bylo vyplaceno v letech 2001 až 2003 před vstupem do EU průměrně 279.011,- Kč ročně na 1 zemědělce, v programovém období 2004 až 2006 v rámci HRDP činil roční průměr 335.629,- Kč na 1 zemědělce a roční průměr v programovém období 2007 až 2013 v rámci PRV činil 328.363,- Kč na 1 zemědělce. Z uvedeného vyplývá, že v letech po vstupu do

EU bylo vypláceno ročně o 19% finančních prostředků více na 1 ekologického zemědělce než v sledovaných letech před vstupem do EU.

Zároveň je velmi zajímavý trend vývoje výše průměrné roční částky dotací v rámci EZ směřující na 1 ekologického zemědělce (viz Graf č. 2). Částka meziročně kolísá, ale trend se průběžně zvyšoval až do roku 2007, kdy byla poskytnuta částka o průměrné výši 406.988,- Kč na 1 ekologického zemědělce. Od tohoto roku vykazuje průměrná roční částka klesající tendenci (309.600,- Kč v roce 2013). Pokud si uvědomíme, že dotace jsou poskytovány v závislosti výměře půdy obhospodařované v rámci EZ, pak lze vyvodit, že trend vyjadřuje velikostní strukturu subjektů v EZ. Primárně byly ke vstupu do EZ motivovány subjekty s větší výměrou a postupně docházelo ke vstupu do EZ i subjektů s nižší výměrou. Jelikož jsou dotační sazby diferencovány dle druhu zemědělské kultury, bude hlubší analýza tohoto jevu provedena v závislosti na struktuře půdního fondu (viz 4.1.2).

**Graf č. 2: Roční průměrná částka dotací v rámci EZ na 1 subjekt hospodařící v EZ a trend vývoje**



Jelikož sledujeme vliv dotací na sektor EZ, je nutné zabývat se také faktem, že v roce 2012 již nebylo možné nově vstoupit (zařadit se) do titulu AEO/EZ a získat tak dotaci na hospodaření v EZ. Důsledkem byl pokles počtu žadatelů o dotaci AEO/EZ z důvodu ukončení (neprodloužení) pětiletého závazku. Tento fakt se promítl i do celkového počtu ekologických zemědělců a v letech 2012 a 2013 se trend zvyšování počtu ekologických zemědělců výrazně zpomalil. Je zřejmé, že chyběla finanční motivace pro vstup do systému EZ.

Zemědělci, kteří byli zařazeni do opatření AEO/EZ, měli povinný pětiletý závazek pro plnění podmínek a dobu trvání podpory. Tedy, zemědělci, kteří byli zařazeni v roce 2007 (první možný rok závazku v rámci PRV) museli svůj závazek udržet až do roku 2011 včetně. Zároveň byl rok 2011 posledním rokem, kdy do AEO/EZ mohli vstoupit (být zařazeni) noví ekologičtí zemědělci, jak již bylo uvedeno výše. Od roku 2012 včetně tak můžeme pozorovat současný vliv těchto dvou faktorů. Noví zemědělci nemohou vstoupit do AEO/EZ a dochází k ukončování (neprodlužování) prvních závazků z roku 2007. Díky tomu dochází k snižování počtu zemědělců zařazených v AEO/EZ. Snižování není nikterak výrazné, dochází pouze k mírnému poklesu počtu zemědělců průměrně o 60 subjektů ročně (cca 1,4%).

**Tabulka č. 2: Počet žadatelů v rámci AEO/EZ, 2004 - 2013**

Rok	Počet subjektů hospodařících v EZ	Počet žadatelů v rámci AEO/EZ	% žadatelů z celkového počtu subjektů hospodařících v EZ
2004	836	703	84,09
2005	829	711	85,77
2006	963	756	78,50
2007	1318	1086	82,40
2008	1946	1576	80,99
2009	2689	2275	84,60
2010	3517	3085	87,72
2011	3920	3592	91,63
2012	3934	3521	89,50
2013	4060	3473	85,54

Při analyzování vlivu dotací poskytovaných v rámci titulu AEO/EZ si nelze nepovšimnout plošného dopadu na sektor EZ, viz Tabulka č. 2. Průměrný počet ekologických zemědělců žádajících o dotace v rámci AEO/EZ činil 85,07% v letech 2004 – 2013. Z uvedeného vyplývá významný potenciál pro MZe, které může tímto nástrojem ovlivňovat většinu ekologických zemědělců hospodařících v ČR. Čehož si je MZe plně vědomo, jak ostatně vyplývá z konstatování uvedeného v Akčním plánu ČR pro rozvoj ekologické zemědělství v letech 2011-2015: „*Hnací silou rozvoje EZ v ČR jsou zejména dotace vyplácené v rámci agroenvironmentálních opatření ...*“ (str. 3).

#### **4.1.2 Analýza struktury půdního fondu**

Jednou z možností, jak zachytit vazbu a ovlivňování ekologického zemědělství institucionálním rámcem a především dotačním systémem, je provedení analýzy struktury půdního fondu s důrazem na sledování jednotlivých zemědělských kultur. Důvodem je skutečnost, že dotace na ekologické zemědělství byla v letech 2001 – 2013 poskytována na hektar obhospodařované plochy a byla finančně odlišena dle druhu zemědělské kultury.

##### **4.1.2.1 Celková výměra půdy v EZ**

V průběhu celého sledovaného období (v letech 2001 – 2013) docházelo k stálému a plynulému nárůstu celkové výměry zemědělské půdy v ekologickém zemědělství (jak je patrné v Tabulka č. 3 a Graf č. 3). V roce 2001 činila výměra zemědělské půdy v EZ 218.114 ha, v roce 2004 263.299 ha, v roce 2007 312.890 ha a v roce 2013 493.394 ha. Výjimkou byl minimální pokles celkové obhospodařované plochy v roce 2005. V roce 2005 došlo k mírnému poklesu celkové výměry zemědělské půdy v EZ o 8.317 ha, ovšem výměra orné půdy se zvýšila o 1.072 ha a překročila tak celkovou výměru 20 000 ha poprvé v historii ekologického zemědělství.

Roky, kdy byl zaznamenán nejvyšší, tedy více než 10 % meziroční nárůst celkové obhospodařované plochy v EZ, byl mezi roky 2005/2006, 2006/2007, 2008/2009 a 2009/2010. Nejvyšší nárůst, konkrétně 16,60 %, byl mezi roky 2008/2009. Po tomto růstovém období dochází k zpomalení nárůstu celkové plochy v EZ a mezi roky 2011/2012 je nárůst již jen 1,62 % a mezi roky 2012/2013 pouze 0,54%.

**Tabulka č. 3: Struktura půdního fondu v ekologickém zemědělství 2001 - 2013**

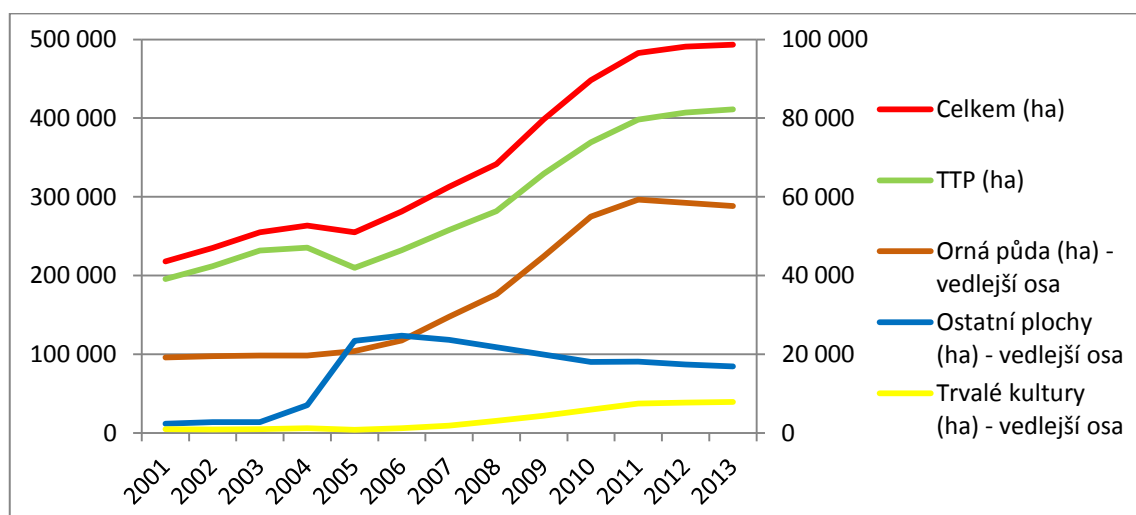
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Orná půda (ha)	19 164	19 536	19 637	19 694	20 766	23 479	29 505	35 178	44 906	54 937	59 281	58 489	57 654
TTP (ha)	195 633	211 924	231 683	235 379	209 956	232 190	257 899	281 596	329 232	369 272	398 060	407 219	411 015
Trvalé kultury (ha)	963	898	928	1 170	820	1 196	1 870	3 105	4 331	5 939	7 428	7 683	7 843
z toho sady (ha)	-	-	-	-	-	-	-	2 764	3 678	5 128	6 453	6 672	6 792
z toho vinice (ha)	-	-	-	-	-	-	-	341	645	803	965	1 000	1 037
z toho chmelnice (ha)	-	-	-	-	-	-	-	0	8	8	10	11	14
Ostatní plochy (ha)	2 354	2 778	2 747	7 056	23 440	24 671	23 616	21 753	19 890	18 054	18 158	17 371	16 882
<b>Celkem (ha)</b>	<b>218 114</b>	<b>235 136</b>	<b>254 995</b>	<b>263 299</b>	<b>254 982</b>	<b>281 536</b>	<b>312 890</b>	<b>341 632</b>	<b>398 359</b>	<b>448 202</b>	<b>482 927</b>	<b>490 762</b>	<b>493 394</b>

**Tabulka č. 4: Struktura půdního fondu v žádostech AEO/EZ 2004 - 2013**

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Orná půda (ha)	18 485	18 692	19 103	28 399	32 980	42 974	55 249	61 309	54 711	52 523
z toho speciální byliny (ha)	134	195	230	392	291	380	924	1 627	1 949	1 933
z toho zelenina (ha)	152	167	248	403	484	668	1 452	1 506	1 705	1 829
z toho ostatní plodiny na R (ha)	18 200	18 331	18 625	27 604	32 205	41 927	52 872	58 175	51 057	48 762
TTP (ha)	197 253	194 579	204 412	243 866	270 043	318 342	358 152	391 593	397 045	397 506
Trvalé kultury (ha)	607	649	811	1 539	2 864	2 649	5 373	7 196	7 381	7 417
z toho sady (ha)	595	637	799	1 376	2 671	2 081	4 721	6 317	6 482	6 501
z toho vinice (ha)	12	12	12	163	193	568	647	875	894	905
z toho chmelnice (ha)	0	0	0	0	0	0	5	5	5	10
<b>Celkem (ha)</b>	<b>216 345</b>	<b>213 920</b>	<b>224 325</b>	<b>273 803</b>	<b>305 887</b>	<b>363 965</b>	<b>418 775</b>	<b>460 098</b>	<b>459 138</b>	<b>457 446</b>

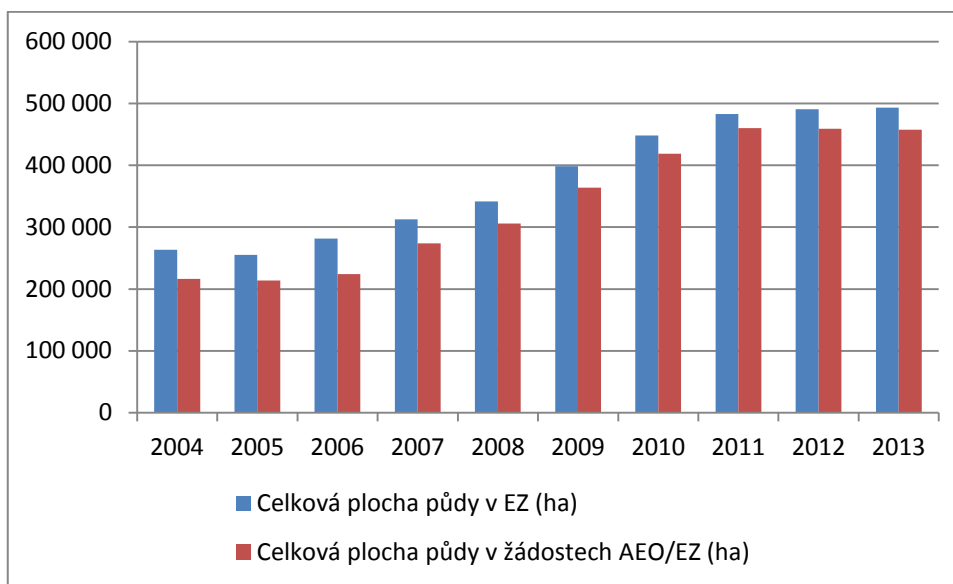
Lze si klást oprávněnou otázku, proč došlo k tak výraznému zpomalení nárůstu zemědělské půdy v EZ. Odpověď je možné hledat u stejného faktoru, který zastavil nárůst počtu zemědělců hospodařících v EZ. Rok 2011 byl poslední rok, kdy mohli vstupovat noví zemědělci do dotačního titulu AEO/EZ, v roce 2012 a 2013 to již nebylo možné. Tím zmizela finanční bonifikace pro nové zemědělce, kteří by zvažovali vstup do systému EZ, ovšem s dotačním vyvážením rizika spojeného s ukončením používání konvenčních prostředků při zemědělské výrobě. Můžeme srovnat, že tento faktor měl kromě vlivu na půdní fond v rámci EZ obdobný vliv i na počet zemědělců vstupujících do systému EZ, což bylo popsáno v kapitole 4.1.1.

**Graf č. 3: Struktura půdního fondu v ekologickém zemědělství 2001 - 2013**



Při bližším srovnání celkové plochy zemědělské půdy obhospodařované v systému EZ a plochy uvedené v žádostech po dotaci v rámci AEO/EZ lze konstatovat (ovšem jen za roky 2004 – 2013, za roky 2001 – 2003 nebyla potřebná data o dotacích k dispozici), že předpoklad pro významný vliv dotačního titulu AEO/EZ je na místě. V rámci HRDP (2004 – 2006) bylo v žádostech o dotaci deklarováno každoročně průměrně 82,92% plochy, v rámci PRV (2007 – 2013) pak dokonce 91,91% z celkové plochy zemědělské půdy obhospodařované v systému EZ. Pak není překvapením, že při porovnání celkové plochy zemědělské půdy obhospodařované v systému EZ a celkové plochy deklarované v žádostech v rámci AEO/EZ je nárůst obou ukazatelů spojitý a téměř shodný (viz Graf č. 4). Jejich vzájemnou závislost charakterizuje porovnání pomocí korelačního koeficientu, kdy byla zjištěna silná lineární závislost (0,998).

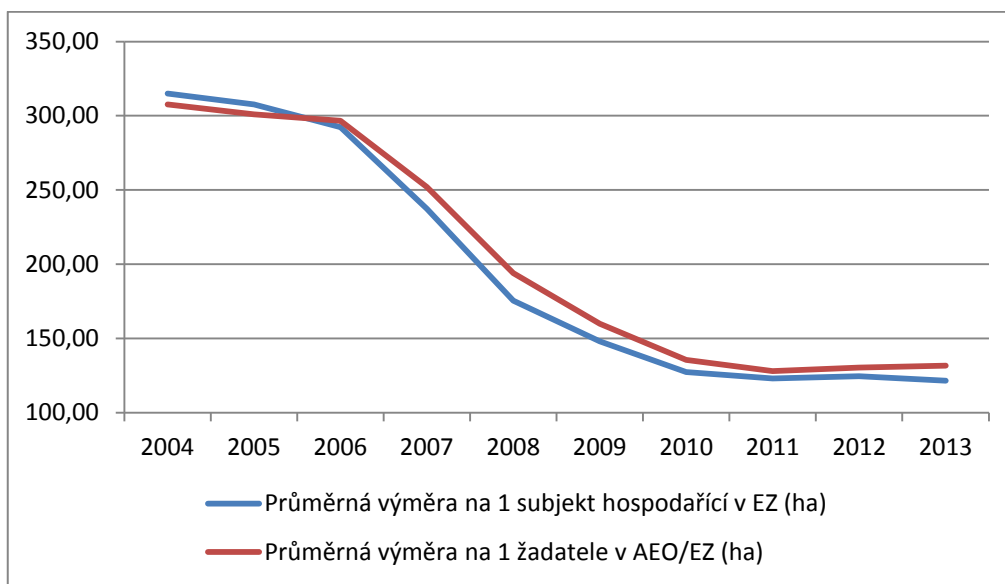
**Graf č. 4: Vývoj celkové plochy v EZ a v rámci AEO/EZ 2004 - 2013**



Při analýze průměrné výměry plochy připadající na 1 zemědělce hospodařícího v systému EZ zjistíme, že v roce 2004 činila 314,95 ha a od té doby klesala (viz Graf č. 5). V období 2004 – 2006 byl pokles pouze pozvolný (296,73 ha v roce 2006), následovaný prudkým poklesem až do roku 2010 (135,75 ha) a poté byl pokles již velmi mírný až do roku 2013 (121,53 ha). Průměrná výměra ekologické farmy se tak mezi lety 2004 a 2013 snížila 2,6x. Hodnoty uvedené v žádosti o dotaci tento trend de facto kopírují s tím rozdílem, že jsou průměrně o 10 ha vyšší. Tento jev lze vysvětlit tím, že podmínkou zařazení do AEO/EZ je splnění minimální výměry 0,50 ha celkové zemědělské půdy evidované v LPIS na žadatele, čímž byli vyloučeni nejmenší ekologičtí zemědělci z možnosti žádat o dotaci, a proto je průměrná výměra plochy uvedená v žádostech o dotaci v rámci AEO/EZ vyšší.

Lze shrnout, že v období let 2004 – 2006 hospodařily v systému EZ převážně větší farmy, zatímco v období let 2007 – 2010 začali ekologicky hospodařit noví malí zemědělci, díky čemuž došlo k výraznému poklesu průměrné výměry půdy, kterou obhospodařuje 1 ekologický zemědělec. Je také možné, že došlo k rozdělení subjektů dříve hospodařících, čímž se průměrná výměra na 1 zemědělce v EZ také mohla zmenšit. Otevřenou otázkou zůstává, z jakého důvodu tento jev nastal.

**Graf č. 5: Vývoj průměrné výměry na ekologického zemědělce 2004 - 2013**



Je zajímavé posuzovat hodnoty zvyšování celkové zemědělské půdy v EZ v kontextu s navyšováním (či snižováním) dotačních sazeb, tedy nástrojem určeného k ovlivňování sektoru ekologického zemědělství (viz Tabulka č. 5 a Tabulka č. 6). V letech 2001 – 2003 nebyly mezi hektarovými sazbami jednotlivých zemědělských kultur zásadní rozdíly (1.000,- Kč/ha TTP, 2.000,- Kč/ha orná půda (mimo zeleniny) a 3.500,- Kč/ha trvalé kultury a zelenina). V roce 2004 došlo na základě kalkulace provedené ÚZEI pro období HRDP (2004 – 2006) k zásadnímu navýšení sazeb a také k významnému rozlišení hektarových sazeb se zohledněním náročnosti obhospodařování jednotlivých zemědělských kultur/plodin v systému EZ. Pouze minimální změna nastala u travních porostů (zvýšení z 1.000,- Kč/ha na 1.100,- Kč/ha), naopak nejvýraznější zvýšení sazby nastalo u trvalých kultur (zvýšení z 3.500,- Kč/ha na 12.235,- Kč/ha, a s dalším zvýšením až na 24.470,- Kč/ha v roce 2006).

V rámci PRV (2007 – 2013) bylo důležitou změnou zafixování hektarové sazby (stanoveno na úrovni nařízení vlády č. 79/2007 Sb.) v EUR. Díky tomuto kroku se sazby přepočtené na Kč každý rok lišily v závislosti na změně kurzu. Z důvodů posilování kurzu české koruny byla nejvyšší sazba přepočtená na Kč v roce 2007 a s výjimkou let 2009 a 2012 docházelo k jejímu průběžnému poklesu (rozdíl mezi roky 2007 a 2013 činí 8,38%). Z pohledu výše sazeb bylo významnou změnou navýšení sazby na travní porosty s tím, že od roku 2008 včetně byla zavedena druhá (zvýšená) sazba pro tzv. „čistě“ TTP,



kdy žadatele o dotaci v rámci AEO/EZ obhospodařuje pouze travní porosty v režimu EZ (původní sazba na tzv. „nečisté“ TTP byla určena pro ekologické zemědělce obhospodařující jak TTP v režimu EZ či v režimu přechodném, tak v režimu konvenčního zemědělství). Obdobně byly diverzifikovány ovocné sady, kdy v roce 2010 včetně byla zavedena druhá (snížená) sazba pro extenzivní ekologické sady.

**Tabulka č. 5: Sazby dotací v EZ v letech 2001 – 2013**

	2001 - 2003	HRDP		PRV
		2004 - 2005	2006	2007 - 2013
Orná půda (Kč/ha)	2 000	3 520	3 520	4 048
Zelenina na orné půdě (Kč/ha)	3 500	11 050	11 050	14 729
Speciální byliny na orné půdě (Kč/ha)	2 000	11 050	11 050	14 729
Trvalé travní porosty - "nečisté" (Kč/ha)	1 000	1 100	1 100	1 854
Trvalé travní porosty - "čisté" (Kč/ha)	1 000	1 100	1 100	2 254
Trvalé kultury - sady intenzivní (Kč/ha)	3 500	12 235	24 470	22 172
Trvalé kultury - sady extenzivní (Kč/ha)	3 500	12 235	24 470	17 228
Trvalé kultury - vinice (Kč/ha)	3 500	12 235	24 470	22 172
Trvalé kultury - chmelnice (Kč/ha)	3 500	12 235	24 470	22 172

Poznámka:

PRV 2007 – 2013 – jedná se o průměr za uvedené období, skutečné sazby v jednotlivých letech viz Tabulka č. 6

Trvalé travní porosty „čisté“ a „nečisté“ – pro žádosti o dotaci podané od roku 2008 včetně byla sazba dotace na TTP rozlišována dle toho, zda měl žadatel o dotaci veškeré TTP obhospodařovány v režimu EZ (pak pro jeho TTP platila sazba tzv. TTP „čisté“) nebo nikoliv (pak pro veškeré jeho TTP platila sazba tzv. TTP tzv. „nečisté“)

**Tabulka č. 6: Sazby dotací v rámci AEO/EZ, PRV 2007 - 2013**

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Sazba EUR
Orná půda (Kč/ha)	4 266	4 086	4 158	4 074	3 889	3 953	3 909	155
Zelenina na orné půdě (Kč/ha)	15 524	14 869	15 129	14 825	14 150	14 385	14 223	564
Speciální byliny na orné půdě (Kč/ha)	15 524	14 869	15 129	14 825	14 150	14 385	14 223	564
Trvalé travní porosty - "nečisté" (Kč/ha)	1 954	1 872	1 905	1 866	1 781	1 811	1 790	71
Trvalé travní porosty - "čisté" (Kč/ha)	1 954	2 346	2 387	2 339	2 233	2 270	2 244	89
Trvalé kultury - sady intenzivní (Kč/ha)	23 369	22 383	22 774	22 316	21 300	21 654	21 410	849
Trvalé kultury - sady extenzivní (Kč/ha)	23 369	22 383	22 774	13 405	12 795	13 008	12 861	510
Trvalé kultury - vinice (Kč/ha)	23 369	22 383	22 774	22 316	21 300	21 654	21 410	849
Trvalé kultury - chmelnice (Kč/ha)	23 369	22 383	22 774	22 316	21 300	21 654	21 410	849

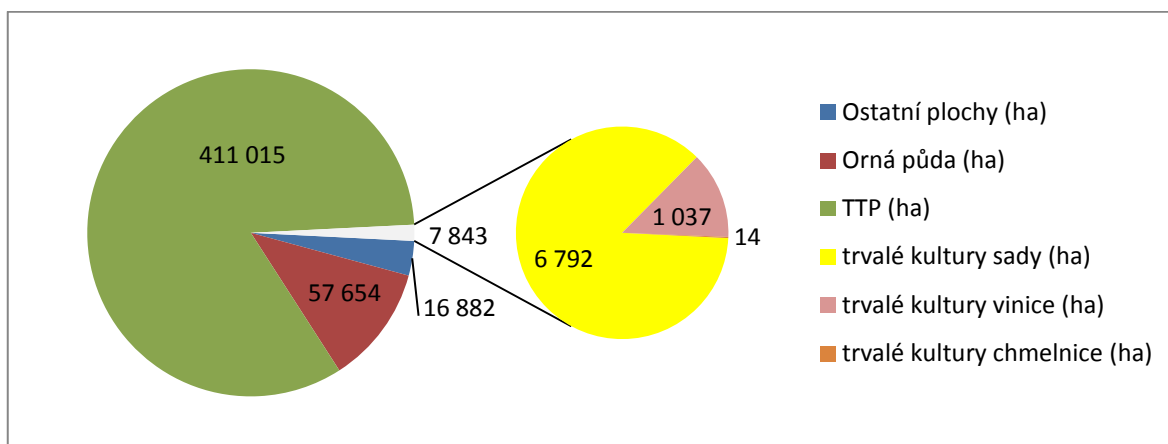
Poznámka: Sazby byly pro celé období stanoveny v EUR. Meziroční kolísání kurzu způsobilo odlišné sazby po přepočtu na Kč.

V průběhu let 2001 – 2003 byl průměrný roční nárůst celkové zemědělské půdy v EZ 12.294 ha, ovšem v letech 2004 – 2006 poklesl průměrný roční nárůst na polovinu (6.079 ha). A to přestože došlo k významnému zvýšení sazeb v rámci AEO/EZ. Oproti tomu byl průměrný roční nárůst celkové zemědělské půdy v EZ v letech 2007 – 2013 skokově více než čtyřnásobný a činil 25.786 ha. Zvýšení dotačních sazeb však bylo v rámci PRV pro roky 2007 – 2013 oproti HRDP (2004 – 2006) jen mírné. Pokud hledáme odpověď na otázku, zda dotace ovlivňují sektor EZ, proč tedy došlo v letech 2004 – 2006 k poklesu průměrného ročního nárůstu celkové zemědělské půdy v EZ i přes zvýšení dotačních sazeb? Je nutné podrobněji se podívat na vývoj celkové výměry zemědělské půdy v EZ (Tabulka č. 1 a Graf č. 1). Je patrné, že okamžik zahájení nárůstu tohoto ukazatele nastal již mezi roky 2005 (254.982 ha) a 2006 (281.536 ha), kdy meziroční zvýšení bylo poprvé za období 2001 – 2013 vyšší než 10%. Obdobně vzrostla i výměra uvedená v žádostech v rámci AEO/EZ, ale meziroční zvýšení mezi roky 2005 a 2006 bylo nižší (viz Tabulka č. 2), činilo pouze 4,86%. Uvědomíme-li si, že data ze žádostí AEO/EZ jsou převzata k datu podání žádosti o dotaci (cca 15.5.) a data ze sektoru EZ byla poskytnuta k datu 31.12., pak lze vyvodit, že sektor EZ na zvýšení sazeb zareagoval s (dvouletým) zpožděním po akceptaci nových pravidel a systému dotací poskytovaných z fondů EU, přičemž okamžik „boomu“ nastal v druhé polovině roku 2006.

#### **4.1.2.2 Zemědělské kultury v EZ**

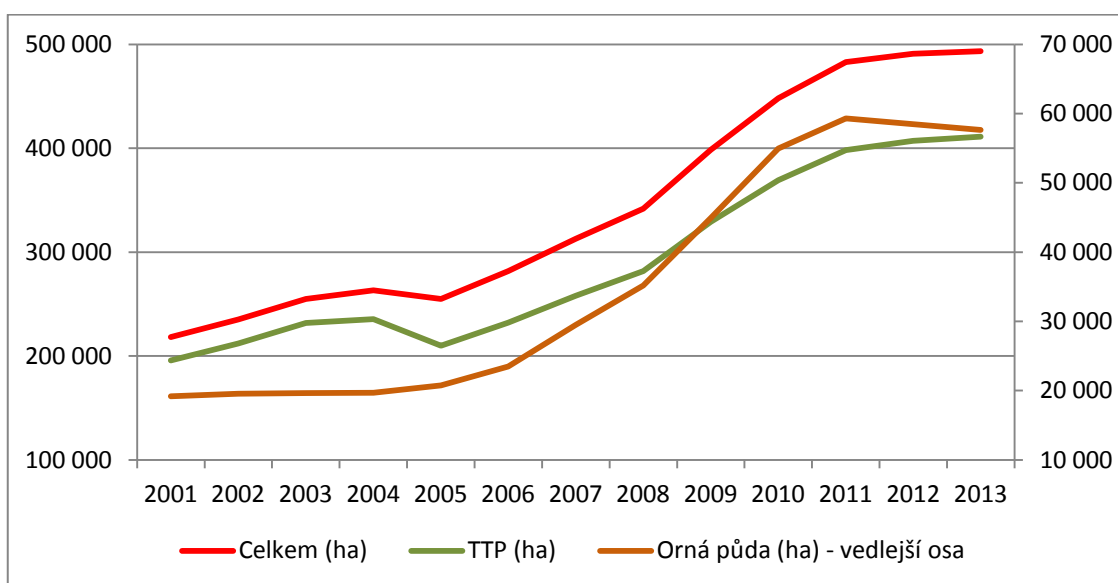
Kromě celkové plochy obhospodařované v EZ je nutné se zabývat i jednotlivými zemědělskými kulturami. V dalším grafu (Graf č. 6) je ukázána podrobnější struktura půdního fondu v EZ v roce 2013 v rozpadu na jednotlivé zemědělské kultury. Kromě zmíněných dominantních travních porostů (411.015 ha) byla v roce 2013 z pohledu velikosti plochy druhou v pořadí orná půda (57.654 ha), dále ostatní plochy (16.882 ha) a trvalé kultury (7.843 ha) v rozlišení na sady (6.792 ha), vinice (1.037 ha) a chmelnice (14 ha).

**Graf č. 6: Struktura půdního fondu v ekologickém zemědělství 2013**



Závislost nárůstu celkové zemědělské půdy v EZ a dvou hlavních druhů zemědělských kultur, tedy orné a travních porostů, ukazuje Graf č. 7. Orná půda je z důvodů o řád nižší v měřítku zobrazena na vedlejší ose s posunem hodnot jednotek. Je zřejmé, že nárůst celkové zemědělské půdy v EZ je ovlivněn především travními porosty, jejichž podíl v období 2001 – 2003 činil průměrně 90,23%, v období 2004 – 2013 jejich podíl poklesl na průměrnou hodnotu 83,28%. Mají tedy výraznou převahu.

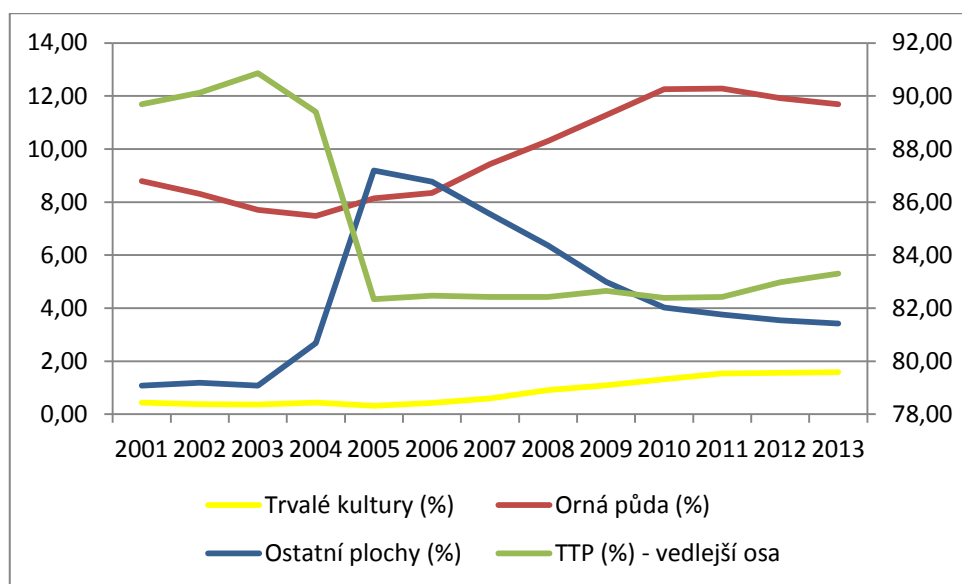
**Graf č. 7: Výměra orné půdy, trvalých travních porostů a celková výměra půdního fondu v EZ 2001 – 2013**



## Travní porosty

Hlavní a dominantní složkou půdního fondu v rámci EZ jsou travní porosty, jejich dlouhodobý podíl činí 83,28% (průměrná hodnota mezi roky 2004 – 2013). Je zajímavé, že jejich podíl po roce 2004 prudce poklesl téměř o 10% a v následujících letech se trvale pohyboval těsně nad hodnotou 82% (viz Graf č. 8).

**Graf č. 8: Podíl zemědělských kultur v % v jednotlivých letech v EZ (2001 – 2013)**



Na skokovém poklesu travních porostů o 10,80% mezi roky 2004 (235.379 ha) a 2005 (209.956 ha) lze prezentovat závislost ekologického zemědělství na dotačním systému. Jak již bylo výše zmíněno, po přechodu na systém dotací vyplácených z evropských fondů byly plošné dotace od roku 2004 poskytovány na základě nové evidenci půdy LPIS, a též zpřísněných podmínkách obhospodařování půdy. Některé plochy tak náhle nespĺňovaly definici zemědělské kultury travní porost a začaly být evidovány jako zemědělská kultura „ostatní“ (2.747 ha v roce 2003, 7.056 ha v roce 2004 a již 23.440 ha v roce 2005). Tato zemědělská kultura sice měla nárok na dotaci v rámci jednotné platby na plochu (SAPS), ale již ne v rámci AEO/EZ. Lze se domnívat, že ty pozemky, které to umožňovaly, byly v následujících letech uvedeny do souladu s definicemi zemědělských kultur dotovaných v rámci AEO/EZ (průměrný roční úbytek z kultury „ostatní“ činil 4,07%) a evidenčně převedeny do těchto zemědělských kultur.

K prokázání tohoto jevu by ovšem byla nutná podrobnější prostorová GIS analýza, což je nad rámec této diplomové práce.

Další změnou týkající se travních porostů bylo zavedení dvojí sazby nařízením vlády č. 114/2008 Sb. pro žádosti o dotaci podané v roce 2008 včetně. Nová sazba ve výši 89 EUR byla vyhrazena pro ekologické zemědělce, kteří měli všechny obhospodařované pozemky evidované v režimu EZ od data podání žádosti o dotaci až do 31.12. stejného roku (tzv. travní porosty „čisté“). Stávající sazba 71 EUR byla ponechána pro žadatele, kteří v uvedeném období souběžně hospodařili na travních porostech jak evidovaných v systému EZ, tak na travních porostech v režimu konvenčního zemědělství (tzv. travní porosty „nečisté“). Nová zvýšená sazba měla dle odůvodnění nařízení vlády č. 114/2008 Sb. motivovat ekologické zemědělce k převodu konvenční půdy do systému ekologie a jako vedlejší efekt měla být zajištěna i tvorba bioprodukce vůči transparentnějším spotřebitelům. Při pohledu na data poskytnutá SZIF v rámci AEO/EZ uvedená v Tabulka č. 7 je zřejmé, že mírný vliv toto opatření mělo a v letech 2009 až 2012 skutečně docházelo k zvyšování podílu travních porostů „čistých“ v neprospěch travních porostů „nečistých“.

**Tabulka č. 7: Podíl travních porostů v AEO/EZ dle výše sazby („čisté“ a „nečisté“) 2008 – 2013**

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Travní porosty "čisté" (%)	91,26	89,75	90,85	90,88	92,16	91,34
Travní porosty "nečisté" (%)	8,74	10,25	9,15	9,12	7,84	8,66

Poznámka:

*Trvalé travní porosty „čisté“ a „nečisté“* – pro žádosti o dotaci podané od roku 2008 včetně byla sazba dotace na TTP rozlišována dle toho, zda měl žadatel o dotaci veškeré TTP obhospodařovány v režimu EZ (pak pro jeho TTP platila sazba tzv. TTP „čisté“) nebo nikoliv (pak pro veškeré jeho TTP platila sazba tzv. TTP „nečisté“)

## **Orná půda**

Křivka nárůstu plochy orné půdy má podobný, přesto odlišný průběh než nárůst plochy travních porostů v EZ. V letech 2001 – 2004 byl nárůst orné půdy neznatelný, průměrný meziroční nárůst činil 0,94%. Ovšem ve stejném období byl průměrný meziroční nárůst travních porostů 6,42%. V roce 2004 došlo ke změně dotačních sazeb a hektarová sazba dotace na ornou půdu vzrostla o 76% z 2.000,- Kč/ha na 3.520,- Kč/ha (vyjma

zeleniny a speciálních bylin, které jsou analyzovány níže). Nastal přírůstek orné půdy? Ano, podíl orné půdy se začal prudce zvyšovat, z 19.694 ha v roce 2004 vzrostl na 59.281 ha v roce 2011 (12,28% z celkového půdního fondu v EZ). V porovnání s méně dotovanými travními porosty (viz Graf č. 7) činil průměrný meziroční nárůst orné půdy 15,00%, průměrný meziroční nárůst travních porostů byl poloviční (7,40%). Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že výše dotační sazby 2.000,- Kč/ha poskytovaná na ornou půdu v EZ nebyla v letech 2001 – 2003 dostatečně motivační pro přechod z konvenčního zemědělství do ekologického, ovšem navýšení dotace na 3.520,- Kč/ha bylo již tím správným stimulem pro růst orné půdy v EZ.

Pro roky 2007 – 2013 byla dotační sazba dále navýšena na 155 EUR (meziroční průměr 4.048,- Kč/ha) a růst orné půdy se opět částečně zrychlil. Ovšem mezi roky 2010 a 2011 nárůst plochy orné půdy již zpomalil (meziroční nárůst pouze 7,91% oproti 22,34% mezi předchozími roky 2009/2010) a od roku 2011 se začala plocha orné půdy snižovat. V roce 2012 poklesla plocha orné půdy o 1,34% na 58.489 ha (podíl R tak činil 11,92% z celkového půdního fondu v EZ) a v roce 2013 poklesla plocha orné půdy o 1,43% na 57.654 ha (podíl R činil již pouze 11,69% z celkového půdního fondu v EZ). Díky tomu jeví se téměř jednoznačně predikovat, že se nepodaří naplnit jeden z dílčích cílů Akčního plánu ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2011 – 2015 týkající se orné půdy: „dosáhnout podílu minimálně 20% orné půdy z celkové výměry půdy v EZ“ (str. 21).

Je nutné si položit otázku nad příčinou tohoto záporného a z pohledu Akčního plánu ČR pro rozvoj ekologického zemědělství v letech 2011 – 2015 nežádoucího jevu. Proč nebylo potřebného podílu orné půdy dosaženo? Jak je patrné z dat z celkové struktury půdního fondu v EZ i z dat v rámci AEO/EZ (viz Tabulka č. 3 a Tabulka č. 4), orná půda někde mizí. Důvodů lze nalézt několik a opět v rámci působení dotací na sektor EZ.

Prvním důvodem je zastavené zařazování (vstupování) nových žadatelů do AEO/EZ od roku 2012 včetně. U stávajících (zařazených) žadatelů bylo možné pouze navýšit výměru, ovšem dle pravidla max. o 25% z výměry, se kterou žadatel vstoupil do AEO/EZ na začátku závazku (v 1. roce). Zmizel tedy finanční stimul pro nové zemědělce vstupovat do systému EZ a možnost rozšíření půdy u stávajících zemědělců nebyla

dostatečná, případně již byla vyčerpána v předchozích letech nebo byla využita pro jiné zemědělské kultury.

Druhým souběžně působícím faktorem bylo ukončování víceletých závazků v rámci AEO/EZ. Zařazení do AEO/EZ bylo na 5 let s možností tento závazek prodloužit. Této možnosti někteří zemědělci nevyužili, jak bylo uvedeno na konci kapitoly 4.1.1., jednalo se cca o 60 ekologických zemědělců ročně. Je možné, že tito zemědělci zároveň i odešli z režimu EZ zpět do konvenčního systému hospodaření. Tento důvod byl ale zřejmě zanedbatelný, jelikož nevysvětluje, proč by odcházeli výhradně zemědělci s ornou půdou, neboť kromě zemědělské kultury „ostatní“ došlo u všech dalších zemědělských kultur v letech 2012 a 2013 k navýšení výměry zemědělské půdy evidované v EZ.

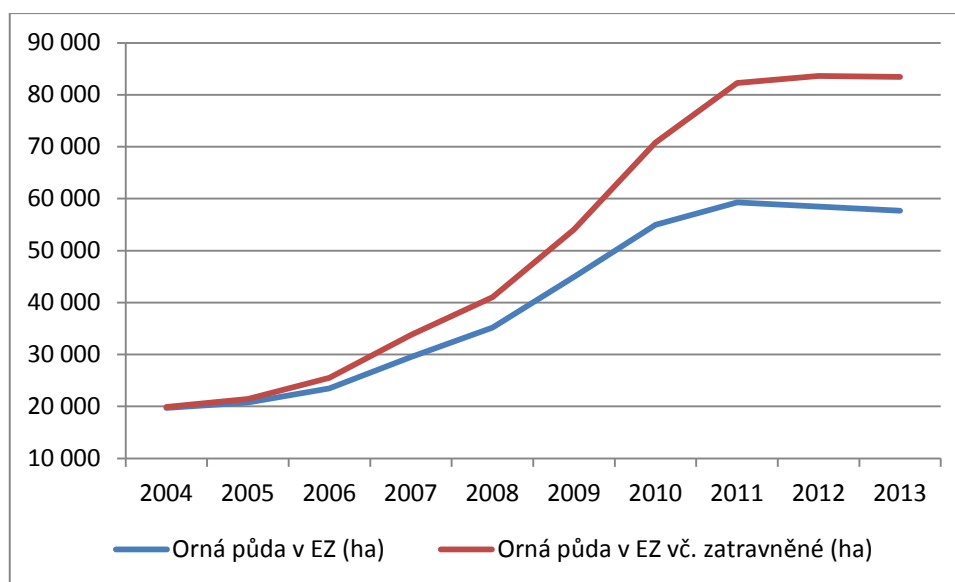
Třetím a hlavním důvodem, který objasňuje snižování výměry orné půdy v EZ, je dotační titul AEO Zatravnění orné půdy. V letech 2004 až 2013 bylo z financí tohoto dotačního titulu zatravněno celkově 25.792 ha orné půdy obhospodařované v režimu EZ (viz Tabulka č. 8). Zároveň v letech 2009 až 2012 přesahoval podíl ekologické orné půdy třetinu veškeré půdy zatravněné v rámci tohoto titulu s maximem v roce 2011, kdy podíl ekologické zatravněné orné půdy činil neuvěřitelných 53,73%. Zde je nutné akceptovat i fakt, že v případě EZ je pěstování plodin na orné půdě výrazně náročnější a nákladnější než v konvenci (vyšší závislost na průběhu počasí, nutnost důkladné přípravy (předplodiny, organické hnojení, častější a hlubší orba) a průběžného opakovaného obdělávání půdy), a že je i problematický následný odbyt sklizených bioplodin, kdy trh je funkčně nastaven pro produkty z konvenčního zemědělství a většinou (zatím) není ochoten připlatit za značku BIO. Pak lze při výrazně nižších nákladech na obhospodařování travních porostů konstatovat, že dotačně podpořený převod orné půdy na travní porost řeší ekologickým zemědělcům úvahu, zda se vyplatí hospodařit na orné půdě či na travních porostech.

**Tabulka č. 8: Výměra zatravněné orné půdy v rámci AEO Zatravnění orné půdy a dopad na ornou půdu v EZ 2004 - 2013**

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Zatravnění orné půdy v AEO (ha)	5 691	10 034	20 316	16 054	5 765	9 344	17 694	13 268	6 247	4 229
z toho orná EZ (ha)	200	468	1 378	2 204	1 615	3 251	6 744	7 129	2 131	672
z toho orná EZ (%)	3,51	4,67	6,78	13,73	28,02	34,79	38,11	53,73	34,12	15,89

V roce 2013 činila výměra orné půdy evidované v EZ 57.654 ha. Pokud by nebylo umožněno ekologickým zemědělcům čerpat z tohoto dotačního titulu, činila by výměra orné půdy v EZ v roce 2013 již 83.446 ha, což by tvořilo 16,91% z celkové výměry půdy v EZ. Hypotetický průběh této možnosti ukazuje Graf č. 9. Lze jednoznačně říci, že dotační titul Zatravnění orné půdy v rámci AEO byl antagonistický vůči cíli Akčního plánu dosáhnout 20% podílu orné půdy z celkové půdy v EZ do roku 2015 a významně snížil možnost dosažení/přiblížení se tomuto cíli.

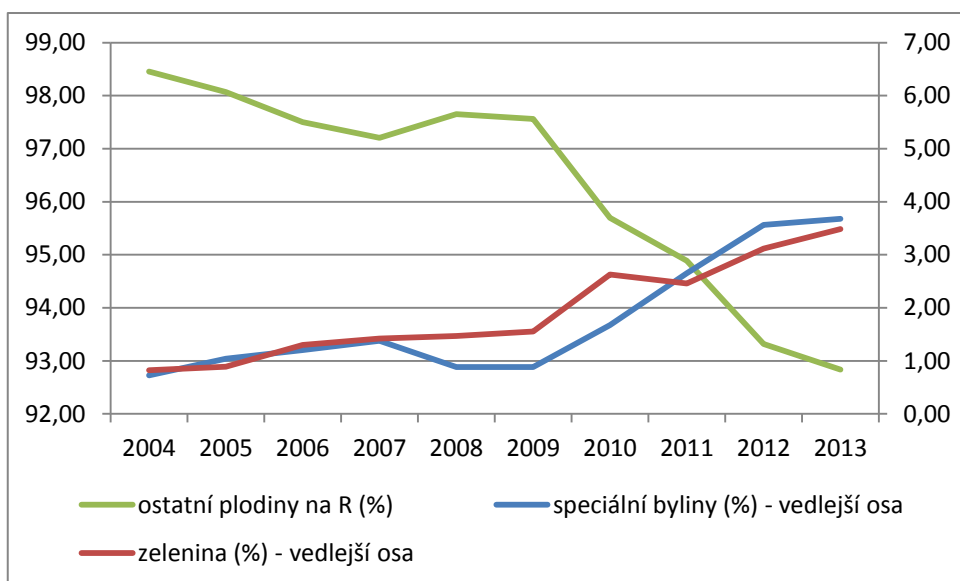
**Graf č. 9: Výměra zatravněné orné půdy v rámci AEO Zatravnění orné půdy a dopad na ornou půdu v EZ 2004 - 2013**



Z pohledu orné půdy je dále nutné zmínit, že v rámci AEO/EZ byly odlišnou sazbou dotovány některé plodiny pěstované na orné půdě. Jedná se o speciální byliny (vybrané kořeninové, aromatické byliny a léčivky) zeleninu a dále ostatní plodiny pěstované na orné půdě nespádající pod speciální byliny či zeleninu. V letech 2004 až 2006 byly plochy speciální bylin a zeleniny (11.050,- Kč/ha) dotačně výrazně odlišeny od ostatních plodin na orné půdě (3.520,- Kč/ha), pro roky 2007 – 2013 došlo k dalšímu navýšení (víceletý průměr 14.729,- Kč/ha oproti 4.048,- Kč/ha). Při pohledu na Graf č. 10 a s ohledem na výše uvedené lze uvést, že průběžně docházelo k alokaci části orné půdy pro tyto vysoce dotované plodiny a dotační sazba tak splnila svůj motivační účel.



**Graf č. 10: Zastoupení (%) jednotlivých typů plodin na orné půdě s odlišnou sazbou v rámci AEO/EZ 2004 – 2013**

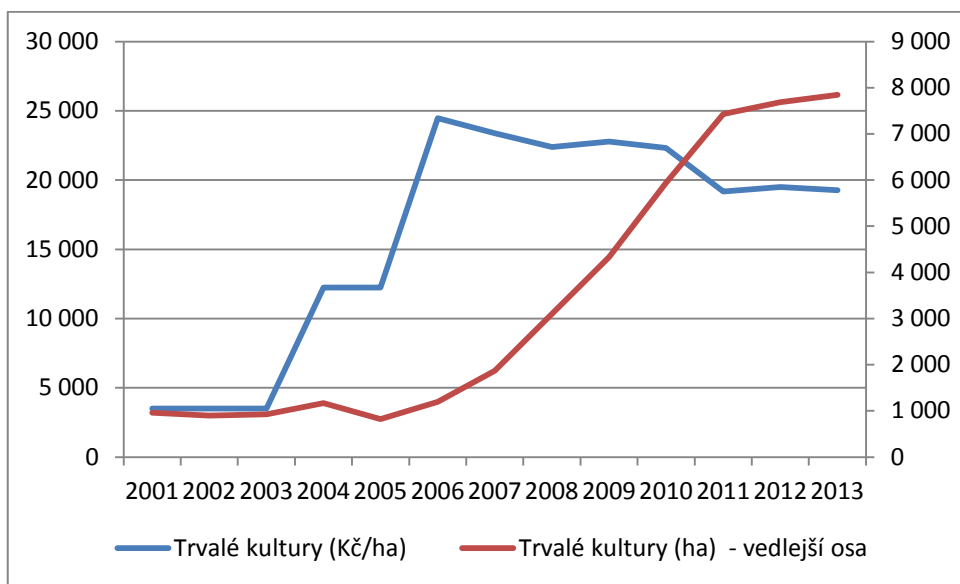


### Trvalé kultury

Dotační sazba byla v rámci trvalých kultur dvakrát výrazně změněna. Poprvé v roce 2004, kdy došlo ke zvýšení z 3.500,- Kč/ha na 12.235,- Kč/ha, podruhé v roce 2006, kdy došlo ke zvýšení sazby na 24.470,- Kč/ha. Z pohledu dotačních sazeb je nutné poznamenat, že ke zdvojnásobení dotační sazby z 12.235,- Kč v roce 2005 na 24.470,- Kč pro rok 2006 došlo až na podzim roku 2006 po podání žádostí. Zvýšená dotační sazba (zůstala platná i pro PRV ovšem se zafixováním v EUR) tak mohla ovlivnit (motivovat) velikost ploch až v roce 2007.

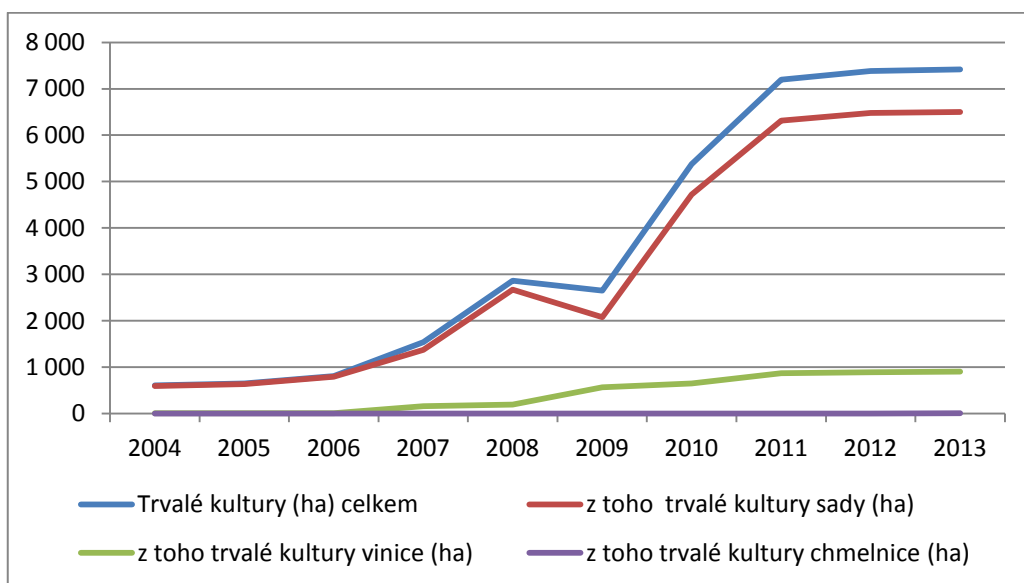
Z Graf č. 11 je patrné, že na zvýšení dotační sazby zareagovaly plochy trvalých kultur v rámci EZ růstem až v letech následujících po roce 2005, kdy v roce 2005 došlo nejprve k poklesu plochy z 1.170 ha na 820 ha. Zvyšování plochy trvalých kultur bylo trvalé a nezastavilo se ani v letech 2012 a 2013, kdy již nebylo možné do AEO/EZ zařazovat nové žadatele. V roce 2013 dosáhla plocha trvalých kultur 7.843 ha a podílu 1,59% z celkové plochy zemědělské půdy evidované v EZ (0,44% v roce 2004).

**Graf č. 11: Trvalé kultury – sazba a celková výměra v EZ, 2001 - 2013**



U trvalých kultur byly v datech poskytnutých MZe sledovány jednotlivé zemědělské kultury (tedy samostatně sady, vinice a chmelnice) teprve od roku 2008 včetně. Proto byla pro další analýzu půdního fondu použita data SZIF ze žádostí dotačního titulu AEO/EZ za roky 2004 – 2013 (viz Tabulka č. 4). Názorně pak zastoupení jednotlivých trvalých kultur ukazuje Graf č. 12.

**Graf č. 12: Plochy trvalých kultur v žádostech AEO/EZ, 2004 - 2013**



Zemědělská kultura **vinice** měla nejvyšší nárůst plochy (o 3.628,66%) ze všech zemědělských kultur za celé sledované období (2004 – 2013). V letech 2004 – 2006 bylo v žádostech o dotaci evidováno pouze 12 ha ploch ekologických vinic. V letech 2007 a 2008 došlo ke skokovému zvýšení na 163 ha a 193 ha. Pro rok 2009 došlo k dalšímu skokovému zvýšení na 568 ha a tato hodnota se dále již průběžně zvyšovala až na 905 ha v roce 2013. Lze konstatovat, že nárůst plochy koresponduje se zdvojnásobením dotační sazby pro PRV (2007 – 2013) z 12.235,- Kč (HRDP) na průměrných 22.172,- Kč (PRV).

Nicméně dotačně finanční motivace není zdaleka hlavním důvodem pro nárůst ploch v rámci EZ. Významný faktor je i ryze praktický (agrotechnický). V letech 2007 – 2008 byl v praxi uplatněn nový přípravek na ochranu révy Alginure, který působí proti botrytidě hroznů a je velmi účinný (srovnatelně s konvenčními přípravky). Jeho výhodou je, že nepůsobí na patogen, ale velmi rychle stimuluje zvýšení přirozené obranyschopnosti rostlin, které jsou tak samy schopny odolat patogenu. Byl tím realizován komplexní funkční cyklus pro choroby a škůdce EZ na vinici, který přesvědčil vinaře pro vstup do EZ s tím, že se nezvýší riziko poškození úrody oproti konvenčnímu zemědělství, a naopak by měla být zajištěna produkce kvalitnějších hroznů bez rizika obsahu reziduí konvenčních přípravků na ochranu rostlin. Z tohoto pohledu „zlomový“ rok 2009 potvrzují i již dostupná data o EZ z MZe, kde byla evidována plocha vinic 341 ha v roce 2008 a 645 ha v roce 2009.

Nárůstu ploch mezi roky 2008 a 2009 a zřejmě i v dalších letech pomohla i úprava podmínek dotace AEO/EZ nařízením vlády č. 45/2009 Sb. Tímto nařízením vlády byl nově umožněn přestup (převod závazku) vinohradníkům z režimu titulu integrované produkce révy vinné do titulu ekologického zemědělství. V Odůvodnění nařízení vlády je uvedeno, že *„v roce 2009 se odhaduje nárůst ploch révy vinné podporovaných v ekologickém zemědělství v důsledku této změny nařízení vlády cca o 350 ha“* (str. 3). Dopad této změny byl přesně cílený a naplnil očekávání, nárůst plochy vinic pro rok 2009 v EZ činil 304 ha a nárůst plochy vinic v AEO/EZ činil 375 ha.

Zemědělská kultura **sad** má obdobně dominantní zastoupení v rámci trvalých kultur, jako travní porosty v rámci celého půdního fondu EZ. V letech 2010 – 2013 zastoupení sadů činilo 87,78% ze všech trvalých kultur uvedených v žádostech AEO/EZ

(86,66% z trvalých kultur v rámci celého EZ dle dat MZe). V roce 2004 činila plocha sadů 595 ha, v roce 2013 6.501 ha. Lze uvést, že od roku 2006 až do roku 2011 posledního roku, kdy bylo možné nově vstoupit do AEO/EZ, docházelo k meziročnímu skokovému navyšování plochy ekologických sadů. S výjimkou roku 2009, kdy došlo ke snížení z 2.671 ha v roce 2008 na 2.081 ha v roce 2009. Ovšem jednalo se výhradně o jev týkající se dotačních žádostí, nikoliv celého sektoru EZ (3.678 ha bylo evidováno v roce 2009). Tento jev lze jednoduše vysvětlit ukončením pětiletých závazků uzavřených v roce 2004 v rámci HRDP.

Prudký nárůst plochy ekologických sadů v kombinaci s vysokou sazbou výrazně odčerpával finance z obálky určené na ekologické zemědělství. Například v roce 2013 činila suma požadovaná v žádostech o dotaci na kulturu ekologické sady (112.168.471,25 Kč) 47,40% částky, o kterou žádali zemědělci na kulturu orná půda v rámci AEO/EZ (270.506.245,-Kč).

Sady jako trvalá kultura jsou zakládány na dlouhou dobu, a na jejich založení je nezbytné vynaložit nemalé finanční prostředky (prokypření a dodání živin půdě před výsadbou, sazenice, příp. opěrné zařízení). V případě ekologického zemědělství jsou sady z důvodů své „trvalosti“ po založení porostu specifické tím, že pro potřeby ekologického zemědělství vyžadují mimo jiné mnohem větší důraz na výběr vhodné lokality a pěstované odrůdy. Chybně zvolená lokalita napomáhá vyššímu výskytu plísní a houbových chorob (např. nedostatečné proudění vzduchu pro rychlé osychání po dešti či ranní rose), taktéž chybně zvolená odrůda znamená vyšší výskyt chorob i škůdců (je nutné volit odrůdy rezistentní či tolerantní). Tuto chybu již nelze po výsadbě odstranit, může znamenat de facto i zmařenou investici. Je si tedy nutné položit otázku, kde se náhle vzaly ekologické sady?

Nabízejí se dvě možnosti. Buď byly zakládány nové ekologické sady, nebo byly sady převáděny z konvenčního zemědělství. Obě možnosti znamenají ve vztahu k bioprodukcí významnou komplikaci. Nové sady v době po založení neplodí, zvláště sady založené jako vysokokmenné v řídkém sponu plodí a přináší tak bioprodukcí ovoce až po řadě let. Sady převedené z intenzivního konvenčního zemědělství (kterých je většina) si přináší „dluh“ v podobě odrůd nevhodných pro ekologické zemědělství a výskytu

rezistentních patogenů. Stromy jsou také většinou již vyčerpané. Ozdravení takových sadů je většinou nemožné. Je zřejmé, že si této situace bylo MZe vědomo, které realizovalo několik změn nařízení vlády č. 79/2007 Sb., které měly vést k úpravě podmínek při poskytování dotací v rámci AEO/EZ.

První změnou bylo stanovení minimálního životaschopného počtu stromů/keřů na hektar ekologického sadu prostřednictvím nařízení vlády č. 45/2009 Sb. platné pro žádosti podané od roku 2009 včetně (jádroviny min. 200 ks/ha, peckoviny a skořápkoviny min. 150 ks/ha, bobuloviny min. 800 ks/ha). V odůvodnění tohoto nařízení vlády je uvedeno, že podmínka byla navržena jako rozhodná pro poskytnutí dotace z toho důvodu, aby byly naplněny cíle tohoto titulu deklarované v PRV. Lze vyvodit, že zřejmě byly ekologické sady zakládány či převáděny z konvenčního zemědělství s tak nízkým počtem stromů/keřů, že to odporovalo cílům opatření. Je otázkou, zda finanční motivace daná sazbou 849,- EUR (průměrně 22.172,- Kč) na hektar sadu nezpůsobovala spekulativní zakládání sadů pouze za účelem získání vysoké podpory. Pokud si uvědomíme, že před stanovením minimálních počtů nařízením vlády č. 49/2009 Sb. byl jedinou podmínkou počet 50 ovocných stromů/keřů na hektar stanovený jako minimální pro možnost evidování dané plochy jako sad v LPIS, docházíme k překvapivému zjištění. Dotaci v rámci AEO/EZ bylo možné poskytovat i na sad, kde 1 strom (nebo i keř) připadal na 200 m<sup>2</sup>, a to i ve zcela nové výsadbě. Při ceně za sazenici nepřesahující 110,- Kč by tak výsadba takového „ekologického sadu“ provedená bez přípravy půdy i tvorby opěrné konstrukce znamenala pokrytí nákladů již v prvním roce poskytnutí dotace.

Druhou podstatnou změnou provedenou tímž nařízením vlády č. 45/2009 Sb. bylo zrušení podpory pro ekologické sady, na které nebylo požádáno o poskytnutí dotace v letech 2007 a 2008. Tato změna byla odůvodněna jako „zabránění spekulativnímu jednání při zakládání ekologických sadů a zajištění nepřekročení finanční alokace v rámci agroenvironmentálních opatření“ (Odůvodnění nařízení vlády č. 45/2009 Sb., str. 1). Z uvedeného vyplývá, že situace v rámci ekologických sadů byla pravděpodobně velmi vážná a samotné spekulativní jednání s vazbou na dotace připouštělo i MZe.

Ovšem již rok poté MZe seznalo, že dopad podmínky byl na již zařazené žadatele zřejmě neúměrný a podmínku prostřednictvím nařízením vlády č. 78/2010 Sb. zmírnilo

s platností již pro žádosti podané v roce 2010. Byla provedena diferenciací sazby dotace na sady intenzivní (ponechána stávající sazba 849,- EUR/ha sadu) a na sady ostatní (též extenzivní) plnicích mimoprodukční funkce (sazba 510,- EUR/ha sadu). Podmínka minimálního životaschopného počtu stromů/keřů na hektar ekologického sadu zůstala v platnosti pouze pro vyšší sazbu intenzivního sadu. V Odůvodnění tohoto nařízení vlády MZe uvedlo, že „diferenciací plateb je pouze částečným nástrojem pro řešení problematiky podpory ekologických sadů, které nesplňují cíl deklarovaný v PRV (podpora komplexních způsobů hospodaření na zemědělské půdě šetrných ke složkám životního prostředí a poskytujících základ pro produkci kvalitních surovin zabezpečujících nejvyšší požadavky na bezpečnost potravin)“. Jinými slovy MZe přiznává, že jsou podporovány i problematické ekologické sady nesplňující výše citovaný cíl PRV a tento problém přetrvává přes diferenciací sazeb.

MZe předpokládalo, že diferenciací sazeb bude mít následující dopad: „Podle předběžného odhadu je cca 1/3 ekologických sadů svým charakterem intenzivní a zbylé 2/3 ekologických sadů jsou svým charakterem extenzivní“ (str. 4 Odůvodnění nařízení vlády č. 78/2010 Sb.). Vzhledem k tomu, že přesná data o tom, které sady mohou být intenzivní a které nikoliv nebyl dříve evidován, jednalo se o poměrně přesný odhad. To potvrzují data ze žádostí o ploše sadů v rámci AEO/EZ (viz Tabulka č. 9) s tím, že výraznější posun ve prospěch plochy intenzivních sadů by znamenal výrazný zásah do finanční alokace tohoto titulu.

**Tabulka č. 9: Plochy sadů v rámci AEO/EZ, 2010 - 2013**

	2010		2011		2012		2013	
Sady intenzivní (ha)	2 770	59%	3 686	58%	3 758	58%	3 755	58%
Sady extenzivní (ha)	1 951	41%	2 630	42%	2 724	42%	2 746	42%
Sady celkem (ha)	4 721	100%	6 317	100%	6 482	100%	6 501	100%

Další změny byly ze strany MZe provedeny pro rok 2012 prostřednictvím nařízení vlády č. 282/2011 Sb. Zásadní bylo doplnění podmínek pro údržbu stávajících sadů, spočívajících v pravidelném řezu ovocných stromů a keřů, a dále pak minimálně jednou ročně v seči (mulčování) či pastvě včetně posečení nedopasků meziřadí i příkmenného pásu sadu. Také byly zpřísněny podmínky pro nově vysázené sady, kdy sadba musela

splňovat požadavky na rozmnožovací materiál dle zákona o oběhu osiva a sadby, stromky musely mít oporu a účinnou ochranu proti okusu. Je otázkou, jak by vypadala situace v rámci AEO/EZ u ekologických sadařů, pokud by tyto podmínky platily již od roku 2007. Ovšem pro zodpovězení této otázky nemáme k dispozici dostatečná data a jednalo by se o spekulaci.

Lze konstatovat, že více změn a zásahů v průběhu víceletého závazku nenastalo u žádné jiné zemědělské kultury v rámci AEO/EZ.

### **Ostatní plochy**

Zemědělská půda, která je evidována jako ostatní plochy, je pro tuto analýzu významná tím, že není dotována v rámci AEO/EZ. Může tak sloužit jako srovnávací populace uvnitř půdního fondu EZ nezasažená státními subwencemi.

Zastoupení ostatních ploch bylo stálé v letech 2001 – 2003, jejich podíl činil průměrně 1,11% z půdního fondu v EZ. Jejich podíl se více než zdvojnásobil v roce 2004 (2,68%) a v roce 2005 prudce vzrostl na 9,19%. Pokud tento vzestup porovnáme s prudkým poklesem travních porostů ve stejných letech popsaným výše (graficky znázorněno v Graf č. 8), zjistíme, že jejich vývoj vzájemně koreluje. Vyjádřeno korelačním koeficientem o hodnotě -0,99 se jedná o velmi silnou zápornou lineární závislost, kdy jedna hodnota klesá a druhá zároveň stoupá.

V dalším období (2006 – 2013) podíl ostatních ploch setrvale klesá (3,42% v roce 2013), stejně tak klesá i jejich výměra z 24.671 ha v roce 2006 na 16.882 ha v roce 2013. Lze si položit otázku, kam „mizí“ tyto plochy. Odpověď je jednoduchá. Jsou postupně obhospodařovány a je na nich vykonávána zemědělská činnost takovým způsobem, aby tyto plochy splňovaly definice zemědělských kultur, které jsou dotovány v rámci AEO/EZ. Průběžně tak ubývají z kategorie ostatních ploch a naopak se navyšuje výměra dotovaných zemědělských kultur. Je zřejmé, že finanční motivace dotací a jejich ovlivňování sektoru EZ je skutečností.

## **4.2 Přístup a chápání zemědělských dotací u ekologických zemědělců**

Pro zodpovězení otázky: „Jak jsou dotace chápány zemědělci a jak ovlivňují jejich zemědělskou praxi“, byla využita data získaná prostřednictvím omezeného počtu kvalitativních rozhovorů s ekologickými zemědělci. Cílem rozhovorů bylo objasnit, jakou měrou dotace „zasahují“ do života zemědělců a jak konkrétně jsou tyto dotace zemědělci chápány. Výběr vzorku ekologických zemědělců byl cílený tak, aby se vybraní zemědělci mohli vyjádřit k výsledkům zpracovaných analýz statistických dat. Bylo vybráno deset ekologických zemědělců s ohledem na to, na jaké zemědělské kultuře hospodaří (aby byla pokryta orná půda, travní porosty, sady i vinice), jak dlouho ekologicky hospodaří a zda pobírají dotace (zcela bez dotace, pouze SAPS nebo i včetně AEO/EZ). Pro účely rozhovoru bylo vytvořeno deset otázek (viz příloha č. 1). Šetření probíhalo v průběhu zpracování diplomové práce, z každého rozhovoru byl pořízen písemný doslovný přepis, jehož obsah byl analyzován s využitím kvalitativních postupů.

Pro naplnění cíle diplomové práce a účely kvalitativní studie byly po ukončení rozhovorů jako stěžejní vybrány a dále analyzovány odpovědi na tyto otázky:

- Co pro Vás znamenají dotace?
- Myslíte si, že by šlo hospodařit i bez dotací? Změnil by se Váš způsob hospodaření, pokud by nastalo ukončení vyplácení dotací?
- Co přináší ekologické zemědělství životnímu prostředí, trvale udržitelnému rozvoji? Které problémy řeší, k čemu přispívá?

### **Význam dotací**

Provedené rozhovory ukázaly, že převážná většina ekologických zemědělců dotace na AEO/EZ pobírá. Tato skupina dotazovaných zemědělců řeší prostřednictvím dotací existenční chod farmy, který se snoubí s vlastním přesvědčením, že správný způsob hospodaření je právě ekologické zemědělství svým blízkým vztahem k přírodě, tedy půdě, vodě, ovzduší a samozřejmě i ke zdraví svému i ostatních. Motivaci této skupiny zemědělců potvrzuje například úryvek z rozhovoru:



*„O lepším jídle, jeho kvalitě jsem začal uvažovat už na vojně, když jsem jedl turistický salám a měl jsem chuť jíst něco zdravějšího... už tenkrát jsem si říkal, že by to šlo dělat jinak, lépe. Začal jsem podnikat jako ekolog s dávno vžitou představou, že tohle je správné, nikdy mě nenapadlo, že bych hospodařil konvenčně. [A dotace pro Vás byly motivující? –AC] Samozřejmě, že i dotace pro mě byly zajímavé, zajímal jsem se o všechno a tedy i o možnosti získat dotace, jak národní tak evropské...“ (FF 3)*

Mnozí zemědělci provozují ekologické hospodaření, protože je to pro ně ekonomicky efektivní a zároveň přirozená zemědělské hospodaření. Ekologickým zemědělstvím skutečně žijí, je nedílnou součástí jejich životního stylu. Vedle toho je pro ně dlouhodobým benefitem finanční odměna, nejenom ve formě dotací, ale i ve formě vyššího zhodnocení na trhu s ohledem na postupně se zvyšující se poptávku po zdravých i ekologických potravinách. Tato skupina ekologických zemědělců na straně jedné sami chápou dotace jako možný a při splnění podmínek jistý zdroj finančního zisku a na straně druhé jako přirozené a správné zemědělské hospodaření.

Přístup a pohnutky zemědělců jsou z pohledu finanční motivace různě odstupňovány. Krajní případ, kdy příjem z dotace v rámci AEO/EZ je jediným či z velké části převažujícím stimulem pro hospodaření v systému dokládá úryvek rozhovoru s ekologickým zemědělcem, jehož hlavní a převažující zemědělskou kulturou jsou travní porosty:

*„Já hospodařím jako ekolog, protože tady tak hospodaří skoro všichni nebo se chystají na ekologické hospodaření přejít. [A co si o tom myslíte, hospodaříte tak jen kvůli ostatním? – AC] Ne to ne, ale nevidím žádný velký rozdíl, když jsem hospodařil v konvenci, a teď když hospodařím jako ekolog. Louky dvakrát posekám, ať jsem tam nebo tam...“ (FF 4)*

Tito farmáři zastávají názor, že ekologické zemědělství je jen „podnikání“ jako každé jiné. Samozřejmě splňují podmínky pro ekologickou certifikaci a podmínky pro pobírání dotací, ovšem v takových případech lze očekávat formální splnění podmínek bez viditelného výsledku v sektoru ekologického zemědělství. Zároveň se nabízí otázka, zda ve vztahu k travním porostům skutečně byla sazba AEO/EZ dobře nastavena a nenabízela

možnost hospodařit „normálně“ bez jakýchkoli výraznějších změn po přechodu z konvence do EZ.

### **Hospodaření bez dotací**

Z provedených analýz v kapitole 4.1.1 vyplynulo, že průměrný počet ekologických zemědělců žádajících o dotace v rámci AEO/EZ činil 85,07% v letech 2004 – 2013. Proto byli mezi dotazovanými účastníky rozhovoru i dva ekologičtí zemědělci zastupující skupinu cca 15% ekologických zemědělců, kteří dotace na AEO/EZ vůbec nepobírají. Jeden z nich dokonce nežadá ani o základní dotace na SAPS, na které může žádat jakýkoliv zemědělec. To dokládá i úryvek z provedeného rozhovoru:

*„Já nepobírám žádné dotace, není to pro mě motivující. Podívejte se, já mám jen malou rozlohu 3 ha, chovám kozy, vyrábím sýry, pěstuji biobylinky a biozeleninu a produkci prodávám ze dvora. Stačí mi to na uživení, není to nic závatného, ale mám klid od byrokracie, která je s dotacemi spojená, papíry a administrativa. A já ekologické zemědělství dělat chci, zdravě jím, prodávám zdravé jídlo, šetřím přírodu a o to mi hlavně jde. [A jiný zdroj příjmů nemáte? - AC] Ještě dělám poradenskou činnost jiným zemědělcům. Jak mají hnojit a podobně.“(FF 1)*

Tato skupina zemědělců vyjádřila názor, že ekologické zemědělství bere ohled na životní prostředí a přírodu a tento přístup jim vyhovuje z jejich vlastního přesvědčení. Dotace pro ně nejsou hlavním stimulem, aby se ekologickému hospodaření věnovali, tím je jejich vlastní smýšlení o ekologickém zemědělství.

Z provedených rozhovorů vyplynulo, že pouhý prodej zemědělských produktů z prvovýroby by na uživení těchto zemědělců nestačil. Proto tito zemědělci zpracovávají svoje produkty na biopotraviny, které dále prodávají s vyšší přidanou hodnotou. Případně mají i další zdroje příjmů, jako např. poradenskou činnost, která jim přináší zisk. Lze shrnout, že pouze ekologické hospodaření by je neuživilo. Jsou to ale lidé, kteří ekologií žijí, a nevýhodu v nepobírání dotací, kterou mají oproti ostatním, kompenzují diverzifikací svých činností.

Někteří ekologičtí zemědělci mohou mít v případě poskytnutí dotace obavy, že nesplní podmínky stanovené pro pobírání dotace a proto raději o dotace nežadají. Protože

pokud by ke zjištění neplnění podmínek došlo v rámci AEO/EZ v průběhu pětiletého závazku, může v konkrétních případech hrozit zemědělci i vrácení poskytnuté dotace za předchozí roky, což by mohlo existenčně ohrozit celou farmu. Blíže to vysvětluje vinař, který je ekologickým zemědělcem a nežádá o dotace v rámci AEO/EZ:

*„Nemůžu žádat, nesplňuji podmínky dotace. Měl jsem spory o půdu a bylo možné, že o některý vinohrad přijdu, nesplňoval bych tak podmínku minimální výměry. Ale ekologické zemědělství má pro mě smysl. Věřím tomu a funguje to a chtěl bych vstoupit do dotací od roku 2015, pokud se nezmění podmínky a já budu splňovat požadavky pro poskytnutí dotace.“(FF 8)*

Všichni dotázaní ekologičtí zemědělci, kteří pobírající dotace se shodli, že čerpání dotací je v současné době pro zemědělství hodně zásadní a domnívají se, že za současných podmínek není možné hospodařit bez dotací. Zajímavá je část rozhovoru s ekologickým sadařem:

*„Já si myslím, že v případě zrušení dotací by došlo k zániku celého zemědělství u nás. Kdyby byl zrušen dotační systém v celé EU, došlo by zcela jistě ke zdražování všech produktů v zemědělství.“(FF 10)*

Dalším zajímavým aspektem, na který byly rozhovory zaměřeny, je změna dotačního systému, či případné ukončení vyplácených dotací. Všichni dotazovaní zemědělci (kromě již zmíněných dvou, kteří nepobírají dotace vůbec nebo jen SAPS) zastávají názor, že v současné době není lehké se živit jako zemědělec a každá změna v dotační politice má reálný dopad do jejich hospodaření. Například napjatě očekávají změny v novém PRV 2015 - 2020. Tři z dotazovaných zemědělců se domnívají, že při pozastavení vyplácení dotací by byli nuceni svoje farmy zavřít, nebo by někteří z nich uvažovali o návratu do konvenčního způsobu hospodaření, jak dokládá jeden z úryvků:

*„Bez dotací bych asi neudržel farmu v chodu, bylo by to hodně těžké. Tím, že v ekologickém zemědělství nepoužíváme chemii, pesticidy atd. máme slabší úrodu, tím myslím, že rostliny nejsou tak velké, silné a je jich méně, musel bych asi uvažovat o návratu do konvence.....“(FF 6)*

Z provedených rozhovorů je patrné, jak zásadní význam dotacím připisují samotní ekologičtí zemědělci.

### **Ekologické zemědělství a jeho přínos**

Často je prezentován význam ekologického zemědělství v jeho pozitivním dopadu na životní prostředí jako takové. Tento pozitivní přínos pro životní prostředí naznačuje úryvek rozhovoru s ekologickým vinařem:

*„Na vinicích nám roste hlíva ústříčná, to dokazuje jak čisté prostředí a dobré podmínky tu máme. Je to stejné, jako když se ve vodě objeví raci. Dělán si rozbory svých hroznů a vidím, že jsou lepší a kvalitnější než ze sousedních vinic . [Které jsou v konvenci – pozn. - AC]. “ (FF 2)*

Většina z dotazovaných ekologických zemědělců zastává názor, že ekologické zemědělství přispívá k zlepšení kvality životního prostředí s výjimkou ekologických zemědělců s výhradním zastoupením trvalých travních porostů, jejichž názor o přínosu ekologického zemědělství na životního prostředí je neutrální a nevidí výrazné rozdíly mezi ekologickým a konvenčním způsobem hospodaření.

Další ze skupiny dotazovaných ekozemědělců zastávají názor, že ekologické zemědělství se snaží o celkovou rovnováhu v přírodě, pozitivně ovlivňuje také lidské vztahy a to především v rodinách. Pro ty ekologické zemědělce, kteří svoje ekologické produkty prodávají, je velmi důležitým faktorem to, že ekologické zemědělství výrazně přispívá k rozvoji venkovských regionů, jak je uvedeno např. v části tohoto rozhovoru:

*„Já si myslím, že by mohlo ekologické zemědělství přispět celkově k podpoře zaměstnanosti ve státě, ale spotřebitelé musí zjistit stejně jako u česneku, že ten český je lepší“.* (FF 10)

Dotazovaní ekologičtí zemědělci, kteří biopotraviny vyrábějí a následně prodávají, zcela výjimečně nakupují biopotraviny u jiných výrobců. Tento názor prezentuje ukázka z tohoto rozhovoru:

*„Biopotraviny nakupuji velmi zřídka, protože ovoce, zeleninu a brambory mám z vlastní produkce. Co se týče jiných druhů ovoce a zeleniny, kterou neprodukuji, kupuji ji*

*raději od místních zemědělců, i přesto, že není bio. Je pro mě podstatnější, že konkrétního pěstitele, který tu konkrétní papriku vypěstoval znám, než anonymní paprika z trhu nebo z obchodu.“(FF 8)*

Jak bylo uvedeno v kapitole **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.**, podle Zagaty (2009) jsou ekologickém zemědělství jsou klíčovými principy uzavřené cykly výživy a využití vnitřních zdrojů. Toto pravidlo předpokládá, že se sníží používání neobnovitelných zdrojů energie a sníží se negativní vnější vlivy. Environmentální udržitelnost je tudíž vztahena k širokým souvislostem a přístupům k zemědělství, a tak v sobě také zahrnuje sociální vztahy, které jsou její nedílnou součástí.

Samotní ekologičtí zemědělci v provedených rozhovorech potvrdily přínos tohoto „jiného“ druhu zemědělství pro životní prostředí, pro rozvoj venkovských regionů, pro podporu zaměstnanosti ve státě, pro lidské vztahy a sociální vazby.

## 5. Výsledky a diskuse

Hlavním cílem práce bylo prozkoumat fungování ekologického sektoru, na nějž je nahlíženo jako na nástroj evropské politiky a ověřit, do jaké míry je jeho vývoj v ČR formován institucionálními prostředky.

V rámci analýzy statistických dat byla prokázána silná závislost mezi daty týkajícími se dotačního titulu AEO/EZ a ekologického sektoru jako celku. Také byl prokázán přímý vliv dotačního titulu AEO/EZ na vývoj ekologického sektoru. Na základě výsledků lze vyvodit, že sektor EZ reagoval na vstup do EU a zavedení nového dotačního systému včetně zvýšení sazeb poměrně opatrně a s dvouletým zpožděním, kdy od druhé poloviny roku 2006 byl akcelerován skutečný „boom“ EZ. Jedním ze zásadních momentů, který prokazuje přímý vliv dotačního titulu AEO/EZ na vývoj ekologického sektoru, bylo ukončené zařazování do AEO/EZ od roku 2012 včetně. Posledním rokem, kdy mohli noví zemědělci vstupovat do tohoto titulu, byl rok 2011. V letech 2012 a 2013 se následně prakticky zastavil růst počtu nových ekologických zemědělců. Zjevným důvodem byla chybějící finanční motivace pro nové zemědělce pro vstup do systému ekologického zemědělství. **Lze tedy vyvodit, že zásadní pro vývoj ekologického zemědělství (a předurčující tak jeho charakter) je dotační politika a nastavení podmínek dotací v rámci ČR. Zároveň je zřejmé, že vliv jiných dotačních titulů než titulu AEO/EZ cíleného přímo na EZ je pro vstup do systému EZ zanedbatelný.**

Zásadní vliv dotací na vývoj sektoru EZ potvrzuje i MZe v již citovaném Akčním plánu ČR pro rozvoj ekologické zemědělství v letech 2011-2015: „*Hnací silou rozvoje EZ v ČR jsou zejména dotace vyplácené v rámci agroenvironmentálních opatření ...*“ (str. 3). Zároveň z tohoto faktu vychází i Zagata (2007) zasazující celou věc do kontextu a konstatující, že ekologické zemědělství v České republice nevyrůstá z praxe organického hnutí jako v západní Evropě. Existuje zde díky dotacím, ale také díky specifickému hodnotovému zaměření zemědělců, které je přítomno v jejich praxi navzdory historii a chybějící tradici tohoto způsobu hospodaření u nás.

Možná překvapivým faktem plynoucím z provedených analýz je skutečnost, že průměrně 14,93% ekologických zemědělců dotace na AEO/EZ vůbec nepobírá. Nejedná se

o zanedbatelný počet. Důvody nelze prostřednictvím statistických analýz zkoumaných dat zjistit, ale mohou napovědět některé odpovědi z poskytnutých rozhovorů ekologických zemědělců.

Lze shrnout, že se pravděpodobně jedná o důvody složité a časově náročné administrativy, přísně nastavených pravidel. Tuto domněnku jako názor farmářů uvozuje i Ditrichová a kol. (2008) tím, že rodinný farmář nemá čas běhat po úřadech, které navíc nevědí, co chtějí, a že to, co chtějí, vůbec chtít nemusejí.

V některých případech se jedná i o obavy z možného či reálného nesplnění podmínek stanovených pro pobírání dotace v rámci AEO/EZ. Je nutné podotknout, že pokud by ke zjištění neplnění podmínek došlo v průběhu pětiletého závazku, může v konkrétních případech hrozit zemědělci i vrácení dotace za předchozí roky, což může znamenat i existenční ohrožení farmy.

Zajímavá je pak skutečnost, že v letech 2012 a 2013 se počet ekologických zemědělců prakticky nezvyšoval (porovnání s předchozím strmým růstem) i když bylo možné očekávat zvýšení minimálně o cca 15% počtu ekologických zemědělců, kteří nepobírají dotace v rámci AEO/EZ. Lze se domnívat, že většina zemědělců, kteří nežadají o dotaci AEO/EZ již do systému EZ vstoupili dříve a případný potenciál této skupiny je již vyčerpán. Zároveň se lze tázat, jaká je motivace ekologických zemědělců, kteří o dotace přes administrativní překážky a nutnost plnění podmínek v rámci AEO/EZ žádají (jejich zjištěné zastoupení vyjádřené prostřednictvím víceletého průměru činí 85,07%). Základní a pro správný rozvoj systému EZ v ČR důležitou motivací je, že finanční kalkulace pouze doplňuje vlastní přesvědčení o tom, že správný způsob hospodaření je právě ekologické zemědělství svým blízkým vztahem k přírodě, tedy půdě, vodě, ovzduší a samozřejmě i ke zdraví svému i ostatních. Motivaci této skupiny potvrdila i studie u ekologických zemědělců.

Tento fakt není pouze výsledkem provedených rozhovorů a analýz, popisují ho i další autoři. Podle Ditrichové a kol. (2008) kolektivizace, chemie, destruktivní zásahy v krajině, zneužívání zvířat, lajdácká práce, příkrádání, nekvalitní potraviny – atributy, kterými zamořila venkov kolektivizace – byly pro mnohé začínající ekofarmáře motivem vydat se ekologickou cestou a ukázat, že to jde jinak.

Přístup a pohnutky zemědělců jsou samozřejmě různě odstupňovány. Mnozí zemědělci se evidentně drží toho způsobu hospodaření, který se jim zdá být přirozeným a zároveň ekonomicky efektivním způsobem zemědělské produkce. Což také znamená, že nelze koncipovat české ekologické zemědělství, i přes chybějící tradici, pouze jako výsledek materiální motivace zemědělců (Zagata, 2007).

Na základě výsledků statistických analýz lze konstatovat, že z pohledu jednotlivých zemědělských kultur se jedná především o zemědělce s převahou ploch s ornou půdou či vinohrady, kde finanční motivace nebyla s ohledem na výši hektarové sazby primární.

Ovšem existuje i druhý typ motivace, kdy příjem z dotace v rámci AEO/EZ je jediným či z velké části převažujícím stimulem pro hospodaření v systému EZ. Z analýz jednotlivých zemědělských kultur a ze studie s ekologickými zemědělci se tato motivace nabízí u těch zemědělců, kteří mají kulturu travní porost a kulturu ovocný sad.

Samozřejmě nelze říci, že by tito zemědělci nesplňovali podmínky pro ekologickou certifikaci. Ovšem je důležité se zamyslet nad tím, co přináší formální splnění podmínek v oblasti EZ pro sektor EZ. Ano, podopatření ekologické zemědělství je součástí agroenvironmentálních opatření, kde jako úspěšný monitorovací indikátor bylo stanoveno zvýšení biodiverzity. Ale neměla by být opomíjena zemědělská produkce, která je smyslem jakéhokoliv zemědělského hospodaření. **Kde jsou teoretické tuny zdravého ovoce z ploch ekologických sadů, které by mohli ochutnat čeští spotřebitelé?**

V oblasti travních porostů je situace obdobná. Z analýz vyplynulo, že podíl travních porostů v rámci EZ činí dlouhodobě průměrných 83,28%. Oproti tomu v rámci celkového zemědělského půdního fondu ČR je podíl trvalých travních porostů dlouhodobě průměrně 23% (23,39% v roce 2012). Je pravděpodobné, že se také jedná o výsledek finančních stimulů dotační politiky.

Ditrichová (2008) konstatuje, že relativní snadnost přechodu z extenzivního „rančerského“ způsobu chovu krav bez tržní produkce mléka na ekologický chov (prakticky to znamenalo podřídit se systému kontrol, vyřadit některá nepovolená krmiva,



resp. krmné doplňky, nepoužívat synchronizaci říje a zavést evidenci o krmení a léčení zvířat) byla hlavní příčinou vývoje českého EZ od roku 1998 do současnosti.

Jelikož jsou dotace vypláceny na plochu, bylo z pohledu finanční motivace výhodné výměru travních porostů zvyšovat. To také komentuje Ditrichová (2008), že „trávníkáři“ ve veřejných dražbách vedených Pozemkovými fondy skupili tisíce hektarů především podhorské půdy v ceně korunu padesát za metr, na MZe si na ni předložili požadavky na dotace.

Pro dokreslení situace, že v některých případech lze uchopit ekologické zemědělství v podmínkách poskytovaných dotací jako funkční „eko byznys“, je citována zpráva, že „Realitní magnát Radovan Vitek se stane jedním z největších biozemědělců v Česku. Miliardář, který vlastní realitní a developerskou firmu CPI Property Group, kupuje v severních Čechách 20 tisíc hektarů zemědělské půdy i se stávající výrobou“ (Hospodářské noviny, 2014). Jde o tzv. Spojené farmy, desítky zemědělských podniků hospodařících v systému EZ s převažujícími trvalými travními porosty a minimální intenzitou hospodářských zvířat, získávajících finanční prostředky z AEO/EZ.

**Jedná se o potvrzení výsledků analýz v oblasti zemědělských kultur a také toho, jaký mají dotace vliv na určitou skupinu zemědělců a zároveň na současnou situaci trhu s půdou. Řada podnikatelů skupuje za nízkou cenu rozlehlé pozemky s tím, že primárně jde o byznys či investici. Jak se vyjádřil miliardář Radovan Vitek po výše zmíněné koupi Spojených farem: „Zemědělská půda je jednou z nejjistějších investic v realitním byznysu a přitom je zde obrovský potenciál růstu její hodnoty“ (Hospodářské noviny, 2014). Cesta ekologického zemědělství od přírodního hnutí až k jeho uchopení jako investičního nástroje?**

V tuto chvíli lze souhlasit se Zagatou (2007), že přinejmenším **část zemědělců se může „podrobovat“ ekologickému zemědělství pouze z důvodů dotací poskytovaných státem, tedy na základě prospěchářského přístupu k věci.** Lze vyvodit, že pak není naplňován pilíř spravedlnosti definovaný IFOAM, kdy primární princip zisku nezohledňuje vedení lidských vztahů způsobem udržujícím spravedlnost na všech úrovních a pracovních pozicích zapojených do ekologického zemědělství. Lze vyvodit, že zároveň pak ekologické zemědělství nemůže svými požadavky naplňovat požadavky trvale udržitelného rozvoje.

Z tohoto pohledu je pozitivním výsledkem analýz skutečnost, že se stále snižuje průměrná plocha, na které hospodaří ekologický zemědělec (314,95 ha v roce 2004, 121,3 ha v roce 2013). **Do EZ vstupují stále nové a menší farmy, kde je lepší předpoklad pro bližší napojení ekologického zemědělce na jeho okolí, obec, krajinu, kde peníze z dotací neodplynou investorům, ale zůstanou v daném místě, kde zemědělec hospodaří. Zde pak má EZ šanci uspět jako sociální hnutí.**

Spojení s formální politickou podporou, tedy vstup zemědělců do dotačního titulu, přináší ekologickému sektoru peníze. V závislosti na stoupající výši dotační sazby roste i počet ekologických zemědělců a zvětšuje se tak konkurence, roste tak nabídka na trhu, BIO se stává dostupnějším pro obyvatele. Na stranu druhou, díky finančním prostředkům, které se „nalévají“ do sektoru EZ, v něm jsou i zemědělci, kteří to dělají jen pro peníze. Jsou schopni formálně plnit legislativní kritéria, aby mohli být ekologickými zemědělci a tak pobírat dotace. Důležitou otázkou je, jaký přínos má tento typ ekologického zemědělství, v některých případech pojatého i jako „investiční“ a „prospěchářské“, zaměřeného na formální splnění legislativních podmínek pro získání dotace. Odpověď poskytuje řada výzkumů či monitoringů a vědeckých prací. **Pozitivní dopad ekologického zemědělství na životní prostředí jako takové je významný a nepopíratelný, ať je přístup zemědělce formalistický nebo hospodaří ekologicky z vlastního přesvědčení.**

Při poskytování plateb z Plánu rozvoje venkova je povinností realizovat monitoring a hodnocení dopadů jednotlivých agroenvironmentálních opatření na biodiverzitu. Na základě objednávky MZe tak byl realizován i monitoring dopadů podopatření ekologické zemědělství. Pro potřeby diplomové práce se podařilo získat výsledky monitoringu pro trvalé kultury a travní porosty. U trvalých kultur byly po tři roky sledovány tři typy vinic či sadů z konvenční, integrované a ekologické produkce, ve srovnání s nejbližší lesostepní lokalitou jako referenčním typem lokality. Výsledky tohoto monitoringu prokázaly, že vinice jsou dnes v rámci trvalých kultur s výrazným odstupem nejdíverzifikovanějším ekosystémem.

Ovšem i v sadech byl prokázán významný a nezpochybnitelný vliv na biodiverzitu, a to především na populaci denních motýlů, kdy počet druhů se významně zvyšoval s dobou od posledního použitého postřiku insekticidu. Přestože bylo v analytické části této

diplomové práce u kultury sad poukázáno na spekulativní jednání při zakládání ekologických ovocných sadů a neplnění části cíle PRV ve vztahu k bioprodukci, lze na základě výše uvedeného konstatovat, že dotační titul AEO/EZ měl nezpochybnitelný pozitivní přínos v podobě zvýšení biodiverzity v ekologických sadech. A to včetně sadařů cílících na formální naplnění podmínek EZ pro získání vysoké finanční podpory, kteří zaměřením na „neprodukci“ a tedy i nepoužíváním postřiků na ochranu rostlin umožnili zvýšení biodiverzity v sadech. Nelze tedy jednoznačně odmítnout cílení AEO/EZ u zemědělské kultury sad jako chybné.

V případě travních porostů ale hodnocení vyznívá neutrálně. Zde monitoring zjistil pouze naznačení rostoucího (statisticky nevýznamného) trendu v počtu rostlinných druhů. Lze se domnívat, že se jedná o důsledek prakticky shodné péče o travní porosty jak v konvenčním zemědělství, tak v ekologickém (i v konvenčním zemědělství není běžné používání přípravků na ochranu rostlin na travních porostech). Zajímavé je ale zjištění, že lze pozorovat posun v poměru pastevních druhů vůči lučním druhům rostlin ve prospěch lučních druhů, a to jak na úrovni standardizované diverzity (statisticky významný), tak i z pohledu počtu druhů. To odpovídá domněnce o jen nízkém zatížení travních porostů pasoucími se zvířaty, a to na úrovni minimální intenzity dané podmínkami AEO/EZ. Na druhou stranu lze podmínku minimální intenzity chovaných zvířat pokládat za sice nepřímou, přesto jedinou podmínku v rámci AEO/EZ směřující/nutící žadatele k bioprodukci (masa). U rostlinné produkce (jiných zemědělských kultur) žádnou takovou podmínku AEO/EZ nestanovuje. Z pohledu stanovení minimální intenzity chovu hospodářských zvířat je cílení AEO/EZ u travních porostů přínosem pro podporu bioprodukce.

Ovšem obecně je význam ekologického přístupu k hospodaření samozřejmý. Provádějí se řady dalších studií a analýz, které potvrzují kladný dopad na životní prostředí. V rámci studie Land-use intensity and the effects of organic farming on biodiversity: a hierarchical meta-analysis zveřejněné v Journal of Applied Ecology (2014) byla provedena analýza 184 pozorování a studií uskutečněných za posledních 30 let týkajících se biodiverzity v rámci konvenčního a ekologického zemědělství. Výsledkem této studie je jednoznačné zjištění, že ekologické zemědělství zvyšuje bohatost druhů v průměru o 30%, přičemž nevykazuje známky poklesu tohoto trendu. Tyto výsledky jsou významnými

plusovými body pro sektor EZ jak z pohledu nezemědělské veřejnosti, tak pro potvrzení správné cesty těch ekologických zemědělců, kteří se EZ věnují ze svého vlastního přesvědčení a životního stylu a tím tak naplňují další z cílů a principů IFOAM. Přesvědčení o pozitivním vlivu ekologického zemědělství na životní prostředí bylo i většinovým závěrem z rozhovorů s ekologickými zemědělci v rámci této diplomové práce.

Možnost změny a napravení chyb nabízí nové programové období PRV 2015 – 2020. Lze navrhnout lepší nastavení dotačních sazeb AEO/EZ ve vztahu k některým zemědělským kulturám tak, aby kompenzovaly újmu reálnou nikoliv předpokládanou, neodpovídající skutečným nákladům na hospodaření v EZ (např. v ekologických sadech). Čímž by došlo k omezení vstupu do EZ již zmíněných „prospěchářů“. Na druhé straně by bylo zřejmě potřebné zvýšit sazbu u orné půdy a omezit podporu zatravňování ekologické orné půdy, jinak nebude možné dosáhnout potřebné míry zornění v rámci EZ a i dosažení cílů vytčených ve strategických dokumentech souvisejících s ekologickým zemědělstvím. Předpoklad dosažení 20% podílu orné půdy v rámci EZ v roce 2015 s nejvyšší pravděpodobností naplněn nebude, přesto je nutné stanovovat si cíle skutečně potřebné, a přes případný neúspěch při jejich nedosažení příčiny analyzovat, poučit se z nich a stanovit novou, doufejme úspěšnější strategii. Vhodným nástrojem by bylo i nasměrování podmínek AEO/EZ k větší podpoře bioprodukce. Není-li přímé stanovení bioprodukce možné, pak přes podmínky nepřímé, jako tomu je např. podmínka minimální intenzity hospodářských zvířat. Ruku v ruce pak podporovat růst poptávky a lepší informovanost spotřebitelů o ekologické produkci, poskytnout jim častou možnost porovnávat konvenční a ekologické výrobky.

Dalším doporučením pro nové programové období je i zahrnutí sociálního aspektu do povinného monitoringu úspěšnosti/výkonnosti EZ. Sociální aspekt je jako obtížně měřitelný opomíjeným, přestože je nedílnou součástí EZ. Princip spravedlnosti je jedním ze čtyř cílů a principů IFOAM a např. jeho hlubší analýzou u lidí zapojených do EZ (s rozdělením na skupiny s dotacemi/bez dotací) oproti lidem zapojených do konvenčního zemědělství by mohlo být velmi přínosné pro nastavování EZ po roce 2020.

Lze shrnout, že dotace jsou jedním z hlavních důvodů, proč se farmáři rozhodli pro ekologickou produkci, stimulem, proč přešli z konvence do ekologie, proč se rozhodli ekologicky hospodařit. Pětiletý závazek AEO/EZ jim dává možnost vyzkoušet si ekologické hospodaření v praxi a po ukončení závazku se rozhodnout, zda je ekologické zemědělství pro ně ta správná cesta. Stát tak prostřednictvím legislativního prostředí a nastavením dotačních titulů výrazně zasahuje do vývoje a struktury sektoru ekologického zemědělství. A aktuální výzvou pro jeho budoucnost je správné a adekvátní nastavení podmínek opatření Ekologické zemědělství v novém Programu rozvoje venkova, jež bude administrované v letech 2015 až 2020.

## 6. Závěr

Ekologické zemědělství čelí stále novým výzvám, musí se stále přizpůsobovat novým a náročnějším podmínkám. Jedná se jak o globální prostředí, tak o stále větší důraz, který je kladen na multifunkčnost celého zemědělství v závislosti na trvale udržitelném rozvoji. Ekologické zemědělství zde hraje velice důležitou sociální roli.

Pozitivní přínos je od EZ očekáván tak nějak automaticky, systém tohoto způsobu hospodaření je tvořen komplexně a provázaně, propojení živočišné a rostlinné produkce, zákaz používání chemických postřiků a látek, které ničí životní prostředí, nutí zemědělce k postupům a preventivním opatřením, které mají pozitivní vliv na životní prostředí. I ekologické zemědělství, stejně jako každá jiná činnost lidí, může životní prostředí poškozovat. I zemědělství bez používané chemie může poškozovat přírodu, kontaminovat vodu, znečišťovat ovzduší, snižovat biodiverzitu flóry a fauny, způsobovat eroze půdy atd. Ale je to o hodnotách a uvědomění ekologických zemědělců, jak je systém životního prostředí propojen, jak funguje, a to nelze žádnou legislativou popsat. Formalistické a nad dodržování legislativních podmínek zaměřené ekologické zemědělství bude prázdné, nefunkční.

Na druhé straně je nutné podotknout, že ekologické zemědělství se dynamicky rozvíjí a roste v posledních deseti letech. Tato doba je velmi krátká na to, aby se rozvinul hodnotový systém, ze kterého ekologické zemědělství vzešlo, a které jsou zakotveny v jeho principech. Hodnoty a principy nelze zakotvit jako legislativní podmínky, ty se mohou stát součástí uvažování a každodenního života každého zemědělce pouze na základě dobrovolnosti a přesvědčení. A cesta k tomuto cíli bude dlouhá. Vždyť i doba, kterou česká společnost od listopadu 1989 ušla, zatím nestačila na vytvoření řádného hodnotového systému. Ovšem autorka se domnívá, že v případě řádných a dlouhodobě stabilních legislativních podmínek dojde k vytvoření takového prostředí, kdy každý zemědělec bude mít šanci ověřit si, zda je ekologické zemědělství oproti konvenčnímu funkční, zda a jakou přidanou hodnotu jeho hospodaření a životnímu stylu přináší a zda ekologickým zemědělcem zůstane. Dotace je tedy nutné vnímat jako prostředek, jak motivovat konvenční zemědělce k vyzkoušení ekologické zemědělství, a to i po delší dobu, a dát jim šanci přesvědčit se o výhodách i nevýhodách, jež sebou tato změna přináší. S tím, že

finanční podporu ze strany státu (EU) bude potřeba dobře cílit a vyvažovat adekvátní výší s jejím postupným snižováním, které by postupně mělo být vyváženo uplatněním bioprodukce na trhu, aby ekologické zemědělství bylo skutečně plně funkční a soběstačné.

## 7. Seznam použitých zdrojů

BROŽOVÁ, I. *Vybrané aspekty multifunkčního zemědělství v souvislosti s rozvojem venkova*. Praha 2009. Disertační práce (Ph.D.). Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, Katedra ekonomiky, 2009.

DABBERT, S. et al. *Organic Farming. Policies and Prospects*. London: Zed Books, 2004. 192 s. ISBN 978- 1842773277.

DITRICHOVÁ, Š., HEŘMANSKÁ, I., ROZSYPAL, R. *Lištičky na vinici. Program rozvoje venkova a příčiny stagnace lokální produkce v ČR*. 1. vyd., Praha: GALÉN, 2008. 255 s. ISBN 978-80-7262-571-0.

DLOUHÝ, J., Urban, J.. *Ekologické zemědělství bez mýtů. Fakta o ekologickém zemědělství a biopotravinách pro média*. Česká technologická platforma pro ekologické zemědělství, 2011. 25 s. ISBN 978-80-87371-13-8.

LACKO-BARTOŠOVÁ, M.. *Udržitelné a ekologické polnohospodárstvo*. 1.vyd., Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Nitra, 2005. 575 s. ISBN 8080695563.

MOUDRÝ, J. a kol. *Základní principy ekologického zemědělství*. 1. vyd., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. 55 s., ISBN 978-80-7394-041-6.

Ministerstvo zemědělství. *Akční plán ekologického zemědělství*. Ministerstvo zemědělství, 2011, 32 s., ISBN 978-80-7434-007-9.

Ministerstvo životního prostředí. *Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky*. Ministerstvo životního prostředí, 1. vyd., 2010, 96 s., ISBN 978-80-7212-536-4.

TUCK, S. L. et al. *Land-use intensity and the effects of organic farming on biodiversity: a hierarchical meta-analysis*. Journal of Applied Ecology, John Wiley and Sons Ltd on behalf of British Ecological Society, 2014, č. 51, s. 746-755.

ŠARAPATKA, B., URBAN, J. a kol. *Ekologické zemědělství v praxi*. 1. vyd., PRO-BIO Svaz ekologických zemědělců, 2006. 502 s. ISBN 978-80-903583-0-0.



URBAN, J., ŠARAPATKA, B. a kol. *Základy ekologického zemědělství, agroenvironmentální aspekty a pěstování rostlin*. 1. vyd., Praha: MŽP 2003. 280 s. ISBN 978-8072122745.

ZAGATA, L.. *Bio cash-cow? Context and content of Czech organic farming*. Agriculture Economics (Zemědělská ekonomika, 2007, 53 (1), 45-53. 2007.

ZAGATA, L. *The analysis of current forms of organic chicken husbandry in the Czech Republic and their social consequences*. Agricultural Economics (Zemědělská ekonomika), 2009, roč. 55, č 6, s. 271-283.

Internetové zdroje:

Česko. *Nařízení vlády č. 79/2007 Sb. ze dne 11. dubna 2007 o podmínkách provádění agroenvironmentálních opatření, ve znění pozdějších předpisů*. Dostupné on-line na [http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe\\_uplna-zneni\\_narizeni-vlady-2007-79-strukturalnipolitika.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe_uplna-zneni_narizeni-vlady-2007-79-strukturalnipolitika.html).

Česko. *Nařízení vlády č. 45/2009 Sb. ze dne 26. ledna 2009, kterým se mění nařízení vlády č. 79/2007 Sb., o podmínkách provádění agroenvironmentálních opatření, ve znění nařízení vlády č. 114/2008 Sb.* Dostupné on-line na [http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe\\_puvodni-zneni\\_narizeni-vlady-2009-45-strukturalnipolitika.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe_puvodni-zneni_narizeni-vlady-2009-45-strukturalnipolitika.html).

Česko. *Nařízení vlády č. 78/2010 ze dne 8. března 2010, kterým se mění nařízení vlády č. 79/2007 Sb., o podmínkách provádění agroenvironmentálních opatření, ve znění pozdějších předpisů*. Dostupné on-line na [http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe\\_puvodni-zneni\\_narizeni-vlady-2010-78-novela-79-2007.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe_puvodni-zneni_narizeni-vlady-2010-78-novela-79-2007.html).

Česko. *Nařízení vlády č. 114/2008 Sb. ze dne 26. března 2008, kterým se mění nařízení vlády č. 79/2007 Sb., o podmínkách provádění agroenvironmentálních opatření*. Dostupné on-line na [http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe\\_puvodni-zneni\\_narizeni-vlady-2008-114-strukturalnipolitika.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe_puvodni-zneni_narizeni-vlady-2008-114-strukturalnipolitika.html).

Česko. Nařízení vlády č. 282/2011 Sb. ze dne ze dne 14. září 2011, kterým se mění nařízení vlády č. 79/2007 Sb., o podmínkách provádění agroenvironmentálních opatření, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné on-line na [http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe\\_puvodni-zneni\\_narizeni-vlady-2011-282-novela-79-2007.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe_puvodni-zneni_narizeni-vlady-2011-282-novela-79-2007.html).

Česko. Nařízení vlády č. 505/2000 Sb. ze dne 22. listopadu 2000, kterým se stanoví podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství, k podpoře aktivit podílejících se na udržování krajiny, programy pomoci k podpoře méně příznivých oblastí a kritéria pro jejich posuzování. Dostupné on-line na [http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe\\_uplna-zneni\\_narizeni-vlady-2000-505-strukturalnipolitika.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe_uplna-zneni_narizeni-vlady-2000-505-strukturalnipolitika.html).

Česko. Nařízení vlády č. 242/2004 Sb. ze dne 21. dubna 2004 o podmínkách provádění opatření na podporu rozvoje mimoprodukčních funkcí zemědělství spočívajících v ochraně složek životního prostředí (o provádění agroenvironmentálních opatření). Dostupné on-line na [http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe\\_puvodni-zneni\\_narizeni-vlady-2004-242-strukturalni-politika.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/chronologicky-prehled/Legislativa-MZe_puvodni-zneni_narizeni-vlady-2004-242-strukturalni-politika.html).

Česko. Zákon č. 17/1992 Sb. ze dne 5. prosince 1991 o životním prostředí. Dostupný on-line na <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-17>.

Česko. Zákon č. 252/1997 Sb. ze dne 24. září 1997 o zemědělství. Dostupný on-line na [http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe\\_uplna-zneni\\_zakon-1997-252-viceoblasti.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe_uplna-zneni_zakon-1997-252-viceoblasti.html).

Česko. Zákon č. 242/2000 Sb. ze dne 29. června 2000 o ekologickém zemědělství a o změně zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů. Dostupný on-line na [http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe\\_uplna-zneni\\_zakon-2000-242-viceoblasti.html](http://eagri.cz/public/web/mze/legislativa/pravni-predpisy-mze/tematicky-prehled/Legislativa-MZe_uplna-zneni_zakon-2000-242-viceoblasti.html).

EURACTIV.CZ. *Reformy Společné zemědělské politiky*. Dostupné on-line na <http://www.euractiv.cz/zemedelstvi0/link-dossier/reformy-spolen-zemdlsk-politiky>  
[cit. 2014-06-08].

Evropské společenství. *Nářízení Rady (ES) č. 834/2007 ze dne 28. června 2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů a o zrušení nařízení (EHS) č. 2092/91.* In: Úř. věst. L 189, 20.7.2007. Dostupné on-line na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?qid=1426543835685&uri=CELEX:32007R0834>.

Evropské společenství. *Nářízení Komise (ES) č. 889/2008 ze dne 5. září 2008, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 834/2007 o ekologické produkci a označování ekologických produktů, pokud jde o ekologickou produkci, označování a kontrolu.* In: Úř. věst. L 250, 18.9.2008. Dostupné on-line na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?qid=1426544118693&uri=CELEX:32008R0889>.

Evropské společenství. *Nářízení Rady (ES) č. 1782/2003 ze dne 29. září 2003, kterým se stanoví společná pravidla pro režimy přímých podpor v rámci společné zemědělské politiky a kterým se zavádějí některé režimy podpor pro zemědělce a kterým se mění nařízení (EHS) č. 2019/93, (ES) č. 1452/2001, (ES) č. 1453/2001, (ES) č. 1454/2001, (ES) č. 1868/94, (ES) č. 1251/1999, (ES) č. 1254/1999, (ES) č. 1673/2000, (EHS) č. 2358/71 a (ES) č. 2529/2001.* In: Úř. věst. L 270, 21.10.2003. Dostupné on-line na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?qid=1426544464096&uri=CELEX:32003R1782>.

Evropské společenství. *Nářízení Evropského parlamentu a Rady č. 1305/2013 ze dne 17. prosince 2013 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EZFRV) a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1698/2005.* In: Úř. věst. L 347, 20.12.2013. Dostupné on-line na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?qid=1426544585565&uri=CELEX:32013R1305>.

Evropské společenství. *Nářízení Komise (ES) č. 1235/2008 ze dne 8. prosince 2008, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 834/2007, pokud jde o opatření pro dovoz ekologických produktů ze třetích zemí.* In: Úř. věst. L 334, 12.12.2008. Dostupné on-line na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?qid=1426544704597&uri=CELEX:32008R1235>.

IFOAM. *Principles of Organic Agriculture.* Dostupné on-line na [http://www.ifoam.bio/sites/default/files/ifoam\\_poa.pdf](http://www.ifoam.bio/sites/default/files/ifoam_poa.pdf) [cit. 2014-06-15].

IFOAM. *Definition of Organic Agriculture*. Dostupné on-line na <http://infohub.ifoam.bio/en/what-organic/definition-organic-agriculture> [cit. 2014-06-15].

Ministerstvo zemědělství. *Odůvodnění návrhu nařízení vlády, kterým se mění nařízení vlády č. 79/2007 Sb., o podmínkách provádění agroenvironmentálních opatření, ve znění nařízení vlády č. 114/2008 Sb.* Dostupné on-line na <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=RACK7LCKDD2M>.

Ministerstvo zemědělství. *Odůvodnění návrhu nařízení vlády, kterým se mění nařízení vlády č. 79/2007 Sb., o podmínkách provádění agroenvironmentálních opatření, ve znění pozdějších předpisů.* Dostupné on-line na <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=RACK7XQFXHBB>.

Ministerstvo zemědělství. *Program rozvoje venkova České republiky na období 2007 – 2013*. 2012, s. 224. Dostupné on-line na <http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/program-rozvoje-venkova-na-obdobi-2007>.

Ostatní materiály:

EKO. *Udržitelný ústup? Klimatický rozvrat?*. Časopis EKO, 2011, č. 4.

Hospodářské noviny. *Z miliardáře Vítka je farmář*. Hospodářské noviny, 2014, č. 194, s. 22.

The European Conference on Rural Development. *The Cork Declaration - A living countryside*. 1996-11-09. Dostupné online na [http://ec.europa.eu/agriculture/rur/cork\\_en.htm](http://ec.europa.eu/agriculture/rur/cork_en.htm).

## 8. Seznam použitých zkratek

AEO – agroenvironmentální opatření

ČR – Česká republika

EZFRV – Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova

EFRR – Evropský fond pro regionální rozvoj

ESF – Evropský sociální fond

ENRF – Evropský národní a rybářský fond

ES – Evropské společenství

EZ – ekologické zemědělství

EHS – Evropské hospodářské společenství

EU – Evropská unie

FAO – Food and Agriculture Organisation (Organizace pro výživu a zemědělství)

GIS – geografický informační systém

GMO – geneticky modifikované organismy

HRDP – Horizontal Rural Development Plan (Horizontální plán rozvoje venkova)

IFOAM – International Federation for Organic Agriculture Movements (Mezinárodní federace hnutí ekologických zemědělců)

KF – Kohézní fond

KTPM – krávy s tržní produkcí mléka

LPIS – Land Parcel Identification System (Systém pro identifikaci pozemků)

MZe – Ministerstvo zemědělství

MŽP – Ministerstvo životního prostředí

OSN – Organizace spojených národů

PRV – Program rozvoje venkova

OECD – Organization for Economic Cooperation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

R – orná půda

SAPS – Single Area Payment Scheme (Jednotná platba na plochu)

SSP – Separate Sugar Payment (Oddělená platba za cukr)

SZIF – Státní zemědělský intervenční fond

SZP – Společná zemědělská politika

TTP – trvalý travní porost

ÚZEI – Ústav zemědělské ekonomiky a informací

USA – United States of America (Spojené státy americké)

WHO – World Health Organization (Světová zdravotnická organizace)

## **9. Přílohy**

Příloha č. 1 Osnova rozhovoru

1. Jak, proč a ve kterém roce jste se rozhodl zaregistrovat do EZ?
2. Čerpáte momentálně dotace na AEO/EZ? Podařilo se vám využít dotace na nějaké opatření z Programu rozvoje venkova, popřípadě čerpáte ještě nějaké další dotace (SAPS, TOP-UP atd.)?
3. Začínal jste s hospodařením rovnou jako ekologický zemědělec, nebo jste přecházel z konvenčního zemědělství? Jestliže ani, jak probíhal ve vašem případě přechod na EZ?
4. Jaký význam pro vás má finanční podpora, kterou čerpáte (dle odpovědi na otázku č. 2). Jak je tato podpora důležitá pro chod farmy?
5. Kdo vám zpracovává administrativu (např. žádosti podávané na SZIF a další administrování)? Je to nějaký externí poradce, či firma, o kolik to zvyšuje náklady firmy?
6. Pokud by nastalo ukončení vyplácení dotací, změnil by se váš způsob hospodaření? Vyplatilo by se vám být dál ekologickým zemědělcem? Bylo by pro vás možné hospodařit i bez dotací?
7. Je pro vás nějaká cesta zpátky ke konvenčnímu zemědělství?
8. Z čeho čerpáte znalosti o ekologickém zemědělství, studujete nějakou odbornou literaturu, jste členem nějakého svazu ekologických zemědělců, chodíte na nějaká školení?
9. Kdybyste měl zhodnotit ekologické zemědělství, k čemu podle vás přispívá? Které problémy řeší? Přináší to něco životnímu prostředí, trvale udržitelnému rozvoji?
10. Nakupujete sám biopotraviny? Co si myslíte o lidech ve městě, kteří prosazují zdravý životní styl, který je šetrnější k přírodě?